

מסע אל המסורתיות

חוברת אלוה לאסע

מסע אל המסורתיות

חוברת מלווה

משלחת ועדת הדרכה לספרד

תשפ"ג - 2023

עריכה ועימוד:
לירן גרוס

מערכת:
יובל ג'ראפי
לירן גרוס

עיצוב גרפי:
אורית קלינר

החוברת בהוצאת:
מועצת תנועות הנוער

תודתנו לשאול דה מלאך | מנכ"ל האיחוד המסורתי
על התבונה הידע והזמן שהקדיש ליצירת חוברת זו

© כל הזכויות שמורות, ירושלים, תשפ"ג

תוכן עניינים

6	הקדמה
8	ספרד - היכרות קצרה תעודת זהות
10	היסטוריה של ספרד נקודות מרכזיות
15	יהדות ספרד
19	יום 1 מנגינה ותוכן
45	יום 2 מזרח ומערב
73	יום 3 מסורת וחידוש
103	יום 4 אור וצל
131	יום 5 בשורה פנימה והחוצה
149	מה אני מוסר/ת הלכה

הקדמה

המסורת של העם היהודי מורכבת מתשבץ, פסיפס אינסופי, עמוק ורחב גם יחד.

במסע אליו אנו יוצאים יחד, נציגים ונציגות המעצבים בפעולתם את הלך הרוח החינוכי של תנועות הנוער השונות, נפגוש את עושרה של מורשת יהדות ספרד, "הענף החסר" של הסיפור היהודי;

"ליבי במזרח ואנוכי בסוף מערב" כתב רבי יהודה הלוי, כשחי חיים טובים בספרד אך התגעגע לארץ ישראל, מקום שלא היה בו מעולם.

במהלך המשלחת נכיר מודל של קיום יהודי תחת שלטון נוצרי ותחת שלטון מוסלמי, כל מקום מוסיף עוד קצת לרקמה שאותה אנו יוצרים יחד.

מסורתיות בבסיסה היא קודם כל ביטוי לעיקרון ה"מסירה", העברה מדור לדור - ההבנה הבסיסית היא שחיי האדם והאומה הם רצף אחד, וחובתו של כל דור ודור להעביר את מה שקיבל מהדורות הקודמים ומה שזכה להוסיף משלו - לדורות הבאים.

מסורת היא כלי שמבקש להגדיר מהי התמצית, הליבה, הערכים שישמרו על הקיום שלנו.

"מוסרה" בעברית פירושה רתמה לקשירת הבהמה והשארית הבהמה בנתיב הרצוי. כך גם המסורת תכליתה למנוע מאיתנו לסור מן הדרך, להמשיך ולצעוד במסלול, לשמור על זהותנו..

אנו מקווים שהמפגש עם המסורתיות, בשפתה ובבשורה שהיא מביאה תאפשר לנו להעמיק בין היתר גם ברלוונטיות שלה לחיים היהודיים במדינת ישראל היום, כתפיסה שיש בה מן הכוח לאחות קרעים ולהגביר את החוסן החברתי, בשעת שגשוג ובשעת משבר גם יחד.

"להיות מסורתי הוא לתפוס את עצמך כחוליה בשרשרת ארוכה. הרבה

נקבע כבר מן ההקשר שבו נולדתי. כשם שאינני בוחן בכל רגע את השקפת עולמי לאורך חיי כך אינני בוחן את חייהם ואמונותיהם של אבי ואמי בכל רגע. מצד שני, כשם שיש מקום לשינוי דעתי בגיל שלווים כך יש מקום לשינוי בתוך תנאי החיים שנולדתי להם. הוריי אינם מקריים לי. חיי וחייהם נמתחים על פני הזמן בשרשרת של מסירה. המלט המחבר חוליות אלה הוא הנאמנות מצד הילד והאחריות מצד ההורים, שאינה אלא הנאמנות להוריהם שלהם."

(מאיר בוזגלו, "בין דיווח למסירה", בתוך: שפה לנאמנים: מחשבות על המסורת, ישראל: הוצאת כתר, 2008, עמ' 28-46)

נסיים בתפילת הדרך:

"שְׁתוּ לִיכְנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם
וְתִדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם, (וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם),
וְתִגְעֵנוּ לְמַחֲזוֹ חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וְלְשִׂמְחָה וְלְשָׁלוֹם..."

לירן, יובל ושלומית

ספרד | תעודת זהות

שטח: 505,370 קמ"ר

אוכלוסיה: 46,754,784 נפשות

שפה: ספרדית (אספניול)

בירה: מדריד

משטר: מלוכה פרלמנטרית

הדת השולטת בספרד: נצרות קתולית

שלטון: ספרד מתחלקת מבחינה אדמיניסטרטיבית ל-17 קהילות אוטונומיות. סעיף 2 בחוקה הספרדית משנת 1978 מבטיח את הזכות לאוטונומיה של הלאומים והאזורים שמרכיבים את "האחדות שאינה ניתנת לחלוקה" של המדינה הספרדית.

מיקום גאוגרפי: ספרד נמצאת במערב יבשת אירופה. לספרד גבולות עם מספר ארצות וימים ואלה הם: בצפון ספרד חוף לאוקיינוס האטלנטי בצפון מזרח נמצאת מדינת צרפת, במזרח חוף לים התיכון. בדרום, מיצרי גיברלטר (תחת שלטון הבריטי). בדרום מערב לספרד חוף לאוקיינוס האטלנטי ובמערב גבולות עם מדינת פורטוגל.

היסטוריה של ספרד

נקודות מרכזיות

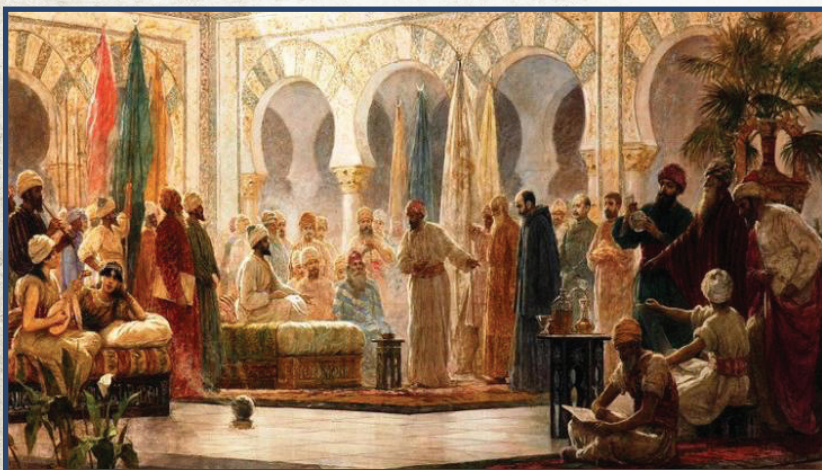
<< כמו ארצנו הקטנטונת היוותה ספרד גשר בין יבשתי מה שהוביל להתנגשות בין תרבויות ואנשים כבר בימי האדם הקדמון. בתור היותה גשר יבשתי (שפעם גם היה מחובר) בין אפריקה לבין אירופה אפשר חצי האי האיברי מפגש בין הניאנדרטליים לבין ההומו ספנייס שייצר כמה מערות מרשימות מהם ניתן לראות את צייריהם של אותם אבות קדומים שלנו.

<< הפיניקים שמוצאם מלבנון פלשו לספרד מחופי הים התיכון - הקימו בשטח של דרום ספרד היום מקדשים לקדושים הכנענים (בעל ועשרות) - חלק משרידהם ניתן לראות עד היום). הם נדדו דרומה חצו את מיצר גיברלטר והקימו את קרתגו (בתוניס של היום) שהיוותה במשך שנים ארוכות את המתחרה העיקרית לאימפריה המתאווה ברומא ושלטו במרבית חצי האי האיברי במיוחד בדרומו. הפיניקים שהפכו להיות קרתגו - השפיעו רבות על ספרד של היום. ניתן לראות זאת במאכלים שהביאו איתם (למשל דג הבאקלו - או הבאקלה) וערים כמו קרטחנה (Cartagena) שהוקמו על ידיהם וקיימות עד היום. ויש שמציינים שהשם אספנייה - הוא שם פיניקי ומשמעותו כמו בעברית "אי השפנים".

<< השליטה של קתרגו מדרום בספרד נעלמה כמעט לחלוטין והשליטה עברה מהמלחמה הפונית השנייה לשליטה רומאית יותר ויותר - עד שלקראת סופה של המאה השנייה לספירה הרומאים השתלטו על ספרד לחלוטין. השליטה הרומאית עצבה את ספרד עד ימינו, בבנייה, בדרכים, בשמות הערים והמקומות הפזורות בספרד. למעשה עיירות וערים רבים שקיימים כיום מקורם בערים שהוקמו או פותחו בצורה ניכרת בתקופת ספרד הרומית. בארסינו שהיוותה את הבסיס לברצלונה היא דוגמא מצויינת לכך, אך גם פמפלונה שקבלה את שמה מהמצביא פומפיוס). טאטראות אמות מיים ודרכים שניתן לראות עד ימינו (חלקם על הדרכים למשל בדרך מפמפלונה לסרגוסה).

« ספרד החלה להתנצר באזור סופה של המאה הרביעית לספירה, למעשה ניתן לראות כנסיות גדולות המוקמות בתוקפה מוקדמת יחסית כבר באזור תחילת המאה הרביעית לספירה. לאחר התנצרות האמפריה הרומית והשליטים בספרד - החלה האחיזה הרומית בספרד בפרט ואירופה בכלל להיחלש.

« המוסלמים תקפו וכבשו בכמה גלים את ספרד כבר מהמאה השביעית לספירה כאשר באמצע המאה השמינית לספירה השלימו את כיבוש ספרד כמעט לחלוטין, אך שלטונם בספרד ידע עליות וירידות כאשר הם אבדו אחיזות רבות לטובת האירופאים שכבשו בחזרה בעיקר חלקים בצפון ספרד - בעיקר בחבל הבסאקים וקטלוניה (ברצלוניה הייתה קו הגבול הרבה שנים בין האסלאם לנצרות). ניתן לומר בפשטות מוחלטת שהכוח החזק ביותר בספרד היה מוסלמי בתקופות - שבין המאה השמינית למאה החמש עשרה. כאשר שליטת המוסלמים באנדלוסיה בדרום הייתה חזקה ואילו בצפון הם התקשו למשול בצורה ישירה ומוחלטת. רבים מהמחוזות הצפוניים היו חופשיים, או חצי חופשיים עם קשר למוסלמים בדרום או לצרפת בצפון.

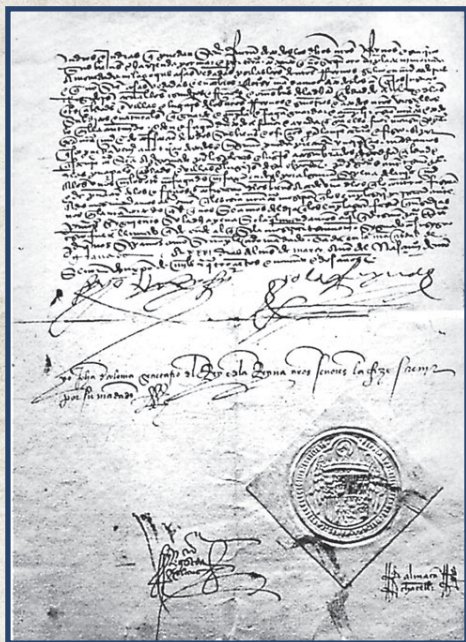
« העושר של אנדולסיה בכסף, בתרבות ובידע היווה את "תור הזהב" הספרדי הראשון שהיה גם "תור הזהב היהודי הראשון" היה בתקופה זו. הידע המתמטי המסולמי בתקופה זו פגש בבניה והנדסה האירופית הקלאסית. הגן האנדולסי - שיטת השקיה וגינון חדשנית (שדרוג של הגן המוסלמי הפרסי) אפשרה ליצור בוסתנים פורחים בארצות אפריקה ואסיה הגיעה לאנדולסיה וממנה לכל האזורים החמים של ספרד, הפילוספיה של אריסטו, אפלטון ושאר הפילוסופים היוונים שנעלמה בתקופת ימי הביניים של אירופה הנוצרית הנבערת והטיפשה ושרדו בארצות האיסלאם החלו לחדור בחזרה לאירופה (עם עזרה לא קטנה של היהודים - ראו על כך בדף על ספרד והיהודים). באותה תקופה ספרד הייתה החזית לשיח בין דתי שניסה לחבר בין עקרונות של אמונה ודת לעקרונות של אמת, חקירה המדעית ומחשבה או לחילופין להעמיק בתורת הסוד של הדתות כולן.

« סיומה המוחלט של השליטה המוסלמית בספרד התקיים במהלך המאה החמש עשרה.

בשנת 1469 נישאו פרננדו השני, מלך אראגון ואיזבלה הראשונה, מלכת קסטיליה (שנודעו בכינוי המלכים הקתוליים) בנישואים שהביאו בסופו של דבר בשנת 1479 לאיחוד של אראגון וקסטיליה. איחוד פוליטי זה יצר את הבסיס לספרד אותה אנו מכירים כיום.

« שנת 1492 הייתה בעלת משמעות רבה לספרד. ארבעה אירועים מרכזיים שהתחוללו בשנה זו הביאו ליצירתה של ספרד כאימפריה טרנס-אטלנטית מגובשת וריכוזית. כיבושה של גרנדה וסיום הרקונקיסטה הביאו לאיחודה של ספרד כולה תחת ישות פוליטית אחת ותחת שלטון נוצרי קתולי. צו גירוש הוצא ליהודי ספרד באותה השנה. רוב היהודים גלו לארצות אחרות בים התיכון, חלקם לערי נמל בחופה המערבי של

אירופה וחלק קטן התנצר. צו דומה הוצא לאחר מכן כנגד המוסלמים. המוסלמים שהיו רוב במספר ערים גדולות, התנגדו לצו והתמרדו נגד הממלכה. במשך 100 שנה היו קרבות בין נוצרים ומוסלמים בערים השונות בספרד שבהן נהרגו ונטבחו עשרות אלפי מוסלמים. רק ב-1602 הסתיים המאבק ויתרת המוסלמים או שגלו לצפון אפריקה או שהתנצרו. גרוש המאמינים של דתות אחרות למעט הקתולים, שהסתיים בסוף המאה ה-16 והביא לאחדות

לאומית ודתית תחת הכנסייה הקתולית שגם היא הייתה כפופה לכתר, במסגרת הפטרונוטו ריאל, ממנו נהנו מלכי ספרד. מסעו של כריסטופר קולומבוס מערבה וגילוי את הקריביים, ויבשת אמריקה לאחר מכן, פתחו עידן חדש של התפשטות בצידו השני של האוקיינוס האטלנטי. לבסוף, השלמתו של המילון הראשון של השפה הספרדית סייע גם הוא לגיבוש תרבותי.

<< מלחמת העולם הראשונה דלגה על ספרד באופן יחסי. היא לא הייתה קשורה למערכת הבריטית שסחפה את כל אירופה (בעיקר) ואת העולם כולו לריקוד של מוות ודם, וספרד זכתה לכמה שנים של שקט ושלווה. היא יכלה לבנות את עצמה ולהתחזק כלכלית ואמנותית - שמות כמו פיקאסו, דאלי, גאודי וחואן מירו פעלו באותה תקופה. בספרד מוזיאונים כמו מוזיאון הפארדו. במדריד המוזיאונים התרחבו מאוד והפכו את ספרד לאחת מהשמות הגדולים של עולם האדריכלות, הספרות והאמנות.

<< לאחר תקופות מסוימות של שלטון רפובליקני-דמוקרטי פרצה בשנת 1936 מלחמת האזרחים הספרדית. במלחמה זו נלחמו כוחות ליברלים-

דמוקרטים חילונים, יחד עם קומוניסטים, סוציאליסטים ואנרכיסטים כנגד כוחות לאומנים-פשיסטים, שמרנים, קלריקליים וקרליסטים בראשות גנרל פרנסיסקו פרנקו. מלחמה זו מיקדה

תשומת לב מכל אירופה ומתנדבים זרים רבים הצטרפו לשני הצדדים. לבסוף ניצחו הפשיסטים בשנת 1939 והשליטו שלטון דיקטטורי בראשות פרנקו. לשמירת על השלטון הוקם מחדש המינהל הכללי לביטחון שפעל נגד מתנגדי המשטר.

<< מותו של פרנקו בנובמבר 1975 סימן את סוף עידן הדיקטטורה. המלך חואן קרלוס הוכתר כמלך ספרד וב-1978 חוקקה החוקה הספרדית.

יהדות ספרד

רבות דובר על יהדות ספרד באמצע וסוף ימי הביניים, אך בעצם, ההיסטוריה שלה מתחילה הרבה לפני כן. עם זאת, מעט מאוד ידוע עליה. לפי המסורת, כבר בתחילת ימי בית ראשון, התיישבו בספרד יהודיה הראשונים והעיר טולדו נבנתה על ידי גולי יהודה לאחר חורבן בית המקדש הראשון. משפחת אברבנאל, משפחה ספרדית ותיקה משושלת דוד המלך, הגיעה לספרד בימי בית שני, ולפי המסורת, יהודי ספרד בתקופות המוקדמות היו צאצאיהם של גולים מירושלים, כפי שנכתב בספר עובדיה פרק א' כ': "וגלות ירושלים אשר בספרד". עם זאת, מעטים השרידים הארכיאולוגיים המעידים על התיישבות יהודית בתקופות מוקדמות אלה, והם כוללים רק מצבות בודדות מהמאה ה-3 וה-4.

גם התיעודיים ההיסטוריים מעטים. הטקסט ההיסטורי המוקדם ביותר העוסק בנושא הוא משנת 306 לספירה, אז התכנסה בגרנדה ועידה ברשות הבישוף, וקיבלה שורה של החלטות, ביניהן החלטות הנוגעות להפרדה בין נוצרים ליהודים. תיעוד נוסף קיים משנת 418, אז היו פרעות נגד היהודים באיים הבלאריים. בתקופות אלו, הקהילות היהודיות היו קטנות, אך בזמן השלטון הרומי הישוב היהודי בספרד גדל, והם התיישבו בעיקר בערי החוף. חלקם אפילו עבדו בחקלאות.

אם יש דבר המאפיין את היסטוריית יהודי ספרד, זהו העליות והירידות במצבם. הירידות התאפיינו בעיקר בהכנסת תקנות מגבילות כלפי היהודים ובאלימות, והתקופות הטובות יותר התאפיינו בביטולן של תקנות וכניסתם של יהודים למקומות מרכזיים בחברה. בסוף המאה ה-6, נאסר על יהודים לכהן במשרות המקנות להם סמכות להעניש נוצרים, ונאסר על יהודים ונוצרים להתחתן זה עם זה. ב-613 הוצא צו האוסר על יהודים לגור בספרד ורבים עזבו משם לצרפת הסמוכה ולצפון אפריקה. אלה שלא עזבו התנצרו למראית עין וחיו כאנוסים. מאוחר יותר, כאשר המלך סוינטילה עלה לשלטון, רוב המתנצרים חזרו ליהדותם וב-633 כבר הותר ליהודים לגור בספרד. עם זאת, על המתנצרים נאסר לשוב ליהדותם. ב-681, נאסר על היהודים לקיים את מצוות דתם בפומבי וגם אז היתה עזיבה גדולה לצפון אפריקה וארצות נוספות.

בשנת 711 כבשו המוסלמים את רוב שטחיה של ספרד והחלה תקופת תור הזהב של היהודים. הם איישו תפקידי מפתח בתחום הביטחוני, כלכלי ומדיני וחוו גם צמיחה תרבותית ורוחנית. יהדות ספרד הפכה למרכז היהדות העולמית, וגם פיתחה את תחומי השירה (פיוטים), הפילוסופיה היהודית ותורת הקבלה. תקופה זו התאפיינה גם בצמיחתם של שמות גדולים, כמו המשורר ר' שלמה אבן גבירול, ר' יהודה הלוי והרמב"ם.

סוף המאה ה-11, עת נכבשה ספרד על ידי המוראביטון (שושלת מוסלמית ממוצא ברברי), סימנה את סופה של תקופת תור הזהב. מצבם של יהודי ספרד המשיך להידרדר כאשר עלתה שושלת אל מואחידון, שרדפה באכזריות את היהודים בשטחה. חלקם נמלטו משם לנסיכויות הנוצריות או לכיוון מצרים.

כאשר ספרד נכבשה מחדש על ידי הנוצרים, ההידרדרות המשיכה, אך המרכזים הדתיים והעשייה התרבותית המשיכו להתקיים. במאה ה-13 היו מספר עלילות דם ובמספר מקומות הוחלו הגבלות על עיסוקיהם של היהודים. בסוף המאה ה-14 החלו פרעות נוספות, שהתפשטו מסביליה לשאר חלקי המדינה ורבים נהרגו בהם בגלל שסירבו להמיר את דתם. אחרים המירו את דתם אך המשיכו לקיים את היהדות בסתר ושוב, יהודים רבים בספרד חיו כ"אנוסים". נקודת הציון הבולטת והידועה היא הגירוש הגדול ב-1492, אז גורשו בין 40 ל-160 אלף יהודים. למרות שקדמו לו גירושים ועזיבות נוספים, דווקא גירוש זה נקרא "גירוש ספרד" ובעקבותיו, צמח מנהג של החרמת המדינה והימנעות מלבקר בשטחה. את האנוסים המעטים שנותרו לאחר הגירוש רדפה האינקוויזיציה, שהוקמה כבר ב-1481. האינקוויזיציה היתה ידועה בשיטות העינוי האכזריות שלה, שכוונו כלפי מי שנתפס מקיים את מצוות הדת היהודית. למרות שבשלב זה הקהילות היהודיות היו כמעט מחוקות, ב-1802, המלך קרלוס הרביעי הוציא צו המחדש את גירוש היהודים.

ב-1869 צו הגירוש בוטל, ויהודים החלו לחזור במספרים קטנים. לאורך המאה ה-20, מספרים אלה הלכו וגדלו, אך הקהילה היהודית מעולם לא הצליחה לשחזר את תקופת תור הזהב שלה. בימי מלחמת העולם הראשונה, הגיעו לספרד פליטים מישראל, ואחריה ב-1917 הם קיבלו אישור להקים בית כנסת במדריד. ב-1924 התקבל חוק שהעניק אזרחות לכל היהודים ממוצא מזרחי, והחוק הזה כוון בעיקר ליהודים בארצות הבלקן. באותה תקופה וגם בשנות ה-30, התגוררו יהודים מעטים בספרד, וחופ מביית הכנסת במדריד לא היו הרבה מרכזים יהודיים. אך מצב היהודים בגרמניה, שהידרדר, הביא

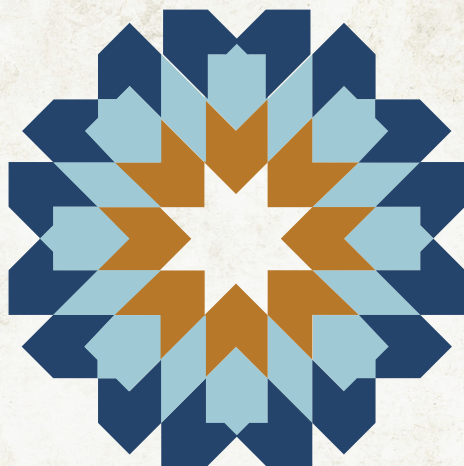
יהודים נוספים לספרד בשנים שבין 1931 ל-1936 ובמלחמת העולם השנייה פרנקו פתח את שערי המדינה לניצולים יהודים. בשלב הרבה יותר מאוחר, נחשף שב-1941, פרנקו הורה למושלי הפרובינציות להכין רשימות סודיות של כל היהודים השוהים בתחומם ורשימות אלו נמסרו להימלר. אחת הסיבות לכך היתה ניסיונותיה של ספרד להצטרף למדינות הציר יחד עם גרמניה הנאצית, איטליה ויפן, אך הצטרפותה לבסוף לא התקבלה ועם הרשימות לא נעשה דבר. כאשר נראה היה שגרמניה ובעלות בריתה יפסידו במלחמה, ניתנה הוראה מלמעלה להשמיד את הרשימות וספרד נתנה מקלט לפליטים היהודים שהמשיכו להגיע אליה.

אחרי המלחמה, קהילות מדריד וברצלונה חוו התחדשות מסוימת וגם נוסד מכון לחקר היהדות. באמצע שנות ה-50, היגרו לספרד יהודים מצפון אפריקה ונוסדו בית ספר יהודי וסניף של תנועת הצופים. ב-1964, פרנקו הורה להקים מוזיאון לתרבות יהודי ספרד בבית הכנסת בטולדו, וב-1968 ארגון הקהילות היהודיות בספרד זכה להכרה רשמית מהממשל. בשנות ה-70 היגר לשם גל נוסף, של יהודים אשכנזים מארגנטינה שנמלטו משלטון החונטות, וכך, נוצרה בספרד אוכלוסייה יהודית מגוונת, ששורשיה נובעים ממקומות שונים. כיום גרים בספרד כ-50 אלף יהודים, מתוכם, 3500 יהודים גרים במדריד ו-3500 בברצלונה.

בשנים האחרונות, ערים שונות ברחבי ספרד פיתחו את הרבעים היהודיים כאתרי תיירות והן חברות ברשת הקרויה "Red de Juderias", רשת הרבעים היהודיים. אתרים יהודיים שונים, ביניהם בתי כנסת, זכו לשימור והוקמו כמה מוזיאונים נוספים למורשת יהודית.

מחווה אחרונה כלפי יהודי ספרד, באיחור קצת מצחיק, נעשתה ב-2015, אז נחקק תיקון לחוק המעניק אזרחות לצאצאי היהודים המגורשים, בתנאי שיוכיחו את זכאותם על ידי שמות משפחה, שפה וכו'.

י"ק 1
מדריד

מנגינה ותוכן

שִׁיר זוהָרָה אלפסיה

ארז ביטון

זוהָרָה אלפסיה

וּמֶרֶת הַחֹצֵר אֶצֶל מַחְמַד הַחֲמִישִׁי בְּרֶבֶת בְּמְרוֹק.

אוֹמְרִים עָלֶיהָ שֶׁכָּאֶשֶׁר שָׂרָה,

לְחַמּוֹ חִילִּים בְּסַבִּינִים

לְפֶלֶס דֶּרֶךְ בְּהֶמוֹן

לְהַגִּיעַ אֶל שׁוּלֵי שְׁמֶלְתָהּ

לְנִשֵּׁק אֶת קִצּוֹת אֶצְבָּעוֹתֶיהָ

לְשִׁים כֶּסֶף רִיאָל לְאוֹת תּוֹדָה

זוהָרָה אלפסיה,

הַיּוֹם, נָתַן לְמִצָּא אוֹתָהּ

בְּאַשְׁקָלוֹן, בְּעֵתִיקוֹת ג', לֵיד לְשֹׁכֶת הַסַּעַד,

רֵיחַ שְׂגִירִים שֶׁל קַפְסָאוֹת סְרִידָנִים

עַל שְׁלֶחַן מִתְנַדֵּד בֶּן שְׁלֹשׁ רַגְלִים,

שְׁטִיחֵי מֶלֶךְ מְרֵהִיבִים, מְרַבְּבִים עַל מִטַּת סוֹכְנוֹת,

בְּחִלוֹק בֶּקֶר בָּהוּ

שְׁעוֹת בְּמִרְאָה

בְּצַבְעֵי אֶפּוֹר זֹלִים

וּכְשֶׁהִיא אוֹמֶרֶת:

מַחְמַד הַחֲמִישִׁי אִישׁוֹן עֵינַיִנוּ

אֵינָהּ מִבִּין בְּרָגַע הָרִאשׁוֹן.

לְזוהָרָה אלפסיה קוֹל צְרוּד,

לֵב צָלוּל וְעֵינַיִם שֹׁבְעוֹת אֶהְבָּה.

זוהָרָה אלפסיה.

”

אחד מגדולי הרבנים שהה בשבת אצל הבבא סאלי בנתיבות. האורח התכונן זמן רב למפגש עם הבבא סאלי, והכין את מיטב חידושי התורה שלו כדי לאומרם לפניו על שולחן השבת. בליל שבת התיישבו בני הבית והאורחים לסעודת השבת, והאורח ציפה בכליון עיניים להזדמנות לומר את דבריו. אך מיד לאחר שטעמו מן המאכלים החל הבבא סאלי לשיר פיוט, וכל הסועדים הצטרפו אליו.

האורח המתין לסיומו של הפיוט, אך מיד עם לאחר שנאמרו מילותיו האחרונות של הפיוט, פתח הבבא סאלי בפיוט חדש. כך הנהיג הבבא סאלי את היושבים בשירה רצופה שעה ארוכה.

לבסוף החל הבבא סאלי את "שיר המעלות", מזמור מתהלים המושר לפני ברכת המזון וסיום הארוחה, והאורח המאוכזב התפרץ: "מדוע לא אמרת דברי תורה?" השיב לו הבבא סאלי: "אצלנו הפיוטים הם הם דברי תורה."

(אתר חכימא)

”

מרקו - גן עדן מוזיקלי עלי אדמות

אופיר טובול

הרוצה להכיר אומה - יקשיב למוסיקה שלה. הצלילים והמקצבים לוכדים בתוכם לא רק את הלך הרוח העכשווי של החברה, אלא גם את התת מודע העתיק שלה- שעובר במסורת המוזיקלית.

במוסיקה של ארצות היושבות על צומת דרכים גאוגרפי והיסטורי, יש דבר מה נוסף: דרך כלי הנגינה והמקצבים הנשמעים בבתים, בשווקים ומחלונות הרכבים החולפים, אפשר לשמוע את משק כנפי ההיסטוריה- מלכים וכובשים, מהגרים מארצות רחוקות, תרבויות שכנות.

מרקו מבחינה זו היא גן עדן מוזיקלי. המיקום שלה על הצומת שבין אפריקה לאירופה, בין ערביות, צרפתיות ובין מסורות מקומיות קדם-מודרניות- כל אלה הופכים את המוסיקה המרוקאית לייחודית בקנה מידה עולמי.

מי שישמע את מצעד הפזמונים המרוקאי כיום, ישמע בוודאי שירים בעלי השפעה של מוזיקת הפופ המערב אפריקאית שבירתה ניגריה. הוא ישמע את השפה הצרפתית, זכר למשטר החסות של שהותיר את חותמו במדינה. הוא ישמע שירים בסגנון אמריקאי או לטיני, כי מרוקו רואה עצמה כחלק של העולם המערבי. הוא ישמע השפעות בולטות של המוסיקה החאליג'ית, מאזור המפרץ, כמו גם צלילים שיזכירו את המוסיקה העממית של מצרים- מאום כולתום עד עמר דיאב. והוא כמובן ישמע את העושר העצום של המסורות הילידיות, הכפריות של התרבויות האמזיגיות.

מוסיקה אנדלוסית סביר להניח שלא נמצא במצעדי הפזמונים. זו "המוסיקה הקלאסית", הגבוהה, הלאומית, של מרוקו. מוסיקה זו, שהיסטוריונים מייחסים לימי תור הזהב של ספרד המוסלמית, הגיעה מאזור איראן-עיראק של ימינו, והיא זכר לימי גדולתה של החליפות האיסלאמית. המסורת הקלאסית שומרת קאנון סגור של נעימות המשמשות לשירת הטקסטים המקודשים לאיסלאם.

המסורת היהודית המרוקאית אימצה אף היא את הנעימות האנדלוסיות ל"שירת הבקשות"- כינוסי פיוט שנערכים בחודשי החורף ובמרכזם שירה על גאולת ישראל. שירים אלה קובצו באמצע המאה ה-20 בספרו של רבי דוד אלקיים "שיר ידידות".

קובץ שירים יהודי נוסף, שנוצר באזור המדברי במחוז תפילאלת, מכנס את שירי משפחת הצדיקים אבוחצירא. בקובץ זה מרכז הכובד המוזיקלי עובר לסגנונות אפריקאיים וברברים- ובהם השיר המפורסם "אעופה אשכונה".

לצד שני הספרים, חשוב לציין שמוזיקאים יהודים לקחו חלק גם בהתפתחות המוסיקה העממית המרוקאית, שנוצרה עם קבלת העצמאות של המדינה- ובהם הזמרים זוהרה אלפאסיה, סמי אלמגריבי וסלים הללי, ששיריהם מוכרים עד היום באופן נרחב במדינה.

אין מרוקאי (וישראלי!), שלא מכיר למשל את השיר "סידי חביבי" של הללי. לכל העושר ה"מיובא" הזה - האנדלוסי, הערבי, האפריקאי, האירופי

- יש בסיס מוצק בדמות המוסיקה שניתן, אולי, להגדיר כמקומית ממש
- מסורות המוסיקה של ילידי הארץ האמזירים.

מדובר על עושר אדיר שלא ניתן לתאר במילים תזמורת אנדלוסית
בפסטיבל המוסיקה באסווירה ספורות. זו מוסיקה בעלת משמעות
רוחנית עמוקה, ששימשה במשך שנים כלי לריפוי ורקע לאירועי השיא
בחיייו של אדם, משפחה וכפר- לידה, חתונה, מוות. כמו מסורות עתיקות
אחרות, גם המוסיקה האמזירית נמצאת בסכנת שכחה במסגרת תהליכי
עיור וגלובליזציה. הביקור במרוקו הוא חוויה רב-חושית מופלאה. אך
נראה שמי שמאזין היטב יוכל לספוג דרך הצלילים את נשמת אפה של
הארץ הזאת ואנשיה.

סלוניקי היהודית בעיני נוסע יהודי - גרמני בראשית המאה העשרים: השבת בסלוניקי

יהודית דישון

לשבת בסלוניקי היה אופי מיוחד, שהמבקרים השונים בעיר עמדו עליו. אולם קלצל מדגיש כמה היבטים שקודמיו לא דיברו עליהם ובתיאורו נמצאים פרטים שאינם מצויים בתיאורים של מבקרים אחרים בתקופתו; קלצל אף מקדיש לשבת מקום נרחב בספרו. כקודמיו, קלצל

מסביר את ייחודה של השבת בסלוניקי בכך שהאוכלוסייה היהודית בעיר היתה הדומיננטית, וכפי שאומר קלצל, "מבין כ-120,000 תושבים שמנתה העיר קודם המלחמה, היו שבעים עד שמונים אלף יהודים, כלומר הרבה למעלה ממחצית תושבי סלוניקי היו יהודים".

לכן ניכרה בעיר ההשפעה היהודית על חיי היום-יום, ובייחוד על השבת. החנויות היו סגורות בשבת; פועלי הנמל, הסבלים והדייגים, שרובם היו יהודים, שבתו ולכן שבת גם הנמל. עיר השוכנת כמעט כולה, ונמל שאינו פעיל בשבת מכוח השפעתם של היהודים היו דבר שונה ומופלא, שלא נראה כמותו במקום אחר בעולם באותה תקופה. השבת בסלוניקי הרשימה כל נוסע שביקר בעיר 33 נוסעים, בין שהיו בני ברית ובין שלא היו בני ברית, הזכירו את יום המנוחה היהודי בעיר סלוניקי, ותיארו את החנויות הסגורות בשבת ומעל לכל את שביתת הנמל ביום הקדוש ליהודים.

תיאורו של קלצל את יום שישי אחר הצהריים לפני כניסת השבת מיוחד במינו, ויש בו הרבה פרטים שאינם מופיעים בספרי קודמיו והם עדות יחידה למה שהתרחש בערב שבת בחברה היהודית:

העיר הגדולה עדיין אינה חשה בשבת הממשמשת ובאה. להפך. דומה

כי בולמוס העבודה באותן השעות האחרונות שלפני המנוחה נכפל ונשלש. ללא הרף יורדות שרשראות המנופים לתוך תאי המטען בבטנן האפלה של אוניות המשא ושל אוניות הקיטור הגדולות. בלי הפסקה גוררים החמאלים החסונים חבילות מטען מעל קרשי מעבר מתנדנדים מן האוניות אל הרציף. בכל המקומות ובכל פינות הרחובות, ובמיוחד באולמות שנבנו למטרה זו מתנהל שוק. אולם שונה הוא השוק המזרחי משוק אירופי. אצלנו [באירופה] הנשים הן הדואגות לצורכי הבית, ואילו בסלוניקי הגברים הם אלה המשחררים את נשותיהם מעול זה, והם בעצמם עורכים את הקניות.

השוק החשוב ביותר, הוא שוק הדגים, נפתח רק בשעות אחר הצהריים של יום שישי, כאשר חוזרים הדייגים היהודים מן הים הפתוח אל הנמל. לדייגים אלה אין בדרך כלל אלא סירתם, ועימה הם מפליגים כל השבוע ונמצאים בים או בנמלים של החוף היווני, ולעתים אף בנמלים הנמצאים לאורך החופים באסיה הקטנה כדי למכור את שללם. אך ביום שישי חוזרים כולם לעיר מולדתם. גם אלה מן הדייגים שאין להם בית משלהם בעיר מבלים בסלוניקי את יום השבת. כבר בשעות לפני הצהריים מתחילות הספינות הראשונות לשוב לנמל ועוגנות ליד הרציף. ככל שמתקדם הזמן גדל מספר השבים, עד שלבסוף נחות להן בנמל סירה ליד סירה, צי מוזר קטן. בשעה זו ניתן לראות לעתים קרובות מחזה נחמד של תחרות בין סירות מיפרש. שתי סירות או יותר נפגשות לפני המפרץ וכל אחת מנסה להגיע ראשונה לרציף. כמו עופות מים גדולים ומוזרים נגררות הן מעל פני הים, ומפרשיהן המשולשים הגדולים מנופחים לגמרי על ידי הרוח. הספינים משלהבים זה את זה בקריאות כאילו בכך יש בידם כדי לזרז את הנסיעה. בקו ישר לגמרי אצות הסירות אל המזח. הרואה את המחזה הזה בפעם הראשונה חושב שעוד מעט קט תתנפצנה הסירות אל חומת הגרניט של הנמל. ואולם ברגע האחרון מוריד הספן את המיפרש. הספינה הקטנה מגיבה בצייתנות ללחיצת ההגה, ומבלי להתנגש היא עוגנת לאורך המזח. חרטומי כל הסירות פונים לכיוון העיר וירכתיהן לכיוון הים. על מרצפות הרציף הלוהטות מחום השמש נערמים הדגים בקשקשיהם הכסופים ומסביבם נדחקים הקונים, וכל אחד מתאמץ להשיג לו לכבוד השבת את הדג היפה ביותר.

בשעה זו, כשהמואזינים קוראים מן המינראלים למאמינים לתפילה

מכיוון שהשמש מתחילה לשקוע, מתחילה העיר להכין את עצמה לשבת. בחזית בתי המלאכה והחנויות מגיפים ברעש את תריסי הברזל, וקובעים במקומם מוטות ברזל כבדים שמנעולים ענקיים נתלים עליהם. הרחובות מתמלאים לזמן קצר באלפי אנשים הממהרים צפופים ברחוב הראשי, ראש ליד ראש, ומתפזרים לרחובות הצדדיים, לסימטאות ולמבואות בכל איזורי העיר.

בנמל מייללים הצופרים המודיעים על סיום העבודה. המנופים חדלים מלהסתובב, רעש השרשראות נדם ושיירות יורדים החמאלים מן האוניות, לעתים לקול גידופים וחרפות של הקברניטים, אשר בגלל השבת חייבים להישאר בנמל לעוד עשרים וארבע שעות.

בהמשך דבריו מתאר קלצל את ההכנות לקראת השבת: כשעה לפני השקיעה שוממים הרחובות, וכל איש מתכוון בביתו לשבת. ואז מגיעה השעה שבה שייכת סלוניקי כולה לילדים היהודים.

הילדים המוכנים ראשונים יוצאים לרחוב - הבנים בחלוקים נקיים ופ'ז מגוהץ על ראשיהם, והבנות בשמלות נקיות, שעליהן סיגרים נקיים ובשערן היפה שזורים סרטי משי גדולים. מנהג היה בסלוניקי לתת לילדים סוכריות לכבוד שבת, לפני שהולכים לבית הכנסת. הילדים המחכים לאבותיהם מתחילים בינתיים במסחר ער של דברי המתיקה שקיבלו.

בין כך ובין כך מסיימים המבוגרים את הכנותיהם לשבת. הכול לבושים בגדי חג - המבוגרים בלבוש ספרדי מסורתי והצעירים יותר בבגדים אירופיים.

הכול הולכים לבתי הכנסת המרובים שבעיר, שכמה מהם אף עתיקים מאוד. בבתי הכנסת מתפללים תפילת ערבית. קלצל אף מציין את צורת הישיבה בבית הכנסת, השונה מן הישיבה בבתי הכנסת שבמערב אירופה: המושבים בבתי הכנסת אינם מול ארון הקודש אלא לאורך שני צידיו של הארון, וביניהם מעבר רחב שבמרכזו הבימה.

ליל השבת דמה מאוד לליל השבת הנוהג בארצות אחרות באירופה:

בשוב הגברים מהתפילה מתיישבים בכל הבתים לסעודת שבת. עתה העיר שקטה לגמרי - כאילו מתה. רק שוטרים מסיירים ברחובותיה בצעדים כבדים ואיטיים.

למטה, ב"קאיי" [רציף] מתנועעות להן סירות הדייגים על הגלים. השמש שקעה מזמן והחושך בחוץ הולך ומתעצם, ואילו הבתים מוארים בעששית שמן ורב בהם האור לכבוד השבת.

יפה במיוחד ופיוטי הוא התיאור של קלצל את כניסת שבת המלכה לעיר, תיאור שבו מהדהד שירו של היינה "נסיכת השבת" (Prinzessin Sabbat), שקלצל הכירו כנראה:

שעה זו היא שעה יפה לצאת בה לפיסת לשון היבשה הקטנה הפולשת לים. עכשיו חושך מוחלט מסביב. למסתכל לכיוון העיר נדמה שהוא נמצא באחת האגדות של סיפורי אלף לילה ולילה, בעיר קסמים. מאות ומאות אורות נוצצים ממדרוני ההר. בכל בית יהודי מוארים החלונות. אור יקרות, שאין לתאר יפה ממנו, מקדם בברכה כל פעם את פני שבת המלכה בהיכנסה לעיר היהודית הזו. לא רק האורות מקדמים פניה אלא גם הזמירות העולות ובוקעות לכבודה מאלפי גרונות ויוצאות מבעד לחלונות הפתוחים ומתנועעות על המים כמקהלה הרמונית אחת גדולה.

כדי להדגיש את ייחודה של השבת בסלוניקי קלצל מספר על האירוע, שתואר לעיל, שאירע בעיר בשבת, כאשר סירבו הסבלים היהודים לעבוד ולהטעין את האוניות התורכיות בפחם.

בעוד ליל שבת בסלוניקי היה דומה ללילות שבת באירופה הצפונית הרי יום השבת בסלוניקי היה שונה מיום השבת שקלצל הכיר. מנהגי היהודים בסלוניקי לא היו דומים למנהגים שהיו נהוגים במקומות אחרים באירופה. אמנם כמו בכל מקום גם בסלוניקי הלכו היהודים לבית הכנסת בשבת בבוקר, ובשובם נערכה סעודת שבת, אולם לאחר מכן נהגו יהודי סלוניקי בדרך שונה משאר היהודים, וקלצל מצא לנכון להסביר לקוראיו כי היהודי הסלוניקאי לא שמר בדרך כלל על קיום מצוות השבת לפי חוקי התלמוד:

לליל שבת אופי יהודי מאוד ואווירת שבת שלטת בו. לעומת זאת לשבת אופי של יום ראשון באירופה. זהו יום המנוחה הכללי. אמנם באותם הימים לא היה בסלוניקי חוק יום מנוחה, וכל אחד שמר את היום המקודש לפי דתו הוא. לאמיתו של דבר לא הורגשו בסלוניקי יותר מדי היום הראשון של הנוצרים או היום השישי של המוסלמים. אך בשבת היו החנויות ובתי המסחר סגורים, הבזאר היה שומם, אולם בעיר שררה אווירה עליזה של רוגע לאחר שבוע של עבודה קשה. היהודי הסלוניקאי מקיים בדרך כלל

אך במעט את מצוות השבת לפי חוקי התלמוד. הוא לא נמנע מנסיעה בשבת או מעישון.

בהמשך הדברים מתאר קלצל יום שבת טיפוסי בסלוניקי, תיאור שהוא ייחודי ומיוחד ושופן אור חדש על החיים היהודים המיוחדים בעיר:

כבר בשבת בבוקר מציבים בתי הקפה מאות כיסאות ושולחנות ברחוב, ואלה נתפסים עד מהרה עד לאחרון שבהם. שעות לפני הצהריים של שבת נועדו לטיולים ולביקורים, שנדחו במשך השבוע מפאת דוחק הזמן במשך השבוע.

אם לא היה צריך לקיים ביקור חשוב היה נהוג ללכת בשבת בבוקר לאחת מתוך ה"קונפ'ירנס" [הרצאות] הרבות שהתקיימו בסלוניקי באופן סדיר. בסלוניקי שורה נכבדה של אגודות, ארגונים ומועדונים יהודיים למיניהם...

בשבת בבוקר הלכו ל"קונפ'ירנס" ובשבת אחר הצהריים נהגו לצאת לטיול מחוץ לעיר. שני מקומות באו אז בחשבון: פלוקר (Floker) ובשג'ינאר (Bechtchinar) - האחד היה מקום של בידור ובילוי בעל אופי יותר אירופי ולאחר היה אופי יותר מזרחי. לפלוקר מובילה הדרך היפה ביותר דאז של העיר, "ויה אלאטיני". אלאטיני הוא שמה של אחת המשפחות האצילות העתיקות בסלוניקי, שמעמדם בעיר היה דומה לזה של ה"פוגר" באוגסבורג... בשבת אחר הצהריים היתה תפוסתן של כל החשמליות שהוליכו לפלוקר מלאה וכמוהן גם מספר רב של מרכבות וכלי תחבורה אחרים שעשו דרכם לגן. במרפסת מוצלת, מול נופן המרהיב של המפרץ הרחב ושל ההרים היוונים, ישבו להם המבקרים.

ביקור בקולנוע היווה סיום מקובל של היום. לבתי הקולנוע שבדרום יתרון חשוב על פני אלה שבצפון אירופה. כמעט בכל ימות השנה מוצגים הסרטים בחוץ. בגינה יפה ומוצלת מוצבים שולחנות וספסלים וממולם המסך המסמל את העולם. תוך לגימת קפה תורכי ועישון סיגריות מרצדים על פני המסך לנגד עינינו החדשות האחרונות מכל העולם וסיפורי הבלשים היפים ביותר. כל הערב מצלצל בכניסה לגינה פעמון חשמלי, שצלצוליו מביאים את דיירי המקום לייאוש, ואולם פיצוי רב על סבלם נמצא להם בכך שיש להם כל ערב העונג לצפות דרך חלונותיהם בקולנוע חינם אין כסף.

פסל של שלמה אבן גבירול
בגני ארמון אלקזבה במאלגה

שחר אבקשך ר' שלמה אבן גבירול

שַׁחַר אֲבָקֶשֶׁךְ צוּרִי וּמִשְׁגָּבִי
אֶעֱרֶךְ לְפָנֶיךָ שְׁחָרִי וְגַם עֶרְבִי
לְפָנֶי גִדְלָתְךָ אֶעֱמֵד וְאֶבְהֵל
כִּי עֵינֶיךָ תִּרְאֶה כָּל מַחֲשָׁבוֹת לִבִּי
מֵה זֶה אֲשֶׁר יוֹכַל הַלֵּב וְהַלְשׁוֹן
לַעֲשׂוֹת וּמֵה כֹחַ רוּחִי בְּתוֹךְ קִרְבִּי
הֵנָּה לָךְ תִּיטֵב זְמַרְתָּ אֲנוּשׁ עַל כֵּן
אוֹדֶךָ בְּעוֹד תִּהְיֶה נִשְׁמַת אֱלֹה בִּי

רבי שלמה בן יהודה אבן גבירול

(1021 - 1058) היה משורר ופילוסוף יהודי בתור הזהב של יהדות ספרד. מגדולי המשוררים שקמו בספרות העברית לדורותיה. כתיבתו העמוקה, העשירה, המורכבת והמליצית מאופיינת בשוני וייחוד רב.

יצירתו של אבן גבירול כוללת שימוש משוכלל בשפה העברית, מקוריות אינטלקטואלית ויכולת מרשימה לבטא בתוך הסד הנוקשה של כללי השירה של זמנו רגשות אישיים המרגשים את הקורא גם היום. כדרכם של משוררי ספרד, שירתו מכילה שירת חול, הכוללת שירי יין, חשק, טבע ועוד, ושירת קודש הכוללת שירים פילוסופיים-רוחניים כמו יצירת המופת כתר מלכות.

אבן גבירול הוא היחיד מבין הפילוסופים היהודיים שהאריך לבסס את התפיסה הנאופלטונית המטאפיזית

במאמר/מסה "לכנוסה של שירת ספרד" תיאר חיים נחמן ביאליק את שירת ספרד, אבן גבירול ושאר כותביה/יוצריה כך: "אחרי כתבי-הקודש ואגדת התלמודים והמדרשים, אין ספק, כי אין לך מקצוע גדול ביצירת הדורות כולם מן השירה הספרדית, זו שעמלו בשכלולה ידי יוצריה הגדולים, אדירי רוח ואנשי מעלה כלם, דור אחר דור, עד היותה כארמון פלאים שגיא ונהדר, עומד בתפארתו לנס ולמופת לדור אחרון".

אגרת הרמב"ן

"שָׁמַע בְּנֵי מוֹסַר אָבִיָּה, וְאֵל תַּטֵּשׁ תּוֹרַת אִמָּה" (משלי א ח).

תִּתְּנָהּג תַּמִּיד לְדַבֵּר כָּל דְּבָרֶיהָ בְּנִחָת, לְכָל אָדָם וּבְכָל עֵת, וּבְזֶה תִּנְצֹל מִן הַכַּעַס, שֶׁהִיא מַדָּה רָעָה לְהַחֲטִיא בְּנֵי אָדָם.

וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (נדרים כב ע"א): כָּל הַפּוֹעֵס - כָּל מִיּוֹנֵי גִיהֲנוֹם שׁוֹלְטִים בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת יא י): "וְהִסֵּר כַּעַס מִלִּבָּהּ, וְהִעֲבִיר רָעָה מִבְּשָׂרָהּ".

וְאִין "רָעָה" אֵלָּא גִיהֲנוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טו ד): "וְגַם רָשָׁע לְיוֹם רָעָה".

וְכַאֲשֶׁר תִּנְצֹל מִן הַכַּעַס, תַּעֲלֶה עַל לִבָּהּ מִדַּת הָעֲנוּהָ, שֶׁהִיא מַדָּה טוֹבָה מְכֹל הַמַּדּוֹת טוֹבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כב ד): "עֲקֹב עֲנוּהָ, וְיָרֵאת ה'".

וּבַעֲבוּר הָעֲנוּהָ, תַּעֲלֶה עַל לִבָּהּ מִדַּת הַיִּרְאָה, כִּי תִתֵּן אֶל לִבָּהּ תַּמִּיד: מֵאִין בָּאתָ, וּלְאֵן אַתָּה הוֹלֵךְ;

וּשְׂאֵתָה רַמְיָה וְתוֹלַעָה בְּחַיִּיהָ, וְאֵף כִּי בְמוֹתָהּ;

וּלְפָנַי מִי אַתָּה עֲתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבוֹן - לְפָנַי מֶלֶךְ הַכְּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (דה"ב ו יח): "הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַי הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלְלוּךָ", אֵף כִּי לְבוֹת בְּנֵי אָדָם (ע"פ משלי טו יא).

וְנֶאֱמַר (ירמיהו כג כד): "הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מֵלֵא, נָאִם ה'...."

וְתִתְּבִישׁ מִכָּל אָדָם. וְאִם יִקְרָאָה אִישׁ - אֵל תַּעֲנֶהוּ בְּקוֹל רֶם, רַק בְּנִחָת כְּעוֹמֵד לְפָנַי רַבּוֹ....

תִּקְרָא הָאֲגֵרֶת הַזֹּאת פַּעַם אַחַת בְּשָׁבוּעַ וְלֹא תַפְחֹת, לְקִיּוֹמָה וּלְלִכּוֹת בָּהּ תַּמִּיד אַחֵר הַשָּׁם יִתְבָּרַךְ.

לְמַעַן תַּצְלִיחַ בְּכָל דְּרָכֶיהָ, וְתִזְכֶּה לְעוֹלָם הַבָּא הַצָּפוֹן לְצַדִּיקִים.

וּבְכָל יוֹם שֶׁתִּקְרָאנָהּ - יַעֲנוּךָ מִן הַשָּׁמַיִם כַּאֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לִבָּהּ לְשֹׁאֵל, עַד עוֹלָם. אָמֵן סָלָה.

רבי משה בן נחמן (ידוע בראשי התיבות רמב"ן)

ד'תתקנ"ד, 1194 - ה'ל', 1270. היה מגדולי חכמי ספרד, פוסק, פרשן, משורר, הוגה, מקובל ורופא.

רמב"ן נולד בגירונה, קטלוניה, שבצפון מזרח ספרד המודרנית, בערך בין שנת 1190-1195. בצעירותו למד מפי רבי יהודה בר יקר מתלמידי הריצב"א מדמפייר, וממנו קיבל הרמב"ן את תורתם של בעלי התוספות. בנוסף, נראה שהוא אף קיבל דרך רבו, את השיטה הקבלית של הריצב"א הקרויה תורת השמיטות. את רבו זה מזכיר הרמב"ן פעמים רבות בחיבוריו, לרוב בתואר "מורי נ"ר" (נטריה רחמנא = ישמרהו ה'), ומביא פירושים שקיבל ממנו. רבו השני היה רבי נתן בן רבי מאיר, אשר בצעירותו למד אצל הראב"ד בעל ההשגות ובהמשך למד אצל הריצב"א וגם אותו הוא מכנה בתואר "מורי", ממנו קיבל את תורת פרובנס, עם תורת צרפת. בצעירותו היה רמב"ן בקשר עם רבני צרפת דרך בן דודו רבי יונה גירונדי ואף שלח מדברי תורתו לרבי יחיאל מפריז ועוד.

הרמב"ן נמנה בין גדולי רבני ישראל בימי הביניים. גם בתקופת תור הזהב של גדולי הראשונים, אך מעטים השתוו להתפרסותו הרחבה על היבטיה השונים של תורת ישראל ולהשפעתו העמוקה על עולם התורה. ספריו וספרי תלמידיו ותלמידי תלמידיו, תופסים מקום חשוב ומרכזי הן בלימוד התורה והן בתחום ההלכה הפסוקה.

הרמב"ן עסק במספר רב של תחומים - פרשנות מקרא, פרשנות התלמוד, פסיקת הלכה, קבלה ושירה. הרמב"ן מוכר כאחד מהוגי הדעות של היהדות.

תלמידיו הרשב"א ורבי יצחק דמן עכו העידו שלפרנסתו עסק ברפואה. עקבות לכך נמצאות בפירושו לתורה לגבי איסור נדה, לגבי איסור מאכלות אסורות לגבי נגע הצרעת ועוד, במקומות רבים מסתמך על דעות הרופאים, על ספרי רפואות ואף מביע דעה אישית בענייני רפואה. תחום נוסף שהרמב"ן שלט בו, והעריך אותו היה תחום המאגיה. הוא ראה בתחום זה, נושא קרוב לתחום הרפואה.

חותמו האישי של רמב"ן התגלה בשנת 1972 על ידי אורי טהון בתל כיסון, בדרומה של עכו, והכיתוב עליו הוא: 'משה בר נחמן נג (נוח נפש) גירונדי חזק'. החותם נרכש על ידי מוזיאון ישראל ומוצג בו מאז שנת 1972.

מסיים בניגון

הרב שי פירון

נאום הכניסה לתפקיד שר החינוך - 2013

יש משהו גדול בלחלום, לרצות, להשתוקק.

אולם בו בעת, יש משהו בעייתי בהגשמת חלומות. כי חלומות הם תמיד טהורים, אוטופיים, המימוש - מלווה בקשיים: תקציב, הסכמים, מצוקות של תלמידים.

היום אני מגשים את החלום של החלומות. התחלתי כמחנך בבית הספר 'הימלפרב' בירושלים. הרב ד"ר יהודה ברנדס נתן בי אמון בטרם מלאו לי 23 שנים.

חינכתי את כיתה י"ב, והרגשתי שאני על גג העולם. אח"כ כיהנתי כרב בי"ס, כראש אולפנא, כראש ישיבה, כחבר וועדת דוברת, כמנכ"ל "הכל חינוך". בכל אחד מהתפקידים ראיתי הגשמה של חלום. כי חינוך - הוא מהות הקיום ומהות החיים. כי חינוך הוא החיבור שבין עבר הווה ועתיד. כי חינוך הוא ביטוי לכמוס ולנגלה, לאישי וללאומי, ליהודי ולאוניברסאלי. אין תפקיד קדוש, חשוב, נשגב מתפקיד המורה, המחנך. המחנכים הם שליחים של הנצח. מעמדם ומקומם של המורים הוא ביטוי עמוק לדמותה ולערכיה של החברה.

עלינו לעשות הכל, הכל, כדי שהחברה תכיר בעוצמתם ובחשיבותם של מורים בישראל. אני מזמין את מורי ישראל וכלל מנהלי ועובדי מערכת החינוך להשמיע קול ולהיות שותפי-אמת בחזון החינוך של ישראל.

אנחנו כמחנכים אוהבים ילדים. את כולם.

את תלמידי מערכת החינוך הפרטית ואת אלה הלומדים במסגרות חינוך אחרות, תלמידים חילוניים, דתיים וחרדים, יהודים וערבים, כ- ו - ל - ס.

את ילדי החינוך המיוחד שנעשה הכל כדי להעמיק את שילובם,

את אוכלוסיית ערביי ישראל,

את תושבי המרכז והפריפריה תוך מחויבות מוסרית עמוקה לצמצום פערים,

אנחנו אוהבים ילדים. לכן לצד העמקת הדעת והמצויינות, נעמיק בקשר אישי, בחינוך לערכים יהודיים, ציוניים, מוסריים, דמוקרטיים ואוניברסאליים.

אנחנו אוהבים ילדים, לכן נדאג להעמקת זמן האיכות של מורה תלמיד. אנחנו שליחים של הורים. לכן נבקש להעמיק שיח חינוכי עם ההורים.

אנחנו שליחים של החברה בישראל. לכן לא נעסוק רק במערכת החינוך אלא גם בהיבטים ציבוריים חינוכיים כלליים הנוגעים לאיכות החיים ומוסריותם בישראל.

בית הספר הראשון - במתכונתו הנוכחית, נוצר מסביב למהפכה התעשייתית. לכן בתשתית שלו עמדה השאיפה לחינוך נער צייתן, כזה שיהיה מסוגל לעמוד שמונה שעות ליד מכונה ולחזור על אותה פעולה פעם אחר פעם.

אבל אז אנחנו מגיעים לבית הספר של הילדים שלנו, הצעירים והצעירות, הנערים והנערות, אלה המלאים כוחות של יצירה, תוססים, סוערים. לפעמים אנחנו רוצים אותם שקטים, מסודרים, לומדים, שקדנים, מצליחים, מנומסים, מכבדים.

אבל הם מסרבים, כי הם חיים. אולי אנחנו אלה שמרעישים עם השקט המלאכותי שלנו. עם מערכת חינוך שצריכה בחינה מעמיקה והתאמה לצרכי היום לאתגרי המחר.

כחלק מרצוני להפוך את כולנו לקהילה לומדת, אני מבקש שנלמד, יחד קטע קצר, המונח לפניכם.

כך כתב מו"ר יאנוש קורצ'ק:
"לא להרעיש!"

הילדים פורקים רק חלק קטן מן האנרגיה המצויה בגרונם, בריאותיהם, בנפשם,

רק חלק מהצעקה האצורה בשריריהם.

הם מחניקים אותה, צייתנים, עד גבול האפשר.

"שקט!" - זאת הסיסמא של כיתת הלימוד.

"אסור להרעיש בזמן ארוחת הצהרים!"

"לא להרעיש בחדר השינה!"

הילדים רועשים בשקט כזה שהלב נכמר, רצים בזהירות עד כדי להעלות דמעות בעיניים, ובלבד שלא להזיז את השולחן... שמא ישמעו שוב את ה"בלי רעש" השנוא.

גם בחצר אסור לצעוק כי זה מפריע לשכנים...

"אתם לא ביער!" - הערה צינית, התעללות גסה בילד, על שאיננו יכול להימצא במקום שאכן עליו להימצא.

הרשו להם להתרוצץ באחו ולא תהיה צווחה, יהיה רק ציוץ נעים של ציפורי אנוש.

אם לא כל הילדים, הרי שרובם הגדול אוהב תנועה והמולה. בחופש, בתנועה ובצעקה תלויה בריאותם הגופנית והנפשית.

ואתה היודע זאת - נאלץ לחזור ולהזכיר:

"שבו במנוחה ושקט! הס!"

"...."

הילדים שלנו - מלאי חיים. הם מקסימים. הם פורחים. לא פעם הם נראים כפורחים מוגנים, כחורשת טבע מדהימה בתוך לובי של בנין רב קומות... נכון, הם נראים קצת תלושים, לא מספיק בורגניים.

אבל הם חיים. חיים מלאים.

הם שואלים, ומתלבטים ובעיקר -

מחפשים.

זהות ואמונה,

שייכות,

קשר וחום.

הדבר האחרון שצריך לומר להם זה:

"בבקשה, תהיו בשקט!"

אני מבקש לחיות בתוך מערכת חינוך עם ילדים רועשים. כאלה שהם

סקרנים, שואלים, תוהים. תלמידים ותלמידות

בשבוע הבא נשב לשולחן הסדר שכולו שאלות. ארבעה בנים - ארבע שאלות. את ליל האמונה בחרה היהדות להקדיש לשאלות ולא לתשובות. ילד יהודי קטן עומד על כיסא, והשאלה הראשונה שלו היא: "מה נשתנה?". זה מסר עמוק ומפעים. אתה לא יכול להתחיל את החיים בלי להתבונן מסביב ולשאול "מה נשתנה?"

אתה לא יכול ללכת אל המובן מאליו, אל האזור הבטוח, השקט. אתה לא יכול להסתתר בחסות העבר.

אני מבקש להוביל מערכת חינוך השואלת "מה נשתנה?"

מערכת החינוך צריכה לשלב בין תביעה גדולה לאיכות ומצוינות, לבין תחושת מוגנות, והרגשה של בית חם; בין אתגר רעיוני לסערה רגשית; בין ביקורת למסורת; בין אוניברסאליות לפרטיקולאריות ;

פינוק והקלות שלא לצורך אינן חינוך אלא רפיון. תביעה לגדלות, גם במחיר מאמץ, תוך רגישות לצרכים של כל אחד ואחת, הם חינוך אוהב.

אני מבקש להודות מעומק הלב לשר הפנים הנכנס, ח"כ גדעון סער. השר היוצא נכנס לשרשרת מפוארת של שרי חינוך שתרמו להעמקת החינוך. אין ספק שבתקופת כהונתו נרשמו הצלחות רבות ואני מרגיש מחויב לעקרון ההמשכיות.

אני מבקש להודות למנכ"לית המשרד, הגב' דלית שטאובר, אשת חינוך מהמעלה הראשונה.

אני מבקש להודות לכל עובדי המשרד. היום אני מצטרף אליכם. בשלב הראשון - באתי להקשיב, לשמוע, ללמוד. אני משוכנע שכולכם תהיו שותפי אמת במסע הקסום המצפה לנו.

תודה מיוחדת למורה טובה. המורה שלי בכיתה א'. הזמנתי אותה לטקס רק כדי להבהיר עד כמה אני חש תודה למוכי ורבותי, כולם. אבל זכות הראשונים - שמורה רק לה.

גדלתי בבית בו אימא, מחנכת, מנהלת, מנכ"לית רשת חינוך, וסגנית ראש העיר בת ים, דברה חינוך, נשמה חינוך. אלפי ילדים חייבים לה את חייהם הבוגרים. היא מקור ההשראה שלי.

תודה לברוריה, אשת בריתי, באופן מפתיע - מחנכת גם היא. ללא תמיכתה - לא הייתי כאן היום.

על בסיס מילותיו של רבי נחמן כתבה נעמי שמר:
"דע לך שכל רועה ורועה - יש לו ניגון מיוחד משלו.
דע לך שכל עשב ועשב - יש לו שירה מיוחדת משלו
ומשירת העשבים - נעשה ניגון של רועה"

ניגון הוא משוחרר. ללא מילים. הוא מעל המילים. לכן הוא מאפשר לכולם להצטרף. שיר, הוא ברור ומוגדר. מילות השיר מגבילות את המנגינה, מגדירות אותו כשיר אהבה, שיר מולדת או שיר מחאה. לשיר יש זהות מוגדרת, לניגון יש זהות כוללת.

לעשב - לכל אחד ואחד מאיתנו - יש שיר משלו. זהות שמגדירה את מהותו וחלומותיו.

לרועה - המנהיג, חייב לקחת את השירים של כולם ולארוג מהם ניגון אחד גדול ומקיף.

אני מקווה שיחד, נאסוף שירים רבים ונארוג אותם לכלל ניגון מקיף וגדול.

עלה קטן שלי אברהם פריד מילים ולחן: ישי לפידות

אך מרחוק אולי ענן מגיע
קח איתך צידה לדרך את ברכתי
חצי הכוס היא מלאה
תזכור תמיד
וכשהשמש אל הים שוקעת
אל תדאג מחר היא שוב זורחת!
תחזיק חזק עליה קטן שלי....

אשרי האיש
אשר לא הלך בעצת רשעים
ובדרך חטאים לא עמד
ובמושב ליצים לא ישב
כי אם בתורת אדוני חפצו
ובתורתו יהגה יומם ולילה
תחזיק חזק עליה קטן שלי...

אני הוא עץ מאוד זקן ושבע ימים
ראיתי כבר רוחות עזות ורעמים
אתה עליה קטן מתנועע
בטוח בעצמו, הכל יודע
קח איתך צידה לדרך, את נסיוני
אל תזלזל, אולי זה כל מה שיש לי
כי יש ימים יפים הכל פורח
יש שעות קשות הכל בורח

תחזיק חזק עליה קטן שלי
כי לא תמיד הכל בחוץ בהיר
ורוח סער וסופה קרה
תזכור ותתחזק אני איתך!
תחזיק חזק עליה קטן שלי.

ולא תמיד הכל נכון הכל מובן
חיים זה לא שיעור חשבון
זה גם מבחן
עכשיו עליה קטן הכל רגוע

שמיים
יגאל בשן
מילים ולחן: יגאל בשן

כאן השמים הם שלי

כאן אני מרגיש כמו שאני

רוצה לחיות, רוצה להיות

בין התקוות שמשתנות

כאן השמים הם שלי

כאן סיפרתי את סיפור חיי

כאן אני נושם את אוהביי

להתאכזב, להתעצב

ולנצח כל כאב

כאן סיפרתי את סיפור חיי

רק השמים מעליי

יודעים קצת לפניי

לאיזה בוקר חם

לאיזה בוקר קר

נתעורר מחר

רק השמים מעליי

שומרים עלייך ועליי

ובגללם אני

ומתחתם אני

עדיין שר

היו כאן חכמים וגם צודקים

היו תמימים וגם הרבה חולמים

בין יריבים לאוהבים

בסוף קוראים לנו אחים

ברחובות הלבבות האבודים

רק השמים מעליי...

היו כאן השקיעות הכי זורחות

היו כאן הזריחות הכי שוקעות

בין הכנרת למדבר

תמיד הייתי מחובר

רק שהנוף לא ישתנה לי עד מחר

רק השמים מעליי...

ימי בנימינה

חזה אלברשטיין
מילים: אהוד מנור | לחן: מתי כספי

אני רוצה לחזור...

ועכשיו אם יום או ליל, אם רע לי
ואם טוב
אין לי רגע זמן לשבת ולחשוב.
לפעמים אני כמעט מדעתי יוצא
כל ימי אני הולך לשם ולא מוצא.

אני רוצה לחזור...

מה קרה לילד שנרדם בחול החם
שיום אחד, לפתע, קם ונעלם?

מה קרה לילד שדיבר אל כוכבים
שהמתיק סודות עם סביונים
ושחפים
שספר כל נמש חרש ובחול נרדם -
מה קרה לו יום אחד שקם ונעלם?

אני רוצה לחזור

אל הימים הכי יפים שלי
הימים היחפים של בנימינה -
כן, אני זוכר, הכל זרם לאט,
השמש לא מיהר
אנשים אמרו שלום,
חבר היה חבר.

"היורה ירד מחר הבט בלבנה"
"איך היה יכול הענבים השנה?"
"היכנסו הערב"
יש ריבה מתות גינה,"
"ובלילה תתכסו כי תהיה צינה."

No roots

Alice Merton

I like digging holes and hiding
things inside them
When I grow old, I hope I won't
forget to find them
'Cause I've got memories and
travel like gypsies in the night
I build a home and wait for
someone to tear it down
Then pack it up in boxes, head
for the next town running
'Cause I've got memories and
travel like gypsies in the night
And a thousand times
I've seen this road
A thousand times

I've got no roots, but my home
was never on the ground
I've got no roots, but my home
was never on the ground
I've got no roo-oo-oo-oo-oots
I've got no roo-oo-oo-oo-oots
I've got no roots, but my home
was never on the ground
I've got no roots, but my home
was never on the ground
I've got no roo-oo-oo-oo-oots
I've got no roo-oo-oo-oo-oots

I like standing still, boy, that's just
a wishful plan

Ask me where I come from, I'll
say a different land
But I've got memories and
travel like gypsies in the night
I count gates and numbers,
then play the guessing game
It's just the place that changes,
the rest is still the same
But I've got memories and
travel like gypsies in the night
And a thousand times
I've seen this road
A thousand times

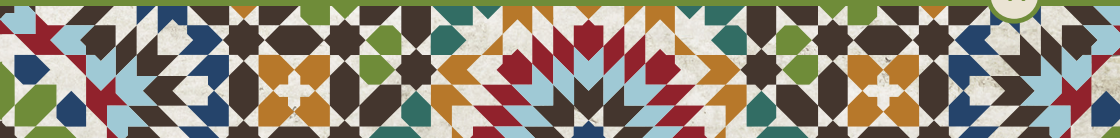
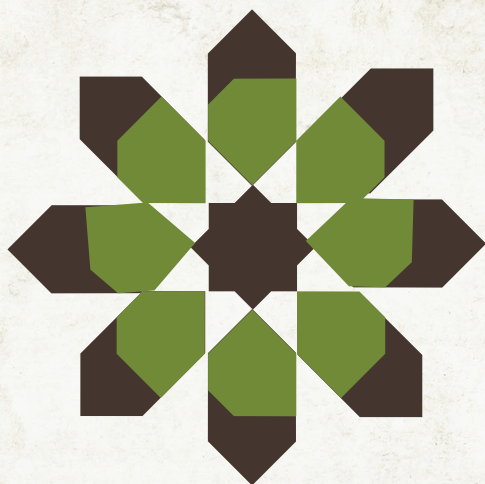
I've got no roots, but my home
was never on the ground
I've got no roots, but my home
was never on the ground
I've got no roo-oo-oo-oo-oots
I've got no roo-oo-oo-oo-oots
I've got no roots, but my home
was never on the ground
I've got no roots, but my home
was never on the ground
I've got no roo-oo-oo-oo-oots
I've got no roo-oo-oo-oo-oots

I like digging holes
Hiding things inside them
When I grow old
I won't forget to find them
I like digging holes
Hiding things inside them
When I grow old
I won't forget to find them
I've got no roots
No roots

Cello Concerto in E Minor, Op. 85:

III. Adagio

י"ק 2
טולדו

מזרח ומערב

הערבית שלי אילמת

אלמוג בהר

הַעֲרֵבִית שְׁלִי אֵלֶמֶת
חֲנוּקָה מִן הַגָּרוֹן
מִקְלָלֶת אֶת עֲצָמָה
בְּלִי לְהוֹצִיא מֶלֶךְ
יִשָּׁנָה בְּאוֹר הַמַּחְנִיק
שֶׁל מִקְלָטִי נִפְשִׁי
מִסְתַּתֶּרֶת מִבְּנֵי-הַמִּשְׁפָּחָה
מֵאֲחֹרֵי תְּרִיסֵי הָעֵבְרִית.

הַעֲרֵבִית שְׁלִי פּוֹחֶדֶת
מִתְחַזָּה בְּשָׂקֶט לְעֵבְרִית
וְלוֹחֶשֶׁת לְחֻבְרִים
עִם כָּל דְּפִיקָה בְּשַׁעְרֶיהָ:
"אֵהְלֹן אֵהְלֹן".
וּמֹוֹל כָּל שׁוֹטֵר עוֹבֵר בְּרַחוּב
שׁוֹלֶפֶת תְּעוּדַת זָהוּת
מִצְבִּיעָה עַל הַסַּעִיף הַמְּגוֹנָן:
"אֲנִי מִן אֶל-יְהוּדָה,
אֲנִי מִן אֶל-יְהוּדָה".

וְהָעֵבְרִית שְׁלִי חֲרָשֶׁת
לְפַעֲמִים חֲרָשֶׁת מָאֵד.

וְהָעֵבְרִית שְׁלִי גּוֹעֶשֶׁת
מִתְרוֹצָצֶת בֵּין הַחֲדָרִים
וּמִרְפְּסוֹת הַשִּׁכְנִים
מִשְׁמִיעָה קוֹלָה בְּרָבִים
מִנִּבְאֵת בּוֹאֵם שֶׁל אֱלֹהִים
וְדַחְפוּרִים
וְאִי מִתְכַּנְּסֶת בְּסֻלּוֹן
חוֹשֶׁבֶת אֶת עֲצָמָה
גְּלוּיּוֹת גְּלוּיּוֹת עַל שֹׁפֶת עוֹרָה
כְּסוּיּוֹת כְּסוּיּוֹת בֵּין דְּפִי בְּשָׂרָה
רָגַע עִרְמָה וְרָגַע לְבוּשָׁה
הִיא מִצְטַמְצֶמֶת בְּכֶרֶסָא
מִבְקָשֶׁת אֶת סְלִיחַת לְבָהּ.

”

אל חכם עבדאללה סומך ניגש אדם וסיפר לו על חטאיו תוך שהוא ממרר בבכי וביקש את עצתו של הרב סומך. מידי פעם שאל חכם סומך שאלה להבהרת הסיפור, ולבסוף השתתק האיש באומרו שאין לו תקוה.

שאלו חכם סומך "ו..." אך האיש שלא הבין מה כוונתו.

הוא הביט ברב במבט תמה והשיב "כאן הסיפור שלי נגמר".

חיך חכם סומך ואמר "אני כאן, ואתה כאן ו..." אך האיש עדין לא הבין מה כוונתו. הסביר חכם עבדאללה סומך "מתי מסתיים סיפור? כשאתה מחליט לסיים אותו. אפשר לספר על חטא ולהמשיך את ולספר כיצד תיקנת. כשסיפור נגמר תמיד אפשר להוסיף לו סוף חדש. הסוד הוא באות וי"ו שפותחת משפט חדש. אופק חדש. ו..."

(אתר חכימא)

”

ז'קלין כהנוב

18 במאי 1917 - 24 באוקטובר 1979) הייתה סופרת, מבקרת ספרות ומסאית ישראלית לידת קהיר. כתבה יצירות ספרותיות אשר זיכו אותה בפרסים, עסקה בביקורת ספרות, ובכתיבה מסאית בנושאים אישיים-אוטוביוגרפיים, חברתיים, תרבותיים ופוליטיים.

מובאים כאן חלק מאמירותיה בחיבור מזרח ומערב:

"כשאני לעצמי הריני לבנטינית טיפוסית, במובן זה שאני מעריכה במידה שווה מה שקיבלתי ממוצאי המזרחי ומה שהוא עתה נחלתי בתרבות המערבית." ("שחור על גבי לבן")

"זו הייתה תקופה במצרים שבה היהודים במצרים רצו להיות אנשים מתקדמים ומודרניים. זה היה גם הכיוון של אמא. חיים לגמרי אירופאיים.. העולם של אמא היה 'פרוסט'.. היא גם לא כל כך הסכימה עם הצד המיסטי והקצת מוזר של אבא, והיא מאוד מאוד רצתה לימודים רציניים, שפות, בעיקר אנגלית וצרפתית. ערבית לא היה אכפת לה כלל. זה היה מעניין - הספרים בצד המיטה של אבא ובצד של אמא. אצל אמא זה היה פרוסט, והרומן האחרון שיצא בצרפת. ואצל אבא - ספרים בעברית שאני לא הבנתי, לא ידעתי מה יש בפנים, ועיתונים - בערבית באנגלית ובצרפתית. אבא ידע את התפילות בעברית, זה היה העולם שלו. ידע עברית יפה, אבל ידע גם את הקוראן." (מתוך ראיון עימה ב-1980)

"אבי משך אותנו בחזרה אל המסורת והזהיר אותנו לבל נתנתק משורשינו, או התנבא במידה קודרת שכל 'הקידמה הזאת' סופה להמיט הרס על הקהילה היהודית במצרים. כאשר ביקרנו אצל סבי - אב אבי - שהתגורר ברובע עבאסיה הישן, בקצה האחר של העיר, הייתי נתקפת מבוכה. בקושי הצלחתי לצרף זו לזו כמה מילים בערבית, ולא הבנתי כלל את

הניב העיראקי של הערבית שבפיהם" (מתוך ראיון עימה ב-1980)

"ישראל נתונה במצב יחיד במינו, מאחר שתהליך זה של השפעת גומלין והשתנות הדדית חל בתחומי אותה ארץ, שהיא לבנטינית מבחינה מעמדה הגיאוגרפי בין מזרח למערב ומחמת עצם עירובם של יושביה. מתוך כך יכולה היא לצרף את שני היסודות העיקריים שבהרכבה לכלל אחדות דינמית ויוצרת, כדוגמת התרבויות הלבנטיניות הגדולות של העבר.." ('שחור על גבי לבן').

הרגע המשמעותי ביותר מבחינתי של גילוי גבולות הלשון היה כאשר סבתי מצד אמי עליזה (לואיז) גחטן (לבית סגמן), בחודשים האחרונים שלפני מותה, שכחה את השפה העברית וחזרה לדבר רק ערבית (ערבית-יהודית-בגדאדית). כבר קודם לאותו הרגע ראיתי כיצד העולם מסודר בחלוקות לשוניות: הורי אמי מדברים אליה בערבית, היא עונה להם בעברית, אבי משוחח עם הוריו בגרמנית וצופה בסרטים בדנית, סבי שותק בספניולית, אנחנו הילדים מדברים עברית בינינו, אבל גם קצת אנגלית. עד אותו רגע יכולתי לחשוב שזה טבעי, שבכל דור מתחלפות שפות, שיש שפות ומבטאים של זקנים ויש שפות של צעירים, וזאת היא דרכו של עולם. החודשים האחרונים של סבתי הביאו הבנה חדשה: משהו זר, חיצוני למשפחה, הביא לכך שלא אוכל לדבר עם סבתי בימיה האחרונים, שלא אוכל להבין את סבתי בימיה האחרונים. פתאום לא לדעת ערבית היה מחריד; כמו לגלות לפתע, ללא הכנה, שאתה אילם וחירש בו זמנית. שנים לאחר מכן, חודשים לפני מותו של סבי האחרון, יצחק בהר, התחלתי ללמוד ספרדית, והוא התחיל לדבר עמי בספניולית (ספרדית-יהודית). בניסיון לענות לו היה חשש גדול, מהול בשמחה גדולה. קשה לדבר בשפה אחת לשפה שרק התחלת ללמוד; אושר גדול הוא לגלות שפתאום סבך יכול לדבר אליך בשפת ילדותו שלו." (קטע מתוך הראיון "העברית שלי גועשת").

שמואל בן מאיר הלוי אבולעפיה

הרב שמואל אבולעפיה (1320, אובדה - 1360, טולדו) היה איש כספים ונדבן יהודי בקסטיליה במאה ה-14.

זכרו השתמר בבית הכנסת בית הכנסת אל טרנסיטו שהקים בצמוד לביתו ועומד על מקומו עד היום.

שמואל הלוי נולד באובדה (אנ') שבספרד למשפחה ממוצא תוניסאי, הוריו מתו במגפה זמן קצר לאחר הגעתם לספרד.

בראשית דרכו עבד כמנהל בשירותו של האביר הפורטוגזי ז'ואאו אלפונסו דה אלבורקרק (אנ') ולאחר שעשה לו שם, התקבל בחצרו של פדרו הראשון, "האכזר", מלך קסטיליה (אנ'), שם כיהן

במגוון תפקידים ובהם משרות בכירות כגזבר ושופט.

בארמון שבו התגורר בטולדו שוכן כיום מוזיאון אל גרקו (ספ'), הודות לעושרו הרב יסד שמואל הלוי בית כנסת קטן, אחד מעשרת בתי הכנסת ששימשו את הקהילה היהודית בטולדו. בית הכנסת אינו מרשים בממדיו, אך בכל זאת נתקלה בנייתו בהתנגדות תקיפה של הכנסייה הקתולית, אך אבולעפיה זכה לגיבויו של פדרו ובית הכנסת הוקם. שער חיבר בין ארמונו של אבולעפיה לבית הכנסת.

בשל בניית בית הכנסת שהושלמה ב-1357 והיבטים נוספים בחיי היהודים בממלכתו, היה נתון פדרו מקסטיליה לביקורת ממושכת של הכנסייה. בסופו של דבר התהפך הגלגל על שמואל הלוי, הוא נכלא ועונה בחשד למעילה ומת במהלך העינויים, בשנת 1360.

לאחר גירוש ספרד הועבר בית הכנסת עם ארמונו של אבולעפיה לידי הכנסייה הקתולית שהפכה אותו לכנסייה בשם "אל טרנסיטו דה נואסטה סניורה". בשנת 1877 הכריזה ממשלת ספרד על המתחם כאתר לאומי, וכיום הוא משמש כמוזיאון היסטורי לתולדות יהודי טולדו וספרד.

המלחמה הגדולה בטחנות הרוח

פרק מתוך הספר
דון קיחוטה

וישאו שְׁנֵי הָרוֹכְבִּים אֶת-עֵינֵיהֶם
וַיֵּרְאוּ וְהִנֵּה כְּשֹׁלָשִׁים אוֹ כְּאַרְבָּעִים
טַחְנוֹת רוּחַ נְפֻצוֹת עַל-פְּנֵי
הַבִּקְעָה אֲשֶׁר-הֵם הוֹלְכִים בָּהּ.
וַיֹּאמֶר דּוֹן קִישוֹט לְנוֹשֵׂא כִלְיוֹ:

"עֲתָה תֵּרְאֶה כִּי-הִצְלִיחַ אֱלֹהִים
אֶת-דִּרְכֵּנוּ הַרְבֵּה מֵאֲשֶׁר פָּלְלָנוּ.
הֲרֹאֶה אַתָּה אֶת-מַחְנֵה הָעֶנְקִים
הַנֹּצְבִים שָׁם מִנְּגֵד? הַיּוֹם אֵצָא
עֲלֵיהֶם לְמִלְחָמָה וְהַפְּלֵתִי אֶת-
כָּלם חַלְלִים וְהִיָּה שְׁלָלָם לָנוּ
לְרֹאשִׁית הוֹן. וַצִּדְקָה תִּהְיֶה-לָּנוּ
מֵאֵת הָאֱלֹהִים, כִּי כִלִּינוּ אֶת-הָעֵדָה הָרַעָה הַהִיא מִקֶּרֶב הָאָרֶץ".

"הָעֶנְקִים אִיפֹה הֵם?" תָּמָה סָנְשׁוּ.

"הִנֵּה הֵם שָׁם לְפָנֶיךָ," עָנָה הָאֲבִיר, "וַיֵּדִים אֲרָכוֹת לָהֶם, כְּשֵׁתֵי פָרָסָאוֹת אַרְבֵּי
הַיָּד הָאֲחֻת".

"מָה אֲדוֹנִי מְדַבֵּר אֶל-עַבְדּוֹ? אָמַר סָנְשׁוּ, "הֲלֹא אֵין כָּל-עֶנְקִים שָׁם, כִּי אִם-
טַחְנוֹת רוּחַ! וְלֹא יָדִים לָהֶן, כִּי אִם-כַּנְפֵי עַץ, אֲשֶׁר בְּהִתְהַפֵּכָן לְרוּחַ וְסוּבְבוּ
אֶת-אֲבְנֵי הָרָחִים..."

"אֲכֹן עֲתָה הִרְאִיתִי לְדַעַת," אָמַר דּוֹן קִישוֹט, "כִּי לֹא תִדַּע עַד-מָה מְדַרְכֵי
הָאֲבִירִים וּמִסּוֹתֵיהֶם! לֹא טַחְנוֹת רוּחַ, כִּי עֶנְקִים לְפָנֵינוּ, וְאִם-יֵרָא אַתָּה
מִפְּנֵיהֶם, כִּי-עֲתָה סֵב לָהּ הַצִּדָּה וְשֵׂא בַעֲדֵי תַפְלָה לְאֱלֹהִים, וְאֲנִי לְבָדִי
אֲשַׁלֵּיךְ נִפְשִׁי מִנְּגֵד וְאֲשַׁתְּעֶר אֲלֵיהֶם בְּסַעֲרַת מִלְחָמָה".

הוא כלה לַדַּבֵּר, וַיֵּרֶץ אֶת-סוּסוֹ בְּדִרְבּוֹנוֹת רַגְלָיו וַיַּעַט אֶל-מוֹל הָעֶנְקִים, וְלֹא
שָׁמַע אֶת-צִעֲקַת סָנְשׁוּ הַקּוֹרֵא אַחֲרָיו בְּכָל-כַּח לְהַשִּׁיבוֹ, כִּי הָיָה עֲתָה כְּחָרֶשׁ

וכַעֲשֶׂה, וְלֹא-רָאָה וְלֹא-הִבְחִין דָּבָר, וַיַּצַּעַק מִרְחוֹק לְעֹמֶת טַחְנוֹת הָרוּחַ:
"הוּ, עֲמָדוֹ, עֲמָדוֹ, וְאֵל-תְּנוּסוֹ, מוּגִי-לֵב שְׁפָלִים וְנִבְזִים! כִּי רַק-אַבִּיר אֶחָד
יֹוצֵא כְּנָגֵד כָּלֵכֶם..."

וּבִרְגַע הַזֶּה נָשַׁב הָרוּחַ וַתִּסְבֶּינָה הַכְּנָפִים עַל-צִירָן. וַיִּקְרָא דוֹן קִישׁוֹט וַיֹּאמֶר:
"וְלֹא כִהְנָה וְכִהְנָה תִרְבִּינָה זְרוּעוֹתֵיכֶם, וְהִיוּ כְזֵרוּעוֹת הָעֵנָק בְּרִיאֲרֵי לְרֹב,
הַנִּקְהָה לֹא תִנְקוּ מִיָּדָיו!"

וּבִדְבָרוֹ כֵּה, וַיִּקְרָא בְשֵׁם בְּחִירְתוֹ דּוֹלְצִינָה וַיִּפְקֵד אֶת-רוּחוֹ בִּידָה, וַיַּחֲזֹק מִגֵּן
וַיֵּט בְּכִידוֹן - וַיִּשְׁתַּמֵּר בַּחֲמַת כַּח עַל הַטַּחְנָה הַקְּרוּבָה. וְאוּלַם בִּרְגַע הַתִּקְעָה
כִּידוֹנוֹ בַּכְּנָפָה, וַיִּהְפֹּךְ הָרוּחַ אֶת-הַכְּנָף בְּכַח גְּדוֹל מָאֵד - וַיִּשְׁבֵּר הַכִּידוֹן
לְשִׁבְבִים וְהִסּוֹס וְרוֹכְבוֹ הוֹרְמוֹ לְמַעְלָה, וַיּוֹטְלוּ שְׁנֵיהֶם בַּחֲזָקָה לְמִרְחוֹק מִן-
הַטַּחְנָה וְהִלָּאָה.

וַיִּבְהַל סִנְשׁוֹ אֶת-חֲמוּרוֹ אֶל-מְקוֹם מַפְלַת אָדוֹנוֹ, וַיֵּרָא וְהִנֵּה זֶה שׁוֹכֵב בְּצַד-
סוּסוֹ סְרוּחַ אֲרָצָה וְלֹא יוֹכֵל קוּם, וַיִּבְהַל וַיֹּאמֶר:

"יִשְׁמְרֵנוּ אֱלֹהִים בְּרַחֲמֵיו! הֲאֵם לֹא-אֶמְרָתִי לְאֲדוֹנִי מֵרָאשׁ, כִּי לֹא עֲנֻקִים
לְפָנָיו, כִּי אִם-בְּתֵי טַחְנָה וְרוּחִים. הֲלֹא רַק-הָאִישׁ אֲשֶׁר רָאשׁוֹ סִחְרָחַר
כְּרוּחִים הוּא לְבַדּוֹ לֹא-יִרְאֶה זֹאת."

"שְׁתַּק, אָחִי סִנְשׁוֹ", עָנָה דוֹן קִישׁוֹט, "הֵטֵרֵם תִּדַּע כִּי אֵין כָּאִישׁ מִלְחָמָה
צָפוּי לְחִלְפוֹת וּפְגָעִים. אֲמָנָם לְבִי אָמַר לִי - וְכֵן הִיא בְּאֶמֶת - כִּי-הַפַּעַם יָד
הַמְכַשֵּׁף פְּרִסְטוֹן הִיתָה בְּדָבָר. הוּא אֲשֶׁר-גָּזַל מִמֶּנִּי אֶת-חֹדֶר סִפְרִי וְהוּא
אֲשֶׁר-הִפְּךָ אֶת-הָעֲנֻקִים לְטַחְנוֹת רוּחַ. וְלִמְעַן מְנוּעַ מִמֶּנִּי אֶת-עֲטֻרַת הַנִּצָּחוֹן
עָשָׂה כְּדָבָר הַזֶּה, כִּי תִכְלִית שְׁנֵאָה יִשְׁנָאֲנִי. וְאוּלַם דַּע-לָהּ, כִּי-בּוֹא יָבֵא יוֹם
וְחֶרֶב צִדְקִי תִשִּׁים קֶץ לְכָל-נִכְלֵי רְשָׁעָתוֹ."

"מִי יִתֵּן וְהִיָּה!" - אָמַר סִנְשׁוֹ פְּנוּסָא, וַיִּתְמַךְ אֶת-אָדוֹנוֹ לְהַקִּימוֹ מֵעַל הָאָרֶץ,
וּלְהַרְפִּיבוֹ עַל-הַסּוֹס הַשְּׁבִיב, אֲשֶׁר נָקְעוּ כְּמַעַט כָּל-כַּפּוֹת יָרִיכוֹ.

וַיִּסְעוּ מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ בְּדֶרֶךְ בּוֹאָכָה אֶל-נִקְרַת צוּר לְפִיסִי, כִּי שָׁם נִכּוֹנוּ לָהֶם,
לְדַבְּרֵי דוֹן קִישׁוֹט, עֲלִילוֹת גְּדוּלוֹת. וַיְהִי הֵם הוֹלְכִים וּמְשׁוּחָחִים בְּמֵאֲרָע,
וַיִּתְעַצֵּב מָאֵד דוֹן קִישׁוֹט עַל-הַכִּידוֹן הַשְּׁבִיב, וַיֹּאמֶר אֶל-נוֹשֵׂא כָלָיו:

"קָרָאתִי בְּאֶחָד הַסְּפָרִים, כִּי אֶחָד מֵאַבְיָרֵי קָדָם, אֲשֶׁר אָבְדָה לוֹ חֲרֻבּוֹ

במלחמה, כרת לו מן-האֵלון שׁוֹכָה גְדוֹלָה וַיַּעַשׂ בָּהּ שְׁמוֹת בְּמַחְנֵה הָאוֹיֵב.
כְּאֲבִיר הָזֶה אָעָשָׂה אֶף-אֲנִי: מִן-הָאֵלון הָרָאשׁוֹן אֲשֶׁר-יָקָרָה לִפְנֵי אֲכֶרֶת-
לִי שׁוֹכָה גְדוֹלָה וְכֵּה תָרָאָה יְמִינִי נוֹרָאוֹת כְּאֵלֶּה, אֲשֶׁר לֹא-רָאִיתֶם עֵין בֶּן-
תְּמוּתָהּ זֹלַתָּהּ מֵעוֹלָם”.

”אֲמַן, כֹּה יִתֵּן אֱלֹהִים!” אָמַר סִנְשׁוֹ, ”נֶאֱמָנִים עָלַי כָּל-דְּבָרֵי אֲדוֹנִי כְּדָבָר
אֱלֹהִים. וְאוּלָּם לָמָּה יֵשֵׁב אֲדוֹנִי מִטָּה וְכִפּוּף אֶל-צִדּוֹ? אֵין זֹאת כִּי אִם-מִפְּנֵי
הַחֲבָטָה”.

”כֵּן, אַחִי, גְּדוֹלָה הִיְתָה הַמַּכָּה בְּנַפְלִי, אָבֵל אֶל-לֹאבִיר פְּצוּעַ מִלְחָמָה הִתְאוּנוּ
וְהֶאֱנַחַ, גַּם אִם-יִכְבְּדוּ פְּצָעֵי מָאֵד וְגַם בְּהִשָּׁפֵךְ בְּנֵי מַעֲיוֹ אֶרְצָה”.

”אִם-קִבְּלָה הִיא,” אָמַר סִנְשׁוֹ, ”נִקְבֵּל, אָבֵל אֲנִי בְּתַמִּי חֲשַׁבְתִּי, כִּי אִם-יֶאֱנַח
אֲדוֹנִי וְרוּחַ לוֹ. וְאֲשֶׁר לִי - הִנֵּה שְׁאֵלָתִי וּבִקְשָׁתִי, כִּי-יֹאמֵר אֲדוֹנִי לְהַתִּיר
לִי לְהֶאֱנַח בְּכָל-פֶּה גַם מִכָּאֵב כָּל-שְׁהוּא, אִם אֶף-אֵין אֶסֶר הֶאֱנַחָה חָל גַּם
עַל-נוֹשְׁאֵי הַכְּלִים”.

וַיִּשְׁחַק דּוֹן קִישׁוֹט לְתַמַּת נוֹשֵׂא כְּלָיו, וַיִּבְיָנֶהוּ בִּינָה, כִּי אֲמָנָם אֶסֶר כְּזֶה אֵין
בְּכָל-סִפְרֵי הָאֲבִירִים וְדִתֵּיהֶם, וְאֲשֶׁר עַל-כֵּן הָרְשׁוֹת בִּידּוֹ לְהֶאֱנַח וּלְהֶאֱנֹק
פְּטוֹב בְּעֵינָיו וְכָל-אֹת נִפְשׁוֹ, עַל-דָּבָר וְעַל לֹא-דָבָר.

וַיַּעַר סִנְשׁוֹ אֶת-אֶזְנוֹ אֲדוֹנוֹ כִּי-הִגִּיעָה עֵת לֶאֱכָל. וַיִּמָּאֵן דּוֹן קִישׁוֹט, וַיִּרְשָׁה
אֶת-נוֹשֵׂא כְּלָיו לֶאֱכָל לְבָדוֹ. וַיֵּכֶן סִנְשׁוֹ לוֹ מְקוֹם עַל-הַחֲמור וַיּוֹצֵא מִן-
הַצִּידָה אֲשֶׁר בְּתַרְמִילוֹ וַיֹּאכַל מִמֶּנָּה בְּתַאוֹת נִפְשׁוֹ, אָכַל וָרָכַב אַחֲרֵי אֲדוֹנוֹ.
וּפַעַם בְּפַעַם הַצִּמִּיד אֶת-פִּיו אֶל פִּי הַחֲמַת וַיִּגְמָא לְתַאֲבוֹן מִן-הַיִּין, וַיִּלָּךְ
בְּדֶרֶךְ הַלֵּךְ וּגְמָא מִן-הַחֲמַת. וַיִּיטֵב לְבֹו עָלָיו מָאֵד וַיִּשְׁכַּח אֶת-כָּל-דְּבָרֵי
אֲדוֹנוֹ וְהִבְטָחוֹתָיו וַתִּסַּר כָּל-דְּאָגָהּ מִלְּבֹו. וַתִּנָּעַם עָלָיו גַּם-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר-הוּא
הוֹלֵךְ בָּהּ, כִּי הָיוּ בְּעֵינָיו כָּל-חֲתַחֲתִיָּה לְמִישׁוֹר.

וַיִּלְנֶה בְּלִילָה הַהוּא בַּחֲרֹשָׁה תַּחַת הָעֵצִים. וְדוֹן קִישׁוֹט כָּרַת לוֹ שׁוֹכָה,
כְּאֲשֶׁר אָמַר, וַיִּתֵּן בְּרֹאשָׁה אֶת-דֶּקֶר הַבְּרָזֵל, שְׁאֵרִית הַכִּידוֹן הַשְּׁבוּר, וַתְּהִי
בִידּוֹ לְכִידוֹן.

וַיִּזְכֹּר דּוֹן קִישׁוֹט אֶת אֲשֶׁר קָרָא בְּסִפְרִים עַל גְּדוּדֵי הַלִּילָה אֲשֶׁר יִשְׁבְּעוּ
הָאֲבִירִים בְּדֶרֶךְ, בְּהַגּוֹתָם עַל-מִשְׁכָּבָם בְּבִחִירַת נִפְשָׁם וְכָל-מַעֲיָנֵיהֶם בָּהּ,
וַיַּעַשׂ כְּמַעֲשֵׂיהֶם גַּם-הוּא וַיִּתְּהַפֵּךְ כָּל-הַלִּילָה וַיִּדַּד מַעֲיָנָיו שָׁנָה וְלֹא הָגָה

בלתי אם-בדולציניה. לא-כן סנשו פנסא: הוא שכב על בטן מלאה - וכרגע נפלה עליו תרדמת אלהים ולא-נע ולא-זע עוד עד-הבקר. לא העירוהו גם קרני השמש, אשר טפחו על-פניו, וגם זמרת הצפרים ומצהלותיהם הרבות לקראת השמש. ויעירוהו דון קישוט, ויהי אף-קם סנשו על-רגליו, וימשש בנאד וימצאהו דל ורזה הרבה מבראשונה, ויתעצב אל-לבו, כי רחקה ממנו התקוה למלא במהרה את-החסרון. ולא-אבה דון קישוט גם-הפעם לסעוד לבו, כי השבע השביע נפשו המון חזיונות והרהורים כל-הלילה. ויעלו על-בהמתם ויוסיפו ללכת בדרך הלה ונסע אל-לפיסי. ויפגעו במקום שהוא בשלש שעות אחרי חצות היום. ויאמר דון קישוט:

"פה במקום הזה ישיוגנו העלילות כנחל שוטף, עד צואר נחצה. ואתה, סנשו אחי, ראה הזהרתיה: אם גם-תראני עומד בגדולה שבספנות, חלילה לה מהניף חרבך לעזרתי, כי רק-בהתנפל עלי שפלי עם ובני בלי-שם מתר ל"זר" כמוה, אשר לא-אביר הוא, לבוא לעזרני, אבל במלחמתי עם אבירים כערכי - חלילה וחלילה! אסר מפרש הוא בדתי כל-האבירים".

"את-פקדת אדוני אשמר", אמר סנשו, "כי-עבדך איש מנוחה ואוהב שלום מעודו, וביריב לא-לו - לא יתערב מעולם. ואולם לדבר הזה יסלח לי אדוני, כי אם-יתנפל איש עלי - ועמדתי על נפשי בכל-כחי, כי אין חק בארץ אשר-יאסר עלי מעשות ככה".

"כדבריה, אחי, כן-הוא", אמר דון קישוט, "הבא להרגה השכם והרגהו. לא-כן בנפל אביר עלי - לעת כזאת עליה למשל ברוחה ולבלם חמת גבורתה".

"הבלתי עלי ואקימה", אמר סנשו, "ויהי אדוני בטוח, כי אהיה נזהר מאד מעבר על-מצותה, כאשר אני נזהר ממלאכה ביום השבת".

מיגל דה סרוואנטס סאבֶּדֶרָה

(29 בספטמבר 1547 - 23 באפריל 1616) היה סופר ומחזאי ספרדי, הידוע בעיקר בשל הספר "דון קיחוטה דה לה מאנשה". נחשב לאחד מגדולי היוצרים בשפה הספרדית.

סרוואנטס נולד ב-29 בספטמבר 1547, בעיר קורדובה שבאנדלוסיה. אמו, לאונור דה קורטינס, הייתה כנראה צאצאית של אנוסים יהודים לנצרות.

מעט ידוע על שחרותו. לאחר שחרורו של האב מבית הסוהר התלווה אליו

מיגל בנדודיו וביחד הגיעו לסביליה, שם למד מיגל ב"אסטודיו דה לה ווילה", ומורו שם, חואן לופז דה הויס, התייחס אליו כ"תלמידי האהוב והיקר", צורת פניה שגרתית באותם ימים. ב-1566 עזב למדריד וב־1569 הוא עזב את מדריד לרומא, אם כי לא ברור למה. לפי מקורות מסוימים, רצו לעצור אותו בשל דו-קרב שבו פצע אדם בשם אנטוניו דה סיגורה.

ברומא, סרוואנטס נעשה לעוזרו של הקרדינל יוליו אקוויבה, ופרסם כמה הספדים. הוא גם הצטרף לגדוד הספרדי שם, ונפצע בעת לחימה בקרב לפנטו (1571) נגד הטורקים. כתוצאה מכך, הוא איבד את ידו השמאלית. מאז והלאה הוא כונה "אל מנקו דה לפנטו" ("הגידם מלפנטו"). כחייל בעל מעמד, הוא קיבל מכתבי המלצה מאישים חשובים כמו דון חואן מאוסטריה והדוכס של ססה.

ב־1575, כשהפליג חזרה לספרד, נשבו הוא ואחיו רודריגו בידי שודדי ים ברברים שבסיסם באלג'יר. שם הוא נעשה לעבדו של המורד דלי מאמי, ואחר כך של הביי חסן פשה. הביי ביקש 500 דוקטים של זהב ככופר בעד שחרורו. משפחתו של דה סרוואנטס הייתה ענייה, ויש אומרים כי אחיותיו נאלצו להשתמש בשיטות לא מקובלות על מנת להשיג את הסכום הדרוש. הוא הוחזק באלג'יר, וניסה לברוח כמה פעמים עד ששוחרר ב־1580

כשהכופר שולם בסיועו של המסדר הטריניטרי (אנ'). החוויה של חמש שנות השבי שלו העניקה השראה לקטעים רבים ביצירתו, כגון ההיסטוריה של השבוי בחלק הראשון של דון קיחוטה, והדרמה "לוס באניוס דה ארחל" (מרצאות אלג'יר).

כשחזר לספרד גילה כי לא היו משרות פנויות על אף מכתבי ההמלצה שלו. חסר כל, הוא נישא לקטלינה דה פלסיוס סלזר אי ווזמדיאנו מאסקוויבס ב־1584, וחי בעיירה אסקוויבס, טולדו. הוא פרסם את "גלטיאה" שנה לאחר מכן. לזמן מה, סיפק מצרכים לארמדה הספרדית והיה גובה מס.

סרוואנטס החל לכתוב את "דון קיחוטה" ב־1597 בזמן שהיה עצור בסביליה בשל חוב. ב־1605 הוא פרסם את החלק הראשון של יצירתו זו, ששמה הפורמלי הוא "הג'נטלמן החכם דון קיחוטה דה לה מאנשה". החלק השני הופיע רק ב־1615. בין החלק הראשון לשני, פרסם סרוואנטס את "הנובלות האקזמפלאריות" (Novelas Ejemplares), אוסף של 12 סיפורים קצרים. ב־1615 פרסם את "שמונה קומדיות", אף שהמחזה המפורסם ביותר שלו היום, "לה נומנסיה", נותר בלתי ערוך עד למאה ה־18.

הרומן שלו "מסע התלאות של פרסילס וסיחיסמונדה" (Los Trabajos de Persiles y Sigismunda) פורסם שנה לאחר מותו ב־1616 (במדריד). הוא חשב כי יצירה זו היא הטובה ביותר, ומעולה בהרבה מדון קיחוטה.

ההשפעה שלו הייתה כה רבה, שיש המכנים את הספרדית (בספרדית ובצרפתית) "לשונו של סרוואנטס". בשנת 2001 ספרד החלה להנפיק את דיוקנו על מטבעות ה-50 אירו-סנט, 20 אירו-סנט ו-10 אירו-סנט שלה.

לך א-לי תשוקתי

ר' אברהם אבן עזרא

לך אלי תשוקתי.
בך חשקי ואהבתי.
לך לבי וכליותי.
לך רוחי ונשמתי.
לך ידי לך רגלי.
ממך היא תכונתי.
לך עצמי לך דמי.
ועורי עם גותי.
לך עיני ורעיוני.
וצורתי ותבניתי.
לך רוחי לך כחי.
ובמבטחי ותקותי...

אגדלך

ר' אברהם אבן עזרא

אגדלך אלהי כל נשמה
ואודה בך פחד ואימה
בעמדי תוף קהלך צור
לרומם לך אכרע
ואכף ראש וקומה
רקיעי רום הלא נטה במבטא
והארץ יסדה על בלימה
היוכל איש חקור
את סוד יצרו ומי הוא זה
בכל קדמה וימה
מרומם הוא עלי כל פה ולשון
אשר הפליא ועשה כל בחכמה
ויתגדל בגוי קדוש ועליון
ויתקדש שמייה רבא בעלמא

רבי אברהם בן מאיר אבן עזרא

(ד'תתמ"ט, 1089 - א' באדר א' ד'תתקכ"ד, 27 בינואר 1164)

משורר, בלשן, פרשן מקרא, ופילוסוף בתקופת תור הזהב בספרד. הוגה יהודי בולט בימי הביניים. עסק גם באסטרולוגיה, מתמטיקה ואסטרונומיה (על שמו נקרא מכתש אבן עזרא בירח). רבים מספריו נכתבו בעברית.

אבן עזרא נולד בעיר טודלה שבספרד בהתבגרו נדד ברחבי ספרד, ועבר בערים טולדו, אליסנה וקורדובה שהייתה מרכז השכלה וחוכמה בתקופה זו ובה שהה שהייה ממושכת. הוא עסק באותה תקופה כנראה בעיקר בשירה, ונהנה מאוד משהייתו בספרד. בהמשך אבן עזרא נדד גם בארצות צפון אפריקה: (מרוקו, אלג'יריה ותוניסיה). במהלך נדודיו במרוקו התיידד עם רבי יוסף בן עמרן, דיין העיר סיג'למסה, ושהה אצלו תקופה ממושכת.

רבי אברהם הביע התפעלות מחכמתו, וכתב מספר שירים המספרים בשבחיו. בהיותו בתוניסיה התיידד עם רבי שמואל אבן ג'אמע, אב בית הדין בעיר גאבס, התגורר בביתו תקופה ממושכת, ושיבחו בשיר: "ארי קם בתוך צאן והיה לגואל". מידידיו הנוספים היה איוב שלמה אבן אלמועלם, משורר ורופא בחצר מלך מורביטון בעיר מרקש, וכהרגלו הוא שורר לכבודו מספר שירים.

בשנות הארבעים לחייו עזב רבי אברהם את ספרד, והתחיל במסע נדודים בקהילות היהודיות בדרום אירופה ובמערבה. הסיבה לנדודיו

אינה ברורה, אך לפי דבריו "הוצאתני מארץ ספרד חמת המציקים" כמו גם בהתאמה למציאות השלטונית בחצי האי האיברי המתוארת היטב, סביר כי נמלט מספרד עקב הרדיפות האנטי-יהודיות של השושלת המוסלמית אל-מוואחידון הקיצונית, שעלתה לשלטון במרוקו ובאנדלוסיה באותה עת.

בנדודיו הוא נשא בגאון את הכינוי "אברהם הספרדי", הקפיד לכתוב בעברית צחה ומדויקת, וכך הפיץ את חוכמת יהדות ספרד, אשר הייתה כתובה ברובה בערבית יהודית. כמעט כל ספריו נכתבו במהלך נדודיו.

בשנת ד'תתק"ד (1145) שהה רבי אברהם אבן עזרא ברומא שבאיטליה. לאחר מכן נדד ברחבי איטליה ועבר בערים לוקה ומנטובה. במנטובה חלה במחלה קשה ואף נטה למות, אך לבסוף החלים. כשחלה נדר לפרש את התורה לפי הפשט. לאחר מכן המשיך בנדודיו לוורונה. בנדודיו ברחבי איטליה התחיל לכתוב ספרים רבים.

לאחר שהותו באיטליה, עבר רבי אברהם אבן עזרא לצרפת ולפרובאנס, בשהותו בצרפת התיידד עם רבנו תם (מגדולי פרשני התלמוד, מחבורת 'בעלי התוספות'), והחליף עמו מכתבים.

בשנת ד'תתקי"ח (1158) שהה אבן עזרא בלונדון שבאנגליה, שם היה למורו של ר' יוסף בר' יעקב ממורויל. ראב"ע נפטר ביום שני, א' באדר א', בגיל 75. מקום פטירתו אינו ידוע.

נאום ההשבעה של הנשיא יצחק נבון

כבוד היושב ראש, כנסת נכבדה, הפרופסור קציר היקר, הנני ניצב בפניכם היום בהוקרה עמוקה, בחרדה רבה ובתפילה כנה. בהוקרה - על האמון אשר נתתם בי; בחרדה - מפאת כובד הכהונה אשר הטלתם עלי; ובתפילה - שלא תצא תקלה מתחת ידי. בחירתכם חצתה גדרות של ממשלה ויריביה ושל סיעות ועדות. משעה זו ואילך רואה אני עצמי נציגם של כל מרכיבי הריקמה הפוליטית, החברתית והדתית המנומרת שלנו, לרבות אותם אישים שלא ראו בשעתם אפשרות לתמוך במועמדותי, מטעמים שאני יכול להבינם, אך צירפו לאחר מכן איחוליהם וברכותיהם. לכל חברי הכנסת - נתונה תודתי מעומק לבי.

הרשו נא לי גם להביא מעל במה זו רגשי תודה נאמנים, של רעייתי, שלי ושל בני ביתי לכל אותם האזרחים, ידועים ושאינם ידועים לנו, יהודים, מוסלמים, נוצרים ודרוזים אשר זיכו אותנו בגילויי חיבה נדיבים, הרעיפו עלינו ברכות וגם פרשו לפנינו קשת מגוונת של משאלות ותקווה. אלה מביעים בטחונם כי מעתה ימחה הפער החברתי, ואלה כי השלום הוא יבוא, אין ספק. ויש המצפים כי מעתה יתוקן כל פגע. מאווים שונים, כיסופים כמוסים, כל אשר הומה ורוחש בלבותיהם של אזרחים בכל ימות השנה - זרם לעברנו בציפייה להגשמה מהירה.

שותף אני לרצונותיהם וחרד מציפיותיהם. אין לי אלא לומר כי בסייעתא דשמיא אעשה כל מה שנשיא בישראל יכול לעשותו, באהבה וביראה, ולקוות שהחונן לאדם דעת הוא גם ילמד לנו בינה להבחין בין הרצוי ובין האפשרי.

הרשו לי להוסיף עוד פיסקה אישית לפרק זה של הודיות. זכיתי להיוולד בירושלים, טבורו של עולם ומוקד כיסופיו של עם ישראל. על כך חייב אני להודות לאבות אבותיו של אבי, מקהילת יוצאי ספרד אשר באו מתורכיה לפני יותר משלוש מאות שנה ומאז לא זזו ממנה יוצאי חלציהם, וחייב אני תודה לאבי אמי, אשר לפני ארבעה דורות, בהיותו רב של קהילת אזימור אשר במרוקו, נגלה אליו - לדבריו - אליהו הנביא בחלומו ואמר לו: "עד מתי, כסבור אתה, תשב כאן בנחת וירושלים בצער?" לא שהה הרבה עד שצרר ספריו ומיטלטליו, נטל את אשתו ואת בתו הקטנה, היא אמי, ועקר לירושלים לצמיתות.

יהודים אלה שגדלתי בתוכם, היה להם צביון משלהם: בעלי אגדה יותר משהם בעלי הלכה; מצויים אצל ספרי המוסר, הפיוט והרגש; מתלמידי בית הלל; בעיניהם יפה תורה עם דרך ארץ ומקפידים שלא יהא רבב על בגדיהם; מוכנים למסור נפשם ובלבד שלא יצטרכו לבריות; ועם שאינם מושכים ידיהם ממה שהעולם הזה מזמן להם הרי אינם חדלים לרקום בלבם חלום בואו של המשיח...

כבוד היושב ראש, מעמד זה חל במלאת לישראל שלושים שנה. חייב אדם מדי פעם להפקיע עצמו מרשות היחיד שלו, מזמנו ומסביבתו, ולהשקיף על זמנו במידת ריחוק מסויימת כדי שיוכל להעריך את מלוא המשמעות של התקופה שבה אנו חיים. אין עוד דור בתולדותינו שנע בין שני קטבים כה הפוכים וכה עזים: שואה מחרידה מזה וחיידוש עצמאותנו מזה, ונדרשו מן העם כוחות נפשיים אדירים גם לשאת בלבו את פצעיו וגם להפיח אמונה בעצמו ולהקים את מדינתו. הישגיה הגדולים של מדינת ישראל לא החלו עם קומה. קדמו לה דורות של חולמים ולוחמים. ראשוני החלוצים והלוחמים רשמו דפי זוהר בתולדותינו. כפי שכל עם מפתח תכונות משלו, במודע או בתוקף נסיבות, עלינו לפתח בעצמנו ובילדינו את תכונת הזכרון והשותפות של עם עולם, בשני ממדיו: המרחב ובזמן; לפתח יכולת הזדהות עם דורות שחלפו מבלי לתלוש אף דף אחד מתולדותינו, והרגשת שותפות גורל עם כל קהילה יהודית ברחבי תבל.

מאז הקונגרס הציוני הראשון, לפני 80 שנה, גדלה אוכלוסייתנו בארץ פי מאה. החיינו לשון עתיקה על כל רבדיה; הקימונו צורות התישבות שהן יצירות פאר, מגולמים בהן גם חזון חברתי וגם השגים מעשיים יוצאים מגדר הרגיל. הקימונו צה"ל עממי, גדול ונועז, שוחר שלום ומנצח במלחמה; בחרושת, במדע ובטכנולוגיה הגענו להישגים מרשימים; עיירות הפיתוח מקריית שמונה ועד אילת, שעברו בנתיב ייסורים, לא זו בלבד ששינו את מפת המדינה אלא הולכות ומשתלבות במסכת הכללית ומצמיחות מנהיגות צעירה ומוכשרת; הקימונו רשת חינוך מסועפת ובראשה מורים וגננות מסורים למלאכתם וחדורים הכרת שליחותם; יסדנו בתי אולפנה ומכוני מחקר בעלי מוניטין בין לאומי; הפכנו מרכז רוחני ליהדות ומרכז תורה עולמי, ומספר הישיבות גובר ועולה; הפעילות בתחומי האמנות,

התרבות והספרות היא בערכה ובממדיה מעל ומעבר ומקובל בארצות אחרות בעלות ואכלוסיה בגודל דומה לשלנו.

הגענו להישגים אלה תוך שמירה על המשטר הדמוקראטי ועל החירות בתוכנו ועל אף מלחמות דמים קשות ואכזריות שנכפו עלינו מדי פעם בפעם. הן תבעו מאתנו קרבנות רבים. אלפי המשפחות השכולות הן לא רק עדות לממדי ההקרבה שנתבעה מאתנו אלא הן משמשות גם מקור השראה בהתנהגותן ובדבקותן למטרות שלמענן נפלו יקיריהן.

האוכלוסיה הערבית בישראל אף היא הגיעה להישגים מרשימים בתחומי החינוך, החקלאות והרווחה, תוך שימוש גובר בטכנולוגיה המודרנית. יש לעמול בלי הרף על קירוב הלבבות בינה ובין כלל האוכלוסיה ולהסיר כל מכשול שיכול לשבש מערכת תקינה ביניהן. כשם שהישגינו מיוחדים במינם, אף הבעיות הניצבות בפנינו רבות במספרן ונוקשות במהותן. עדיין אנו מתייסרים השאלות של פער כלכלי וחברתי, של נוער שוליים ומשפחות במצוקה; עדיין מצויים בארץ חבלי אדמה התובעים הפרחתם; עדיין תלותנו הכלכלית בגורמי חוץ מרובה מדי; טרם הגענו לידי גיבוש עם אחד מכל השבטים שהגיעו לכאן ממאה ושתיים ארצות, כשהם דוברים שמונים ואחת לשון. תהליך הגיבוש החובי והפורה קיים ופועל בלי הרף, אף כי גילוייו אינם בולטים תמיד לעין. לא בן יום יקרה הדבר ולא בשעה אחת נפתור את בעיותינו. "היוחל בארץ ביום אחד" - אמר ישעיהו - "אם יולד גוי פעם אחת?" לפנינו תהליך איטי, אפור ומפרך שאינו מלווה זוהר וברק. כך נעשים הדברים הגדולים, ואין ימים של גדולות בלי שיקדמו להם שנים של קטנות. מבלי להפחית ממשקלה של שום סוגיה רואה אני לפנינו שלוש בעיות מרכזיות והרות גורל: השלום ויחסינו עם העולם הערבי; העלייה והקשר בינינו ובין יהדות העולם; והשלישית - רמתה המוסרית והתרבותית של חברתנו ואיכות חיינו בארץ. חברי הכנסת, תשוקתו של עם ישראל לשלום אינה צריכה ראיה. אינני מכיר אף מפלגה אחת בישראל שאינה משתוקקת לשלום בלב שלם, ואינני מכיר ממשלה בישראל, לא בעבר ולא בהווה, אשר לא היתה מוכנה, ואינה מוכנה כיום, לתת קרבן על מנת להשיגו. חילוקי הדעות נסבו ונסבים כיום על הדרכים להשגתו ועל מידת הסיכון המותרת לנו על מנת להגיע אליו.

שנים רבות לא נלאו ממשלות ישראל מהושיט ידן לשלום - ללא מענה.

לכן היה ביקורו של נשיא מצרים סאאדת בירושלים צעד חשוב ובעל משמעות מיוחדת במינה. קבלת הפנים הנלהבת שערך לו העם בישראל הדגימה לו ולעולם מה רבה תשוקתנו לשלום. קבלת הפנים החמה שזכה לה מצד העם המצרי החזרו לארצו הוכיחה כי יתכן שמטען האיבה הרגשי הקודם יפוג ובמקומו תקום מערכת רגשית אחרת, הניזונה מצרכי המציאות של היום ומן התוחלת לעתיד מזהיר משותף לעמי האזור כולו. אין יסוד לטענות כי ישראל לא גילתה הדדיות לצעדו של נשיא מצרים. הממשלה הציע תכנית שלום, שהיו כרוכים בה ויתורים וסיכונים. אלה היו ראויים להערכה גדולה יותר במצרים ובדעת הקהל בעולם. לא היתה הצדקה להפסקת המשא ומתן ואין כל מניעה לחידושו, להמשכתו.

אני פונה בקריאה לנשיא מצרים לחדש את המשא ומתן במלוא התוקף. קטע הדרך שנותר למצותו קצר יותר מן הדרך אשר כבר עברנו בה. יותר תקוות נשתלו בלב שני עמינו מכדי שנוכל לאכזבם. אני פונה גם אל יתר מנהיגי המדינות השכנות לצרף עצמם למאמץ העליון למציאת הסדר של שלום.

מה שאירע בינינו ובין שכנינו הוא אמנם פצע פתוח, ומערכת היחסים בינינו טעונה חומר רגשי רב, אבל הגיע שעתה של ההשלמה הגדולה בינינו. דרושה היא לכל הצדדים ולעולם כולו. היא אפשרית אם הכל ידעו עי שום צד לא יוכל להשיג את כל מטרותיו, והכל יכירו כי אם העימות בנוי על תקווה לנצחון של צד אחד - הרי השלום בנוי על הרצון להתחשבות ולהבנה משני הצדדים. כאשר בני שם יחליטו להושיט ידם איש לרעהו ולמחוק פרקי המרירות שבתולדותיהם - הם ירשמו באזור דפים מזהירים של פריחה ושגשוג, לעיני עולם משתאה.

כנסת נכבדה, העם היהודי מונה כיום כארבע עשר מיליון וחצי נפש. בישראל מצויים כיום רק קצת יותר מעשרים אחוזים ממנו. ריכוז רובו של העם במולדתו ההיסטורית הוא גם חיוני לקיומו של העם והוא גם טעם הקמתה של המדינה. לא כל מי שרוצה לעלות - יכול, ולא כל מי שיכול - עולה. לאחרונה נשמע כאילו חלו הקלות מסויימות במצבם של יהודי סוריה. אם אכן הדבר - יש להביע הערכה על כך, אך עדיין נשללת מן היהודים הזכות היסודית ביותר והיא: היציאה מאותה ארץ, ואין להרפות על המאבק על זכותם זו. אנו שמחים גם על המעטים שיציאתם

מתאפשרת מברית המועצות, אך התביעה והמאמצים לפתיחת שערי היציאה אסור שיחדלו אף לרגע. אין גם להרפות מן המאבק על חירותם לפתח את תרבותם היהודית. עלינו להגיע בעניין זה למיצוי כל יכולתנו ההסברית והפוליטית. לפנינו מערכת ממושכת את לא חסרת סיכויים. אנו ניטול על עצמנו אחריות כבדה אם נרשה לנושא זה לרדת מסדר יומנו ומסדר יומו של העולם.

בחלקו האחר של העולם, בעולם הפתוח, רבו ניצבים בפני בעיות ממין אחר. תהליכים סותרים מתרחשים בקרבנו. מצד אחד מצטרפים לתנועה הציונית ארגונים המונים מיליונים, ומוקמים מוסדות חינוך ותרבות מעולים; אך מצד שני נושרים מן העם איברים איברים בתהליך התבוללות גובר והולך ובממדים מדאיגים ביותר. חלק חשוב מן האובדים הוא נוער אידיאליסטי המחפש רעיון נשגב, אתגר גדול, שלמענו יקדיש כוחות נפשו ויבטא בכך את יצר ההתנדבות המפעם בו. אינני בטוח שאנו מכירים את עולמו הרוחני, אוצר מושגיו והכמיהות שבלבו, אך ברור לי כי אין לנסות ולהקסים אותו בפתויים חומריים, יש להתמודד רתו במישור הרוחני, הרעיוני. יש לדעת לחשוף בפניו את ערכי היהדות הנצחיים, את מורשת ישראל על כל גילוייה, לעורר בלבו תחושה של שותפות גורל היסטורית ולהציב בפניו אתגרים שישבו את לבו ושיהיה בהם משום הגשמה אישית ולאומית כאחת: פתוח המדבר, העזה חלוצית בכל שטחי העשייה, תרומה ליצירת חברת איכות, גיבוש עם והעלאת רמתו התרבותית, המדעית והטכנית, ואולי נושאים אחרים אשר ישתלבו עם צרכיו הפנימיים. העם היהודי עובר תהליך מואץ ההופך אותו יותר ויותר לאקדמאי. יש להשחז את מחשבתנו ולדלות מסילות חדשות אל ציבור זה. הדרכים הקודמות השתבשו ולא תצלחנה עוד. כבוד היושב ראש, הרצל ביסס את תורתו על המצוקה - הכח הדוחף - שיביא המוני יהודים אל הארץ היעודה. כוח דוחף זה אינו בשליטתנו ואל לנו לייחל לו. אך הכוח המושך תלוי בנו - במידה שיעלה בידנו לעצב חברה שתמשוך אליה את היהודים מארצות החופש שאין בהן כוח דוחף.

מחולל עצמאות ישראל, מורי ורבי, דוד בן גוריון הרבה לדבר על החובה המוטלת עלינו להיות חברה למופת, לעם סגולה ולאור גויים לו לא היתה רק משאלת לב לראות בהתגשמות חזון נביאי ישראל אלא גם ראייה מפוכחת של איש חזון שרגליו מעוגנות היטב הקרקע המציאות. חברתנו

חייבת לדעתו, להיות נושאת ערכים מוסריים, חברתיים והומאניים. רק אם ננהג כך ירצה נוער יהודי לבוא לכאן, נזכה לתמיכת העולם התרבותי ונוכל לעמוד מול אויבים בימי מבחן. מכאן שחזון חברה למופת אינו בגדר שאיפה לאחרית הימים אלא תנאי הכרחי לקיומנו היום.

לא התברכנו באוצרות טבע רבים. יש לנו אוצר יקר אחד והוא האדם, החומר האנושי, ואדם זה יכול להיות כל אחד מאזרחי ישראל. לאדם פנים רבות והוא כחומר הידי עצמו. הוא מסוגל להיות חמרני, מובעני ותוקפן, אבל הוא מסוגל להיות מקרין, מעניק ואוהב זולתו. המנוף המטלטל נפשו של אדם מצד אחד לצד הנגדי הוא אותו דבר ערטילאי ובלתי ניתן למישוש הקרוי חזון. באין חזון ייפרע עם. ארצות לא מעטות מתנסות בכך והן נאנקות תחת ביטויי אלימות ופשע. ביטויים כאלה מוצאים להם, לצערנו, מקום מתרחב והולך גם בחברתנו. שלושים שנה עסקנו בבניין העם. בדרך הטבע עסקנו עד כה בכמות - מעתה עלינו לעסוק באיכות.

עלינו לצקת דפוסי התנהגות כאלה בחיי יום יום שלא ייחשב אדם תמהוני אם הוא יקפיד על נקיון, על שקט, דיוק ודרך ארץ, דאגה לרכוש הציבור, כבודו של הפרט; אם הוא יתבע מעצמו ולא מן המדינה, אם ירתום עצמו להתנדבות גם אם לא ייקרא לכך. עלינו להשתית חברתנו על מיטב המסורת היהודית-הומאניסטית, כשהיא ניזונה ממורשת ישראל ואינה אטומה למיטב היצירה האוניברסלית.

כנסת נכבדה, דורות רבים משקיפים עלינו ועל מעשינו, יהודים שמסרו נפשם על ייחוד קדושת השם, אלה שהתענו בחשכת הגיטאות והמלאח, יהודים שהועלו באש בכבשנים כשלבם מפרפר בין יאוש לתוחלת, לוחמים שמסרו נפשם על היקר לכולנו. עלינו להיות ראויים להם, להתחדש ולאמץ כל כוחות נפשנו למען תהא מדינתנו למופת ותפארת, לזכרם ולמען הדורות הבאים. בידינו הדבר לעשותו. הישגינו המופלאים בעבר הם עדות לכך כי נוכל גם למשימת התחדשות זו.

"לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי".

איילה

עלמא

מילים: יונה וולך

לחן: אליאב אובל נאמן

אילה מה לי ולה
מה לי ולה, מה לי ולה
אילה מה לי ולה
אלא אהבתי

בנקיק נסתר בצוקים
אילה שותה מים
מה לי ולה אלא צוקי ליבי
אלא מעיין חיי אלא נסתר

הביתה הלוך חזור

הפרויקט של עידן רייכל

מילים ולחן: עידן רייכל

עכשיו נוסעים הביתה הלוך חזור
עכשיו עוצרים בדרך, עכשיו
אפשר לבחור
לשאול על סוף, על התחלה
על שיהיה ושהיה
על שהייתי יכולה להיות וגם אתה

אתה רואה איך זה מרגיש בבית,
אתה חושב שאני לא,
אבל בפנים לפעמים נזכרת
שגם אני מפה

עכשיו נוסעים הביתה...

אתה רואה איך זה מרגיש
בבית
אתה חושב שאני לא
אבל בפנים לפעמים נזכרת
שגם אני מפה

אני רואה איך שאתה פורח
אתה חושב שאני לא
אבל גם לי מתחת יש עוד
שורש
וגם אני מפה

חזרת פתאום שמוליק קראוס וג'וזי כץ מילים: דפנה עבר הדני לחן: שמוליק קראוס

חזרת פתאום,

הנה אתה בבית.

תן לי רק דקה לנשום

באת לי כל כך, כל כך

פתאום.

חזרתי פתאום,

הנה, אני בבית.

תני לי רק דקה לנשום,

באתי לך כל כך, כל כך פתאום!

היה לי קשה,

אני לא מתלוננת

כי אני יודעת ש...

גם לך היה ודאי לא קל.

היה לך קשה,

ואת לא מתלוננת,

את הרי יודעת ש...

שגם לי היה ודאי לא קל.

אם, אם רק,

ורק אם תרצה,

נהיה פה גם מחר

אל תתנצל

תראה כעת זה לא חשוב

תן לי דקה להתרגל אליך

שוב...

אם, אם רק,

ורק אם נרצה,

נהיה פה גם מחר

לא נתנצל - כעת זה לא נראה

חשוב

תני לי דקה להתרגל אלייך שוב...

שוב...

אל בורות המים

רונה קינן
מילים ולחן: נעמי שמר

מאהבתי	אל בורות המים,
הלכתי אל בורות המים	אל בורות המים
בדרכי מדבר	אל המעין אשר פועם בהר
בארץ לא זרועה	שם אהבתי תמצא עדין
מאהבתי	מי מבוע
שכחתי עיר ובית	מי תהום
ובעקבותיך - בנהיה פרועה	ומי נהר

אל בורות המים,	שם התאנה
אל בורות המים	ושם שתילי הזית
אל המעין אשר פועם בהר	ופריחת הרימונים המופלאה
שם אהבתי תמצא עדין	שם אהבתי
מי מבוע	השיכורה ולא מיין
מי תהום	את עיניה תעצום לאט לאט
ומי נהר	

רק אהבתי	אל בורות המים,
נתנה לי צל בקיץ	אל בורות המים
ובסערת החול הנוראה	אל המעין אשר פועם בהר
רק אהבתי	שם אהבתי תמצא עדין
בנתה לי עיר ובית	מי מבוע
היא חיי, והיא	מי תהום
מותי מדי שעה	ומי נהר

התחנה הישנה

טיפקס
מילים ולחן: קובי אוז

בדוכני פלאפל עם כל התוספות
שירותים ציבוריים שריחם
למרחוק
נהגי מוניות שלא למדו לשתוק
שיכור ועיוור מסתכלים על
העולם
אברכים מרוויחים מצוות חינם
הייתי יורד בתחנה הישנה...

בדרך לתל אביב המבריקה
אני עוצר במציאות הסדוקה
של פיתה עם זעתר וביצה בצד
של ספק רבנים ספק פושטי יד
בעשרה שקלים שלוש קלטות
ושירים מוכרים מכל המדינות
והבוץ השחור על כל מדרכה
ונהג מפטיר חצי ברכה

הייתי יורד בתחנה הישנה...

הירידה הזו לרחוב החם
היתה בשבילי נתיב לעולם
של שיכור מוכר מלבי קר
עם בוטנים וסירופ אדום
של סוכר
חגורה בעשר וקלטת מתנה
מיץ ענבים ועיתון להמתנה
קולנוע שמקרין סרטים של
זימה
וכובע של פרסי עם רקמה

הייתי יורד בתחנה הישנה
והיא הייתה לי מדינה
אחרת
מדינה של מציאות
בהמתנה
כשגשם יורד וכשהשמש
בוערת

פתאום אני שייך ולפעמים
אני אחר
בתוך עולם צפוף וממהר
בשדרות הנעליים הזולות

איילת חן

דקלון

מילים: רבי שלום שבזי | לחן: עממי תימני

אילת חן בגלות תסמכני
ובלילה, ובלילה בתוך חיקה מלוני
אילת חן בגלות תסמכני
ובלילה, ובלילה בתוך חיקה מלוני

לכוס יינה אני תמיד מזומן
ונתערב, ונתערב חמד יינה בייני
לכוס יינה אני תמיד מזומן
ונתערב, ונתערב חמד יינה בייני

שתו דודים לעומתי ושכרו
והעירו, והעירו לשכל רעיוני
שתו דודים לעומתי ושכרו
והעירו, והעירו לשכל רעיוני

בהיכל בת מלכים הכבודה
ושולחנה, ושולחנה מזומן להמוני
בהיכל בת מלכים הכבודה
ושולחנה, ושולחנה מזומן להמוני

זמן הפריד לכל רעים ודודים
אבל דודי, אבל דודי באהבה ימשכני
זמן הפריד לכל רעים ודודים
אבל דודי, אבל דודי באהבה ימשכני

יקשר חן וחסד על גברת
במעגל חן, במעגל חן וחסד יזכרני
יקשר חן וחסד על גברת
במעגל חן, במעגל חן וחסד יזכרני

תעורר אהבת רחל לבנים
בסוד מלכות, בסוד מלכות עשירית תעליני
תעורר אהבת רחל לבנים
בסוד מלכות, בסוד מלכות עשירית תעליני

אלוהים חיש לעמך ישועה
בעת רצון, בעת רצון תצחצח גרוני
אלוהים חיש לעמך ישועה
בעת רצון, בעת רצון תצחצח גרוני

שלומי לב ברוב שלם תסובב
בני איש תם, בני איש תם סגולת אב המוני
שלומי לב ברוב שלם תסובב
בני איש תם, בני איש תם סגולת אב המוני

י"ק 3

קורדובה

מסורת וחידוש

השיר על אמי

בלפור חק

אמי אומרת וקולה נשבר:
אומרים לי ששירים אתה כותב
ואיני יודעת לקרא דבר.
ולוחשת לי בבושה ואולי מבוכה:
עשה עמדי חסד
וכתב השיר על אמה.

אני יושב ליד אמי במטבח
לכתב לה שיר
לכתב לה הלל ושבח
לנשם הריחאן הפורח במטבח
בקפסאות של פח.
בקדשה וזרה היא מלח רך
על הלחם שהיא אופה בידיה.
בילדותי פזרה מלח על בגדי
פרורי מלח לשמירה ולסגולה
בילדותי קשרה אמה לרגלי
מצלות
כדי להרחיק שדים ובהלה.

יפה אמי כשהיא כותשת
עשבי נענע וריחאן במכתש.
כותשת בעלי שבידיה
ידיה לוחטות כאש
כותשת היא עד כלה
את הרע, מפיקה ממנו אשה
ריח גיחוח.

והיא אצילה והיא בת נדיבים, קדושה
בשמלתה שמלת אטלס זוהרה
וסרט תחרה אדם בשולי סינרה.

יפה אמה כשבידיה מבהיקות
מיטיבות את הנרות:
מטפחת אדמה קשורה אז לראשה
להרחיק מזיקים, לגרש מארה.

הנה זה השיר אשר לאמי.
בילדותי היתה שרה לי שירים
וכך ידה החמה ראשי לוטפת.
הנה זה השיר אשר לאמי
שבזמן חשך היא מאירה הבית
בכוס שמן זית
עם פסת צמר גפן.
והיא מסירה הקלפות מן הפלים
במים וחול

ולוחשת קולה בלי מלים:
כך המקום חטאתינו ימחל.
הנה זה השיר אשר לאמי.
שהיא שרה שירים יפים
ואיני מבין מה היא שרה.
ויפים הם שיריה, יפים באמת
טעמים ענג
טעמים ענג ותם.

ואני נרדם אז, נרדם עד כלות
ואיני ירא ואיני ירא מן הרעות.
והריחאן פורח בשיריה
ואני שפור נרדם.
ואיני מבין
ואיני מבין אותם.

”

רבי יעקב בירדוגו, רבה של העיר מקנס שבמרקו, היה גם משורר ופייטן, ואת הפיוטים נהג לשלב בתפילה כאשר שימש כחזן בבית הכנסת "אלחכם" שאותו הקים. ביום טוב ראשון של חג הפסח עבר הרב בירדוגו לפני התיבה והחליט לשלב בתפילה כמה פיוטים חדשים שכתב והלחין. המילים הנוגעות והמנגינה המרגשות סחפו את כל המתפללים, ובמהרה עלתה מבית הכנסת שירה אדירה.

הרב בירדוגו חזר לבית שמח וטוב לב, אך באותו הלילה התגלה אליו בחלומו הפייטן רבי דוד חסין, גדול משוררי מרוקו, ואמר לו בכעס: "אתה מסיג גבול! עד כה שרו רק את הפיוטים שלי בחגים."

הרב בירדוגו נבהל והחליט לתקן את מעשיו. ביום השני של חג הפסח שר בתפילה שוב, אך הפעם שר רק את פיוטיו של רבי דוד חסין. בסיום התפילה ניגשו אליו כמה מן המתפללים ושאלו: "מה השתנה? מדוע לא שרת מפיוטיך הנפלאים?" הרב בירדוגו סיפר להם על החלום ועל החלטתו להסתפק בפיוטים הישנים. אך המתפללים לא הרפו "אנו מבקשים שתשיר מפיוטיך החדשים!"

לשמע הפצרותיהם החליט הרב בירדוגו לשלב בין הפיוטים - "מכאן ואילך נשיר גם מפיוטיי וגם מפיוטי רבי דוד חסין."

באותו הלילה שוב התגלה אליו בחלום רבי דוד חסין. הרב בירדוגו נבהל וחשש שגם הפעם יגער בו על שגרע מפיוטיו, אך להפתעתו רבי דוד חסין הרעיף עליו ברכות ושבחים: "אשריך! אשרי העם שככה לו! יברכך ה' וישמרך."

(אתר חכימא)

”

על רבנות ספרדית מסורתית

[...] הרב חזן מביא בדבריו מדרש] רב עוצמה. המקרא מתאר את הלוחות שקיבל משה בהר סיני, וכותב: "והלחות מעשה אלהים המה; והמכתב מכתב אלהים הוא, חרות על הלחות" (שמות ל"ב, ט"ז). על כך נאמר במדרש: "חרות על הלוחות, אל תקרי 'חרות' אלא 'חירות'". מדרש זה משמש במקומות שונים במשמעויות שונות. הרב חזן מעניק לו פירוש עמוק, הנשען על הנגדה זאת שבין "חרות" – היינו, חקוק באבן באופן נצחי וקשיח – לבין "חירות" – חופשי ולא כבול. הוא כותב, ש"חרות" ו"חירות" מציגים שני פנים שונות של התורה: לשון התורה אכן "חרותה", היינו, נצחית ובלתי משתנה; אולם משמעותה של התורה אינה קבועה כלל. אדרבה, באופן מכוון התורה מאופיינת על ידי רב משמעות בלתי נדלית, המאפשרת לה להתאים למצבים השונים והמגוונים שבהם נמצאו-וימצאו- בני ישראל במשך תולדותיהם הארוכות. הענקת הפירוש הראוי בנסיבות המשתנות היא משימתם של חכמי ישראל לדורותיהם. מכאן שההלכה אינה נתון קבוע ויציב המצוי באמתחת החכם אחרי עיונו בפסקי הדורות שעברו, אלא תוצאה של פעילות מחשבתית יצירתית בלתי פוסקת, שכל דור מחויב במימושה [...] לדעתי, המסורת התרבותית הקלאסית היהודית- ספרדית- המעמידה כאידיאל תרבותי את דמות היהודי המשלב את הכרת הספרות היהודית התורנית עם הכרת מיטב התרבות הכללית, והקורא את התורה לאור תובנות השואבות ממכלול הכרתו את המציאות- היא זו המאפשרת לחכמי ההלכה להבחין בין רמות מחויבות שונות בהלכה. היינו, להבחין בין התורה הנצחית, שלה נתונה נאמנות נצחית ובלתי מעורערת, לבין פרשנויותיה וגיבושה ההלכתיים ההיסטוריים. גם החובה כלפי פרשנויות וגיבושים אלו היא מלאה ובלתי מעורערת, אך ורק בתנאי שהקשרים הרלוונטיים לא השתנו באופן ניכר. כאשר משתנים ההקשרים והנסיבות, אמורה התורה להתגלם בניסוחים חדשים ובפסיקות הלכתיות שונות, המהווים את המימוש הראוי לתורה בהווה.

(צבי זוהר, האירו פני המזרח, תל- אביב:

הוצאת הקיבוץ המאוחד, התשס"א, עמ' 357-358, 363-364)

כשיהודי ארצות האיסלאם פוגשים מודרנה

[...] שלוש התשובות העיקריות: יהדות כדת; יהדות כהתנגדות למודרנה; יהדות כלאום, פיצלו את היהדות והן מוכרות היום בישראל כמתח בין חילוניים לדתיים וחרדים. עד המודרנה, יהודים בכל העולם סיפרו לעצמם את אותו סיפור, על המשפחה שירדה למצריים והשתעבדה שם, הקב"ה הוציא אותנו, נתן לנו את התורה, הביא אותנו לארץ ישראל והגלה אותנו ממנה. היהדות היתה בראש ובראשונה משפחה. משפחה שאמנם יש לה דת, אבל לא דת נטו או לאומיות נטו. כשהיהדות היא משפחה, אינך יכול להישאר בחוץ, אתה תמיד 'חלק ממנה'. בדעתי עלה לבדוק האם המפגש של יהודי ארצות האסלאם עם המודרנה מזמן תשובות מעניינות נוספות? איך מגיבים חכמי הספרדים לחילון ולמודרנה? המודרנה ביהדות ארצות האסלאם לא נתפסה כמאיימת. מבשרי המודרנה במזרח היו במקרים רבים יהודים בעצמם. המודרנה לא העצימה חשש מהתבוללות, משום שהחברה הכללית המוסלמית היתה במקרים רבים פחות מודרנית. אפשר להציע עוד סיבות כמו שיטת הלימוד הספרדי, שהצמיחה את חכמיה בתוך בית הדין וכחלק מהקהילה. בכל אופן, כשבאירופה יהודים התחילו לחלל שבת, שלפו כנגדם את דברי הרמב"ם - "ישראל שהוא מחלל שבת בפרהסיא או שהוא עובד עבודה זרה הרי הוא כגוי לכל דבריו" - דיני הרחקה ברורים מאוד שקובעים שהמחלל שבת אינו חלק מהקהילה יותר. ביהדות המזרח תגובת החכמים היתה מתונה יותר. במרוקו, כשיהודים החלו לעבוד בשבת, החכמים הקדימו את שעת התפילה כדי שכל הקהל יוכל להתפלל יחדיו, ומי שהולך לעבודה יוכל לעשות זאת מיד אחרי התפילה. הרב יוסף משאש, כשבא לכהן בתלמסאן שבאלג'יריה, נתקל בתופעה קשה, שכל הקצבים מחללי שבת ופותחים את חנויותיהם בשבת. מאחר שלא הצליח לשכנעם לסגור את חנויותיהם בשבת, פסק שהבשר בחנויותיהם כשר. הרב מכיר בכך שעל אף שהם עוברים על איסורי שבת החמורים הם שומרים על איסורי הכשרות הקלים יותר. לא הכל או כלום, חילוני או דתי - יש רצף של שמירת מסורת [...] כשהמסורת היהודית העשירה והחיונית של יהודי ארצות האסלאם פוגשת במודרנה ובחילון, נפתחת עבורנו תשובה חדשה המפוררת את הדיכטומיות שבין דתיים לחילוניים. לא רק יהדות כדת או כלאום, אלא רצף של שמירת מסורת יהודית. המסורת הזו שומרת על עצמה - יהדות כמשפחה, יהדות מכילה, שאינה כופה את ערכיה, יהדות שבמרכז ערכים חברתיים.

(אלי ברקת (תשס"ח). ברכת האורח, דעות, 34

בהוצאת נאמני תורה ועבודה ומרכז הרצוג)

שיר פתיחה לאיגרת אל חסדאי אבן - שפרוט מנחם בן סרוק

אדוני בן-אדוני /
 מני אדם הקדמוני
 תכלית כל אחרון,
 ואמנם לא לי לבד /
 כי אם לכל נדיב נכבד
 ולכל אנשי פתרון,
 עת מליצות מבאר /
 ומושב נגידים מפאר
 כמו ענקים לגרון.
 גם בקרב אזרחים /
 כאשר בתוך חוחים
 חבצלת השרון,
 סמדר לעולם פתח /
 הנראה כציץ המפתח
 אשר על מצח אהרן.
 נדיב ואזרח /
 העת אשר זרח,
 פגות עולם פצחו רן.
 ליושבי ארץ ושוכני אי /
 הונסו למו לראי
 ויהי לזכרון,
 גם היה היה /
 לכל שארית השביה
 חומה ובצרון.
 איזהו עקר /
 אשר לא יערכהו כל יקר
 נדיב שכל בכשרון!
 אלו כל מחוסק /
 חקקי חיקו? חוסק
 לא השיגו מעשר עשרון,
 ואם יאיצו בכחם /
 היוכלו במרחבי צחצוחם
 לחיות כח היתרון?
 בשבחו אני אהל /
 וטובו לא איחל,
 כי אפס שפרון,
 וזאת יורה עלי, /
 כי לא שקר מלי
 ואין בם עורון.
 רב במעט אפרש, /
 לי נאה לדרש
 מלין בלי עפרון.
 מקל צדדים /
 פלו מחמדים
 משלם בלי חסרון,
 יטה חן לגיבים /
 שוכן כרובים
 אשר על הארון,
 וחסד? ממצאו נא /
 בזאת העונה
 להשבית נדיב מחרון!

רבי חסדאי אבן שפרוט

(915 - 975, ד'תרע"ה - ד'תשל"ה)
 היה מדינאי, שתדלן ורופא
 יהודי בן ימי הביניים. הוא
 חי בעיר קורדובה בספרד
 ושימש בתפקידים בכירים
 בחצר הח'ליף עבד אל רחמן
 השלישי. מכוח מעמדו פעל
 חסדאי למען יהודי ספרד
 ויהודי ארצות אחרות. הוא
 פעל גם למען ספרד כולה:
 הוא קידם שלום בין ספרד
 המוסלמית לספרד הנוצרית,
 ותרם לפיתוח כלכלתה.

פעילותו למען הקהילה
 היהודית סייעה במיצובה של

ספרד כמרכז תרבותי ותורני ליהודים. הוא הזמין חכמים מבבל ומאפריקה
 הצפונית וסייע בהקמת ישיבות בספרד. בין החכמים שתמך בהם נודעים
 במיוחד מנחם בן סרוק ודונש בן לברט, שניהם בלשנים ומשוררים נודעים.

ידידי השכחת ר' יהודה הלוי

ידידי השכחת חנותך בבין שדי
ולמה מכרתני צמיתות למעבידי/
הלא אז בארץ לא זרועה רדפתיה
ושעיר והר פארן וסיני וסין עדי/
והיו לך דודי והיה רצונך בי
ואיך תחלק עתה כבודי לבלעדי/
דחיה אלי שעיר הדופה עדי קדר
בחונה בכור יון מענה בעל מדי/
היש בלתך גואל ובלתי אסיר תקנה
תנה ענה לי כי לך אתנה דדי.

רבי יהודה הלוי

(ריה"ל; ד'תתל"ה, 1075 בקירוב - אב ד'תתק"א, 1141)

היה משורר ופילוסוף בתור הזהב של יהדות ספרד, מגדולי הכותבים היהודים בימי הביניים ובכלל.

יצירתו המרכזית היא האפולוגטיקה הפילוסופית "ספר ההוכחה והראיה להגנת הדת הבזויה והשפלה" (הכוזרי), וכן קינות כמו "ציון הלא תשאלי" ושירים מפורסמים אחרים.

ריה"ל נולד בסוף המאה ה-11, בעיר טולדו או בטודלה שבצפון ספרד, למשפחה אמידה ומלומדת. הוא זכה לחינוך מקיף גם בתחום היהדות וגם בתחום ההשכלה הכללית-הערבית. חוקרים רבים משערים שהיה תלמידו של פרשן ופוסק התלמוד רבי יצחק אלפסי.

בשנות חייו הראשונות נדד ריה"ל בספרד כמשורר שכיר בחצרות של נכבדים באירועים חשובים. הוא נפגש עם משה אבן עזרא, גדול המתודולוגים של השירה בזמנו, ועל מפגש זה מסופר שמספר משוררים ערכו תחרות: הם

לקחו שיר של משה אבן עזרא, שהוא קשה מאוד מבחינה תבניתית וניסו לחקות אותו. ריה"ל זכה בתחרות, שלח את השיר למשה אבן עזרא וזה הזמינו אליו. סיפור זה אכן טיפוסי לתקופת חייו הראשונה, בה חיבר הרבה שירי חשק ושירי יין.

ריה"ל התחבר למשוררים יהודיים ובהיותו רופא צעיר, התקבל בכבוד גדול בטולדו, שם נהנה מהפריחה הכלכלית שהתרחשה תחת מלך קסטיליה והנסיכים הנוצרים. איש חסדו היה שלמה אבן פרוציאל, שר בחצרו של אלפונסו ה-6. ב-1108 נרצח אבן פרוציאל בעת היותו בשליחות. ריה"ל כתב לו הספד בן 73 בתים ובו הביע זעם רב כלפי האליטה הנוצרית "ישפך אלוהים מטר זעם עלי בת אדום\שרשה ירצץ וקצץ את אמיריה\ישיב לחיקה גמול בשכול ואלמון\וישכיב כל המונה ככל צלמי אשריה". לאחר מכן עזב את טולדו ועבר לדרום ספרד, אל העיר קורדובה, שם עסק ברפואה ובמסחר. חוג ידידיו הלך וגדל והוא נעשה לדמות של מתווך תרבות בין משכילי הדרום ויהודי הצפון. כמעט בכל מקום שהגיע אליו, התקבל בהערצה.

משום כמיהתו הגדולה לעלות לארץ ישראל (ראו שירו "לבי במזרח") עלה רבי יהודה הלוי ב-1140 על האוניה לכיוון המזרח. בים חיבר שירי-הים על חיות מוזרות. הוא הגיע למצרים באלול 1140 וסביבו נוצר מיד חוג מעריצים משכילים, ביניהם ידיו-תלמידו חלפון הלוי מדמיאט, אשר הפצירו בו להישאר במצרים. לפי יוסף יהלום, גם יצחק בן אברהם אבן עזרא הגיע לאלכסנדריה ונתלווה אל הלוי לקהיר, אבל בניגוד אליו נשאר בה. בכסלו של סוף 1140 נסע יהודה הלוי לפוסטאט ובתחילת חודש סיוון 1141, על פי מכתבים מהגניזה הקהירית, עלה על אנייה לכיוון ארץ ישראל. לאחר מספר ימי עיכוב בהיעדר רוח מתאימה, הפליגה האנייה ביום הראשון של חג השבועות. שלמה דב גויטיין מסיק ממכתב נוסף שנמצא בגניזה שריה"ל נפטר בחודש אב של אותה שנה. המכתב הראשון שנמצא, המזכיר את מותו של ריה"ל הוא מחשוון 1141.

קטעים נבחרים מתוך ספר הכוזרי

ספר הכוזרי: מאמר שני
תרגום: יהודה אבן תיבון
(מערבית)

קטע 1:

שמות הבורא וההבדל
בין שלושת האבות לעם
ישראל במצרים

אמר הקֹזֶרִי: שְׁמוֹת הַבּוֹרָא
חוץ מִהַמְּפָרֵשׁ הֵם מִדּוֹת
וְתַבְנִיּוֹת טְפִלּוֹת נִלְקָחוֹת
מִהַפְעָלִיּוֹת הַבְּרֹאִים לוֹ כְּפִי
גְזֻרֹתָיו וּמַעֲשָׂיו, וְנִקְרָא רַחוּם
כְּשֶׁהוּא מִתְקַן עֲגוֹן מִי שֶׁהָיוּ
בְּנֵי אָדָם מְרַחֲמִים עָלָיו לְרַעַ

עֲגוּנוֹ. וּמֵיחֲסִים אֶל הַבּוֹרָא הִרְחַמְתָּם וְהַחֲנִינָה, וְאַמְתַּתְּתָם אֶעְלָנוּ: [...] וְכִלְלוּ
שֵׁל דָּבָר, כִּי הַמִּדּוֹת מִתְחַלְקוֹת זִילְתִּי הַשֵּׁם הַמְּפָרֵשׁ יִתְבָּרַךְ לְשִׁלְשָׁה
חֻלְקִים, שֶׁתְּהִיָּינָה מַעֲשִׂיּוֹת אוֹ טְפִלּוֹת אוֹ שׁוּלְלִיּוֹת, וְהַמַּעֲשִׂיּוֹת נִלְקָחוֹת
מִהַמַּעֲשִׂים הַבָּאִים מִמֶּנּוּ בְּאַמְצָעִים טְבָעִים, כְּמוֹ: מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׂיר,
מִשְׁפִּיל אֶף מְרוֹמֵם, רַחוּם וְחַנוּן, קְנוֹא וְנוֹקֵם, גָּבוֹר, שְׂדִי וְהַדּוֹמִים לָהֶם.
וְהַטְפִּלּוֹת כְּמוֹ: בְּרוּךְ וּמְבָרֵךְ, מְהֻלָּל, קָדוֹשׁ, רָם וְנִשְׂאָ, נִלְקָחוֹת מִרְוּמָמוֹת
הַמִּדְבָּרִים לוֹ. וְאַלֶּה אֵם הֵם רַבּוֹת, אֵינָם מְחִיבוֹת לוֹ רַבּוּי וְלֹא מוֹצִיאוֹת
אוֹתוֹ מֵאַחַדוֹת. [...] וְאַנְחֵנוּ אוֹמְרִים עָלָיו שֶׁהוּא חַי לְשִׁלָּל מִמֶּנּוּ תֹאֵר

הדומים והמת מפני המחשבה הקודמת לו כי מי שאינו חי הוא מת, ולא יחייב זה אצל השכל. אך כבר תשלל מהזמן, דרך משל, החיות, - ולא יחייב שיהיה מת, אחר שאין מדרכו קבול החיים והמות, וכמו שלא תחייב ממאמרו שהאבן איננה חכמה, שתספר עליה שהיא פסילה. [...] אבל אם ישאל השואל אותנו: הישנו העצם ההוא אור או חשוך, היינו אומרים על דרך העברה: אור, מיראתנו המחשבה - שמה שאינו אור, הוא חשוך. אבל - על האמת יש לנו לומר, שאין מקבל האור והחשוך אלא הגופות, והעצם האלהי איננו גוף, - על כן לא יספר באור, אלא על דרך דמיון, או לשלל ממנו המדה הפחותה, וכן לא יקבל החיים והמות - אלא הגופות הטבעיות, והעצם האלהי מרום ונעלה מהם. ומה שנגאמר: "אל חי" ו"אלהים חיים", הוא מדה כנגד מדת האלילים שהם אלהים מתים לא יהיה מהם מעשה. ועל הדרך הזה נאמר "אחד" לשלל ממנו הרבוי, לא לקיים לו האחדות המובנת אצלנו, כי האחד אצלנו מה שנודבקו חלקיו זה בזה והתדמו, כאשר תאמר עצם אחד וגיד אחת וזמנים אחדים, ואזיר אחד ותאמר בזמן, על דרך הדמיון, בגוף המתדבק: יום אחד ושנה אחת. והעצם האלהי מרום מהדבקה והפרידה, ונאמר אחד לשלל הרבוי, וכן ראשון לשלל ההתאחרות לא לקיים לו ההתחלה וכן אחרון לשלל ממנו הפליון לא לקיים לו התכלה. [...] ועשה עם משה וישראל מה שלא הניח ספק בנפשות שבזרא העולם ברא את הדברים ההם בריאה חדשה מכוננת, כמו מכות מצרים וקריעת ים-סוף והמן ועמוד הענן וזולתם, לא מפני שהם גדולים מאברהם יצחק ויעקב, אך מפני שהם רבים והיה הספק בלבבם, והאבות היו בתכלית האמונה ובירי הלבב, שאפלו לא היו פוגעים כל ימותם כי אם רעה - לא היתה אמונתם באלהים נחלשת, ולא היו צריכים אל כל זה. ונקרא אותו "חכם לבב" מפני שהוא עצם השכל והוא השכל ואין השכל מדה לו, אבל "אמיץ כח" מן המדות המעשיות.

אמר ה' ה' ה' ממה ש'אמרו בענין זה: הכל מעליו לארץ ישראל ואין הכל מורידיו, ודנו האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל שתצא שלא בכח'ה, והפכו - כ'אשר האיש אינו רוצה לעלות עם אשתו לארץ ישראל שיוציא ויתן כח'ה, ואמרו: "לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפלו בעיר שרפה גוים ואל ידור בחוצה לארץ אפלו בעיר שרפה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל דומה למי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה למי שאין לו אלוה". [...]"כל הקבור בארץ ישראל כאלו קבור תחת המזבח", ומשפ'חים מי שמת בה יותר ממי שנשוא אליה מת, ממה ש'אמרו: "אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו אחר מיתתו". אבל אמרו במי שהיה יכול לדור בה ולא דר בה וצ'נה לשאת אותו אליה לאחר מותו: "בחי'כם - ונחלתי שמתם לתועבה, ובמיתתכם - ותבאו ותטמאו את ארצי". [...]"וש'אסרו מכירת קרקע לנכרי, וש'אסרו מכירת קורות הבית, ולהניחו חרב וש'אמרו: "אין דגין דיגין קנסות אלא בארץ ישראל" ושל'א יצא העבד לחוצה לארץ, וזולת זה הרבה. ועוד אמרו: "אני'א דארץ ישראל מחכים". ומאהבתם אותה אמרו: "כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מבטח לו שהוא בן העולם הבא". ואמר רבי זירא למין שרצה לעבר עמו בנהר בלי מקום מעבר, מתאנותו לעבר לארץ ישראל: "דכ'תא דמשה ואהרן לא זכו ליה מי יימר דזכינא ליה".

אמר הכוזרי: אם כן אמה מקצר בחובת תורתך, שאין אמה משים מגמתך המקום הזה ותשימנו בית חיי'ה ומותך, ואמה אומר: "רחם על ציון כי היא בית חיינו" [...]"וכבר היו אבותיכם הראשונים בוחרים לדור בה יותר מכל מקומות מולדתם, ובוחרים הגרות בה יותר מש'היהו אזרחים במקומותם. כל זה עם של'א היתה בעת ההיא נראית השכינה בה, אבל היתה מלאה זמה ועבודת אלילים, ועם כל זה לא היתה להם תאוה אלא לעמד בה, ושל'א לצאת ממנה בעתות דהרעב אלא במצות האלהים, והיו מבקשים לנשא עצמותם אליה.

אמר החבר: הובשתי מלך כוזר, והעון הזה הוא אשר מנענו מהשלמת מה שיעדנו בו האלהים בבית שני, כמה שאמר: "רני ושמחי בת-ציון", כי כבר היה הענין האלהי מזמן לחול כאשר בתחלה אלו היו מסכימים כלם לשוב בנפש חפצה, אבל שבו מקצתם ונשארו רבם וגדליהם בבבל, רוצים בגלות ובעבודה-שלא יפרדו ממשכנותיהם ועניניהם. ושמה על זה אמר שלמה: "אני ישנה ולבי ער", כנה הגלות בשנה והלב הער התמדת הנבואה ביניהם. "קול דודי דופק", קריאת האלהים לשוב. "שוראשי נמלא-טל" על השכינה שיצאה מצללי המקדש, ומה שאמר: "פשוטתי את כתנתי", על עצלותם לשוב. ..

קטע 3:

השפה והניגון

אמר החבר: ואיך ימצאו תדיר שבעים זקנים חכמים, אם לא תהיינה החכמות מתפשטות קימות באמה, ובעת שימות זקן אחד, יעמד אחר תחתיו כמוהו, ואיך לא יהיה זה, וכלם צריכים אליהם בתורה [...] אבל חכמת המוסיקה, חשוב באמה שהיא מכבדת הנגונים ומעמדת אותם על הגדולים שבדם, והם בני לוי, מתעסקים בנגונים בבית הנבכד בעתים הנכבדים, ולא הצרכו להתעסק בצרכי הפרנסה במה שהיו לוקחים מהמעשרות ולא היה להם עסק זולתי המוסיקה.

אמר הכוזרי: היש לעברית מעלה על לשון הערב, היא יותר שלמה ורחבה ממנה, ואנחנו רואים את זה בעינינו.

אמר החבר: מצא אותה מה שמצא נושאיה, נתדלדלה בדלותם וצרה במעוטים. והיא בעצמה החשובה שבמשונות מקבלת וסבא. הקבלה, שהיא הלשון אשר דבר בה יי יתברך עם אדם וחוה, ובה דברו שניהם, כאשר יורה על זה הגזר אדם מאדמה, ואשה מאיש, וחוה ממי, וקין מקניתי, ושת משה, ולח מינחמו, עם עדות התורה

וּקְבַלְתָּ דוֹר אַחֵר דוֹר עַד עֶבֶר עַד נֹחַ עַד אָדָם, וְשִׁהִיָּא לְשׁוֹן עֶבֶר
וּבַעֲבוּרוֹ נִקְרֵאת עֵבְרִית [...]

אָמַר הַכּוּזָרִי: תְּכַלִּיתָּ בָּזֶה וּבְזוּלְתוֹ שֶׁתִּשְׁוֶה אוֹתָהּ עִם זוּלְתָּהּ
מִהַלְשׁוֹנוֹת בְּשִׁלְמוֹת, וְאַיִהּ הַמַּעֲלָה הַיִּתְרָה בָּהּ? אָבֵל - יֵשׁ יִתְרוֹן
לְזוּלְתָּהּ עָלֶיהָ בְּשִׁירִים הַמְּחַבְּרִים הַנִּבְנִים עַל הַגּוֹנִים.

אָמַר הַחֶבֶר: כִּי הַמֶּכֶן מִן הַלְשׁוֹן, הַכֶּסֶם מֵה שֵׁיִשׁ בְּנֶפֶשׁ הַמְדַּבֵּר בְּנֶפֶשׁ
הַשּׁוֹמֵעַ [...]. נִגְעָזִים בְּדִבְרִים שֶׁבָּעַל פִּה בַּעֲמִידָה בַּמָּקוֹם הַהִפְסָקָה,
וּבַהֲתַמְדָּה בַּמָּקוֹם הַסְמוּךְ, וּבַחֲזֶק הַדְּבוּר וּרְפוּיוֹ, וּבִרְמִיזוֹת וּבִקְרִיצוֹת
מִתְמִיחָה וְשִׂאָלָה וְהַגָּדָה וְיִחוּל וְהִפְחַד וְתַחֲנוּנָה, וְתַנּוּעוֹת, שֶׁמְקַצֵּר מֵהֶם
הַמְלִיצָה הַפְּשׁוּטָה. [...] וּבְשִׂאֲרֵית הַזֹּאת אֲשֶׁר נִשְׁאַרָה בְּלִשׁוֹנֵנוּ הַנוֹצֵרֶת
הַבְּרוּאָה עֲנִינִים דְּקִים וְעֲמָקִים, נִטְבְּעוּ בָּהּ לְהַבִּין הַעֲנִינִים וְלִהְיוֹתָם בַּמָּקוֹם
הַמַּעֲשִׂים הֵהֵם שֶׁהֵם פָּנִים בְּפָנִים, וְהֵם הַטְּעָמִים אֲשֶׁר יִקְרָא בָּהֶם הַמְקַרָּא
[...]

הֲלֹא רָאִיתָ מָאָה אֲנָשִׁים קוֹרְאִים בַּמְקַרָּא כְּאִלוֹ הֵם אִישׁ אֶחָד, פּוֹסְקִים
בַּעֲת אַחַת וּמִחַבְּרִים קְרִיאָתָם כְּאֶחָד.

אָמַר הַכּוּזָרִי: אֲשֶׁאֵל אוֹתָהּ: הַתִּדַּע לָמָּה מִתְנוּעָעִים הִיהוּדִים בְּקְרִיאַת
הָעֵבְרִית?

אָמַר הַחֶבֶר: אָמְרוּ, כִּי בַּעֲבוּר הָעִיר הַחֵם הַטְּבָעִי, וְאַיִנִּי סָבוּר שֶׁהוּא אֵלָּא
מִצַּד הָעֵינָן שֶׁאֲנַחְנוּ בוֹ, כִּי מִפְּנֵי שְׂיָכוּלִים לְקַרֵּא רַבִּים מֵהֶם פֶּה אֶחָד
הָיָה אֲפָשָׁר שִׁיתְקַבְּצוּ עֲשָׂרָה מֵהֶם אוֹ יוֹתֵר עַל סֵפֶר אֶחָד, וּבַעֲבוּר זֶה
הָיוּ סִפְרֵינוּ גְדוּלִים, וְיִצְטָרֵךְ כָּל אֶחָד מִהָעֲשָׂרָה שְׂיִטָּה עִם הָעֵתִים לַעֲיֹן
הַתְּבָה, וְיִשׁוּב, וְהוּא נוֹטֶה וְשֶׁב תָּמִיד מִפְּנֵי שֶׁהִסְפֵּר בְּאַרְץ, וְהָיָה זֶה הַסִּפָּה
הָרַשׁוּנָה, וְאַחֵר כֵּן שֶׁב מִנְהָג מִפְּנֵי הַהִסְתַּכְּלוּת וְהָרְאִיָּה וְלִהְיוֹתָם כְּאֲשֶׁר
הוּא טְבַע מִבְּנֵי אָדָם. וְזוּלְתָנוּ קוֹרֵא כָּל אֶחָד בְּסִפְרוֹ וּמְקַרְבוֹ אֶל עֵינָיו אוֹ
יִקְרַב הוּא אֵלָיו כְּפִי רְצוֹנוֹ, מִבְּלִי שֶׁיִּצְרַר עָלָיו חֲבֵרוֹ, וְאַיִנֵּנוּ צְרִיךְ שְׂיִטָּה
וְיִשׁוּב. וְיִמָּה שְׂיִשׁ לָנוּ מִהַדִּיּוֹק וּמִהַדְּקָדוֹק וְהַתּוֹעֲלוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִהַהֲפָרֶשׁ
אֲשֶׁר בֵּין הַקֶּמֶץ וְהַפְּתָח וּבֵין הַצִּירִי וְהַסְּגוּל, וְתוֹעֲלוֹתָם בַּעֲנִינִים לְהַבְדִּיל

בין העובר והעתיד בהם, כמו שומתי ושומתי, וכמו ואברהם ואברהם
ויבדיל בין פעל לתאר, כמו חכם וחקם, ובין הא השאלה והא הידיעה,
כמו "העלה היא למעלה", וזולת זה ממה שהם מועילים מיפי סדר גלגול
הדבור בקבוץ השוני נחים, עד שתבא בדבור העברי קריאה יהיו שוין בה
קהלה מבלי טעות.

דרור יקרא

דנוש בן לברט

דרור יקרא לבן עם בת.
וַיִּצְרָכֶם כְּמוֹ בֵּית.
נָעִים שְׁמֶכֶם וְלֹא יִשְׁבֶּת.
שָׁבוּ נוּחוּ בַּיּוֹם שַׁבָּת:

דְּרוֹשׁ נְוִי וְאוֹלָמִי.
וְאוֹת יִשְׁעַ עֲשֵׂה עָמִי.
נָטַע שׁוֹרֵק בְּתוֹךְ כְּרָמִי.
שְׁעָה שְׁוַעַת בְּנֵי עָמִי:

דְּרוֹךְ פּוֹרָה בְּתוֹךְ בָּצָרָה.
וְגַם בָּבֶל (נ"א: אֲדוֹם) אֲשֶׁר גָּבְרָה.
נִתְוָץ צָרִי בְּאֵף עֲבָרָה (נ"א: וְעֲבָרָה).
שָׁמַע קוֹלִי בַּיּוֹם אֶקְרָא:

אֱלֹקִים תֵּן בְּמִדְבַּר הָרָה.
הַדָּס שְׁטָה בְּרוֹשׁ (נ"א: בְּרֹאשׁ) תִּדְהָר.
וְלִמְזָהִיר וְלִמְזָהֵר.
שְׁלוֹמִים תֵּן כְּמִי נָהָר:

הַדּוֹף קָמִי חִי אֵל קִנְיָה.
בְּמֹוֹג לִבִּי וּבְמִגְנָה (נ"א: וּבְמִגְנָה).
וְנִרְחִיב פֶּה וְנִמְלֵאנָה.
לְשׁוֹנִי לָךְ רִנָּה:

רבי דונש בן לברט

הלוי היה מגדולי הפייטנים והדקדקנים היהודיים בימי הביניים.

נולד בשנת ד'תר"פ בפס במרוקו לאביו לברט, כפי הנראה ממוצא מרוקאי. משפחתו היתה מיוחסת (היו שכתבו כי הוא מיוחס לרב סעדיה גאון ורב נסים גאון, אולם כפי הנראה אין זה נכון), כפי שמציין תלמידו רבי יהודה בן ששת.

למד בנעוריו בישיבת סורא מפי רב סעדיה גאון אותו מחשיב לרבו. בצעירותו עבר לפאס שבמרוקו.

בפיוטיו, היה המשורר העברי הראשון שהשתמש בחריזה וב"משקל המידות", אותם הכניס לשירה העברית בהשפעת

השירה הערבית. דבר זה עורר את התנגדותו של רבי מנחם בן סרוק, והמחלוקת ביניהם נמשכה שנים רבות, גם בקרב תלמידיהם. אמנם, לצד ביקורתו, הוא משבח את בן סרוק.

היה מקורב לרבי חסדאי אבן שפרוט מקורודבה, מחשובי יהדות ספרד. כתב פיוטים רבים, מהם נכנסו לסידור התפילה ולזמירות השבת. המפורסם שבשיריו הוא הפיוט "דרור יקרא" המושר בכל קהילות ישראל בסעודת שבת.

כתב ספר השגות ל"מחברת" של מנחם בן סרוק, ובו כמאתיים השגות. כמו כן, כתב שיר ביקורת "חדורש החכמות". השגותיו מתייחסות לשני עניינים: פירושי מילים ושורשים.

שיטת החריזה והמשקל שהכניס לשירה התקבלה בקרב המשוררים, ורוב הפייטנים שבאו אחריו אימצו אותה.

אלוה עז רבי שמואל הנגיד

אָלוה עז וְאַל קַנּוּא וְנוֹרָא,
מְרוֹמָם אַתָּה עָלֵי כָּל שִׁיר וְשִׁירָה,
לְמַעַן כִּי פִּעְלֶיךָ מְרוֹמִים,
וַיּוֹם תִּגְאָל – גְּאֻלְתָּךְ בְּהִירָה,
וְעַל כָּל רֶם וּמִתְהַלֵּל בִּרְעָה
וְעַשְׂק רָשׁ לָךְ רִשְׁתָּ מְזוֹרָה,
וְכָל צוֹעֵק אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשִׁמְךָ
– בְּשֵׁם עוֹנָה-בְּצַר צָעַק וְקָרָא.
לָךְ נִסִּים קִטְנִים וְעֲצוּמִים,
וּנְפִלְאָה נִקְלָה וְחִמּוּדָה, וְהַטּוֹבָה
אֲשֶׁר לִי, אֵל, עֲשִׂיתָהּ –

עָלֵי כָּל טוֹב, שְׁמַעְתִּיהוּ, יִתְרָה.
וְאוֹמֵר לִי בַּיּוֹם צָרָה: חֲבֵה עַד
עֶבֶר זָעַם! – עֲנִיתִיו: צוּר לְצָרָה!
וְאוֹמֵר לִי: הֲלֹא תִירָא?
עֲנִיתִיו בְּתַמְהוֹן: אֲדַנִּי לִי – וְאִירָא?
וַיֵּשׁ פּוֹצָה, וַיֵּשׁ דּוֹרֵשׁ דְּמִי דָל,
וַיֵּשׁ גּוֹמֵל וַיֵּשׁ שֹׁכֵר לְתוֹרָה.
וַיֵּשׁ כּוֹרֵת עָלֵי נַפְשִׁי בְּרִיתוֹ –
וַיֵּשׁ גַּם לִי בְּרִית אֲבוֹת שְׁמוּרָה!
וְאִיכָּה לֹא אֶסְפֵּר מַעֲשֵׂי אֵל –
וְלִי פֶה, וְאַנִּי בַעַל אֲמִירָה!

רבי שמואל הנגיד

(993 - אחרי 1056), מראשוני הראשונים, ומגדולי המשוררים העבריים בספרד של ימי הביניים. שימש גם בתפקידים פוליטיים בכירים בטאיפה של גרנדה (אנדלוסיה) שבספרד המוסלמית; נתמנה לשר האוצר ולשר הצבא, ובעיני הקריירה הפוליטית שלו שימש כווזיר הגדול, משרה השנייה בדרגתה רק למלך גרנדה. רבי שמואל הנגיד היה המשורר העברי הגדול הראשון בתור הזהב של יהדות ספרד, ובעקבותיו הלכו שלושת המשוררים הגדולים רבי שלמה אבן גבירול, רבי משה אבן עזרא, ורבי יהודה הלוי. בדורות האחרונים שירתו אף השפיעה על שירתם של משוררים עבריים מודרניים, כגון אריה לודוויג שטראוס, נתן יונתן, יהודה עמיחי, ואחרים. שיריו יצאו לאור במהדורות שונות, ומחקרים רבים חוברו על שירתו.

שביל הזהב של הרמב"ם

סוגיה מרכזית אצל הרמב"ם היא דרך האמצע או 'שביל הזהב':

הפעלות אשר הן טובות, הן הפעלות השוות, הממצעות בין שני קצוות, שונייהם רע, האחד מהם יתור, והאחר חסור. והפעלות, הן תכונות נפשיות וקנינים, ממצעים בין שתי תכונות רעות, האחת מהן יתרה והאחרת חסרה. ומן התכונות האלה יתחייבו הפעלות ההן. משל זה: הזהירות, שהיא מדה ממצעת בין רב התאווה ובין העדר ההרגשה בהנאה. והזהירות היא מפעלות הטוב, ותכונת הנפש אשר תתחייב ממנה הזהירות היא מעלה ממצעות המדות. אמנם רב התאווה הוא הקצה הראשון, והעדר ההרגשה בהנאה לגמרי - הקצה האחרון, ושנייהם רע גמור. ושתי תכונות הנפש, אשר מהן יתחייבו רב התאווה, והיא התכונה היתרה, והעדר ההרגשה, והיא התכונה החסרה, שתייהן פחיתות מפחיתות המדות. וכן העין היפה, ממצעת בין הקמצנות והבזבז. והגבורה, ממצעת בין המסירה לסכנות ורר הלבב. והבדיחות, ממצעת בין ההוללות והקהות. והענוה, ממצעת בין הגאווה ושפלות הרוח. והנדיבות, ממצעת בין הפזרנות והפילות. וההסתפקות, ממצעת בין אהבת הממון והעצלנות. והסבלנות, ממצעת בין הפעס והעדר הרגשת הבזיון. ובשתי פנים, ממצעת בין העזות והבישנות. וכן שאר המדות. ולא יצטרכו לשמות מנחים להן דוקא, אם יהיו הענינים משוגים ומובנים.

(שמונה פרקים, פרק ד)

הרעיון שעומד ביסוד הדרכת הרמב"ם הוא, שאין שום כח חיים שנברא לבטלה. לכל נטיה יש תפקיד חיובי, בנקודה מסוימת על ציר הנפש. זוהי משמעות נוספת להכרזה של הרמב"ם ש"נפש האדם אחת", שלא סובלת שלילה של חלקים ממנה. האתגר בעבודת ה', איננו 'חיסול האויב', אלא ניהול מאוזן שיוצר התאמה והרמוניה בין כל הפרטים.

תפיסה מאין זו מופיעה גם אצל אריסטו בספרו 'האתיקה':

"הסגולה הטובה היא... מיצוע בין שתי קלקלות, בין זו שמתוך הפרזה, וזו שמתוך המעטה. וביתר דיוק: מיצוע היא, משום שמיני הקלקלה עולים

על המידה הראויה, או נופלים ממנה, ואילו הסגולה הטובה מוצאת את האמצע ובוחרת בו."

ניתן היה לחשוב שהלימוד ממקור חיצוני לא יכנס לתוך הלימוד הבית מדרשי, אך הרמב"ם קובע יסוד עקרוני בראש הקדמתו למסכת אבות: "ודע, כי הדברים שאומר בפרקים הללו ובמה שיבוא מן הפירוש אינם עניינים שחידשתים אני מלבי, ולא פירושים שאני המצאתים, אלא הם עניינים מלוקטים מדברי חכמים במדרשות ובתלמוד וזולתו מחיבוריהם, וגם מדברי הפילוסופים הראשונים והאחרונים, ומחיבורי הרבה מבני אדם, וקבל האמת ממי שאמרו."

(שמונה פרקים, הקדמה)

וגם בספרו 'משנה תורה', ספר ההלכות המקיף ביותר של העולם היהודי כותב הרמב"ם לגבי האסטרנומיה שהייתה בתקופתו תפיסה דומה: "ומאחר שכל אלו הדברים [התאמתו] בראיות ברורות הם שאין בהם דופי, ואי אפשר לאדם להרהר אחריהם - אין חוששין למחבר, בין שחיברו אותם נביאים בין שחיברו אותם גויים, שכל דבר [ובכל עניין: הלכה או מחשבה או מדע] שנתגלה טעמו ונודעה אמיתתו בראיות שאין בהן דופי, אין סומכין על זה האיש שאמרו או שלימדו, אלא על הראיה שנתגלתה והטעם שנודע."

(הלכות קידוש החודש, סוף פרק יז)

רבי משה בן מימון

נולד: ד'תתצ"ח, 1138, נפטר: כ' בטבת ד'תתקס"ה, 13 בדצמבר 1204), מכונה גם בראשי תיבות רמב"ם (בערבית מוכר כמוסא בן מימון או כאבן עבד אללה, ובלשונות אירופה כמיימונידס) היה מגדולי הפוסקים בכל הדורות, מחשובי הפילוסופים בימי הביניים, איש אשכולות ורופא. הרמב"ם השפיע באופן משמעותי על תרבותו של העם היהודי ועל כן הוא אחד האישים החשובים והמוערכים ביותר ביהדות. עליו נאמר "ממשה עד משה לא קם כמשה" והוא אף הוכתר בכינוי "הנשר הגדול". הרמב"ם החזיק במשנה רציונליסטית מובהקת שבאה לידי ביטוי בכתביו.

מעמדו של הרמב"ם כפוסק גדול כמעט משל כל פוסק אחר. הקודקס ההלכתי שלו, "משנה תורה", מקיף באופן כמעט בלעדי את כל תחומי ההלכה, ומהווה מקור בסיסי בכל דיון הלכתי. על דבריו נתחבר מספר עצום של פירושים וחיבורים. רבי יוסף קארו, השתית את חיבורו "שולחן ערוך" בראש ובראשונה על פסקי הרמב"ם, שאותו הוא מנה כאחד משלושת "עמודי ההוראה". אף שלא חיבר פירוש לתלמוד, במהלך לימוד של כמעט כל סוגיה תלמודית, דברי הרמב"ם, הנדלים מחיבוריו השונים, מהווים מקור חשוב בהבנת הסוגיה.

מכתביו של הרמב"ם בתחום ההגות הושפע כמעט כל הוגה יהודי שקם אחריו, החל מרבי מנחם המאירי, דון יצחק אברבנאל, ברוך שפינוזה, הרב אברהם יצחק הכהן קוק, ישעיהו ליבוביץ ועד דניאל סיבוני ועוד. הוכר כפילוסוף וכרופא גם בתרבויות הערביות והאירופיות והשפיע על אישים לא יהודים כתומאס אקווינס, גוטפריד לייבניץ ועוד. על ספרו מורה הנבוכים הוציא האפיפיור הונריוס הרביעי כתב הגנה.

לשני המחנות | הרב קוק

בעמדנו על סף השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה, במצב של תקווה והתעודדות לעומת כל הדכאון אשר עבר עלינו בשנה זו העומדת לחלוף מול עבר פנינו, וממעמקי הלב נאמר עליהם "תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה".

ואנו נזקקים לפשפוש המעשים ולהתקרבות לאורח התשובה המביאה גאולה ורפואה לעולם, לפי מצבנו בעולם בכלל ובארץ ישראל שלנו בפרט, הגנו צריכים לציין את הגוון המיוחד הדרוש להיות מובלט אצלנו בכיון היסודי הזה.

דומה לנו שהגנו מחולקים לשני מחנות. תמיד רגילים לצלצל אצלנו בשני השמות המהוים את הקהל שלנו בכללו, והם "חרדים" ו"חפשים". שמות חדשים אשר מאז לא היו רגילים להיות מתבטאים אצלנו כלל. ידענו שאין בני האדם שוים במדרגותיהם, ביחוד במה שנוגע לתוכנם הרוחני, שהוא יסוד החיים, אבל שיהיה שם מוגבל ומיוחד לכך המתאר סיעות ומפלגות, מזה לא ידענו. וכדומה שבזה ודאי יש לנו לומר שהימים הראשונים היו טובים מאלה, והלואי שנוכל להשכיח מאתנו, בכלל, את אלה שני השמות העומדים לנו לשטן על דרך החיים האיתנים והטהורים הראויים להיות שבים אלינו באור ד' אשר יאיר לנו.

ההבלטה של שני השמות הללו וההסכמה הדמיונית המקשרת את האישים הפרטיים שכל אחד מהם יתאמר לומר: אני הנני ממחנה זה, השני אומר גם הוא: אני הנני ממחנה זה, וכל אחד ואחד הוא מרוצה מעמדתו, הרי הוא סותם את הדרך של התיקון ושל ההשתלמות משני הצדדים. "החרד", כלומר מי שהוא חושב את עצמו שהוא שייך למחנה זה שקוראים לו "חרדים", הרי הוא מביט הבטה מלמעלה למטה אל המחנה השני "החפשים". ובמה שנוגע למחשבות של תיקון, של חיפוש מעשים ושל תשובה הלא מיד הוא שולח סקירת עין אל המחנה השני העומד לפניו בכל מערומיו מתורה ומצוות והוא חושב בדעתו, שהתשובה

במלוא מובנה הלא שם היא דרושה, אליהם הדברים מכוונים, להם ולא לו. ו"החפשי", כלומר, מי שהוא עומד בזה המחנה שהוא מתאמר בשמו המודרני הזה, הרי הוא בודאי חושב, שכל הרעיון של תשובה הרי הוא נוסח "חרדי" שאינו שייך לו כלל. ונמצא, שמכאן ומכאן הננו עומדים קרחים, ומוצא לרפואת מכאובינו הנפשיים מאין יבוא?

זהו העיכוב האחד. ועוד עיכוב שני, מה שהוא איננו קל מן הראשון, כמו קיר ברזל עומד לפנינו בין מחנה למחנה, וההארה הכללית ממקור האחדות האלקית הקדושה המוכרחת להיות שורה על ישראל הגוי כולו, הרי היא כמו מתעלמת מעינינו, והננו ממששים כעורים באפילה.

אין לנו עצה אחרת, אמנם, כי אם להסיר את שמות הבעלים הללו מעל מחנותינו. באמת, לא שני מחנות כי אם שלשה מחנות הננו מונים מאז. מסורת ישנה היא ש"צבור" הוא כולל במובנו כפי הנוטריקין שלו "צדיקים בינונים ורשעים", אבל זהו דוקא תיאור אישי, ועל כל אדם בפרט למדנו ש"אפילו כל העולם כולו אומרים עליך צדיק אתה, היה בעיניך כרשע".

וטוב מאד לאדם שיהיה שקוע לחשב חשבון עצמו, ולחטט במומיו הנפשיים ולהביט בעין יפה על אחרים שיוכל באמת להיות שיש במצפונם גם אוצר טוב הסמוי מן העין.

והננו צריכים להחליט, כי כוח כמוס של הצעדה לטובה ישנו בכל המחנות ובכל אישי האומה, וביחוד בכל אלה שהערך הכללי של ישראל ותקותו יקרים להם באיזו מדה שהיא.

נתודע איש אל אחיו בשם ישראל הכללי, לא בשם מפלגתי ומחנתי. נדע, שיש לנו בכל מחנה הרבה מה לתקן והרבה מה לקבל מהאור והטוב זה מזה, ואז תופיע עלינו האורה העליונה הכללית אשר בה נושע תשועת עולמים, ותתקיים בנו התפילה המוקדשת קודש קדשים, שהננו עתידים להביעה בכל כך המית נפש **"ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם"**.

("היסוד" גליון ס', כ"ו אלול תרצ"ג)

ירדה השבת מילים: יהושע רבינוב לחן: דוד זהבי

על רמות דממה מרוננת
ימשוך אז התור בקולו המתוק
חמדת כיסופין מעודנת.

הרטיטה שבת בחינה הגנוז
עיני חלונות מכל עבר
ותצאנה בנות אל הערב זמר
זמירות בערגה מצלצלת
והיתה העדנה בבקעת גינוסר
לנשמת עבריות נאצלת.

ירדה השבת אל בקעת גינוסר
ונחוח עתיק בשוליה
ויעמדו מסביב הררים שושבינים
לשאת אדרתה הזוהבת
תעלינה יונים מכנרת הים
קבל את רוחה הלוהבת.

נשקה השבת לראשו של הברוש
לאזוב שבסלע נשקה
ויהי הדרדר לשרביט של מלכות

כמו ציפור ושרה
אהוד בנאי
מילים: אהוד בנאי ומרים בנאי
לחן: שנקר ג'יקשן

שמרי טוב על עצמך
גם אמא מבקשת
חזרי בשלום הביתה
אנחנו מחכים לך,
אל תדאגו לי אבא
אני עושה חיים
מרחפת ברכבת
כמו ציפור ושרה.

מקווה שאת נזהרת
במקומות מסוכנים,
לא מאבדת את הראש,
לא מגזימה עם עישונים,
תשתדלי להיות בקשר
לפחות כל יום שישי
ואם יש משהו שאת צריכה
חמודה רק תבקשי.

אל תדאגו לי אבא
אני עושה חיים
מרחפת ברכבת
מדלהי לדרמסאלה.
שמרי טוב על עצמך
גם אמא מבקשת

חזרי בשלום הביתה
אנחנו מחכים לך.

יושבת על הגג
בתוך ענן קודיקנאל
כל כך גבוה המקום
כמעט נוגעת בחלל,
מסביב ממש מגניב
איזה קסם של בריאה
מטורף ממש הזוי
הזריחה והשקיעה.

שמרי טוב על עצמך...

אני עדיין בווישישט
מכאן אסע לורנאסי
אולי אלמד שם סיטאר
או מחול הודי קלאסי,

מחבקים אותך חזק
שבת שלום ומבורך
לכל מקום שאת הולכת
אלוהים איתך.

שמרי טוב על עצמך...

שלום עליכם מן התפילה

שְׁלוֹם עֲלֵיכֶם מִלֵּאכֵי הַשָּׁרֵת מִלֵּאכֵי עֲלִיוֹן
מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:
בּוֹאֲכֶם לְשִׁלּוֹם מִלֵּאכֵי הַשָּׁלוֹם מִלֵּאכֵי עֲלִיוֹן
מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:
בְּרִכּוֹנֵי לְשִׁלּוֹם מִלֵּאכֵי הַשָּׁלוֹם מִלֵּאכֵי עֲלִיוֹן
מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:
בְּשִׁבְתְּכֶם לְשִׁלּוֹם מִלֵּאכֵי הַשָּׁלוֹם מִלֵּאכֵי עֲלִיוֹן
מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:
בְּצִאתְכֶם לְשִׁלּוֹם מִלֵּאכֵי הַשָּׁלוֹם מִלֵּאכֵי עֲלִיוֹן
מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:

תמיד יחכו לך

לאה שבת
מילים ולחן: לאה שבת

הו ילד כששקט
אני יושבת במרפסת
לנגן
מנגינות געגוע

הו ילד תשתדל
להגיע לכאן מהר
ככה אני מבקשת
בשקט

כל מטוס שטס
בשמיים...

הו ילד עבר זמן
נסעת לחפש רחוק מכאן
ואני מחכה לך

הו ילד שלי בעולם
ציפור אדם כמו כולם
מחפש את האופק

כל מטוס שטס בשמיים
כל כוכב מאיר בעיניים
מזכיר לי אותך
נחליאלי לפני הגשם
צרצרים בשעות הערב
תמיד יחכו לך

כתונת פסים

אומני ישראל
מילים: מאיר אריאל
לחן: ארקדי דוכין

לפני כמה וכמה שנות אלף
נפרדנו אני ואחי
הוא לכיוון של הקרירים האלה
אני לדרום מזרחי
יובלות על יובלות לא התראנו
ופתאום נפגשנו כאן
לא הכרנו כל כך השתגנו
טוב שהשארנו סימן

מה הם עשו לך אתה בכלל
לא דומה לי
בבכי צחק לי אחי
אתה לא נראה כל כך ישראלי
בטח שלא תנכי

כן, כל הצבעים עוד יזהירו
לכל הצדדים בעולם
לראות כולם את כולם
וכל הצדדים עוד יכירו
בגוונים השונים את עצמם
ויותר הצבעים לא יסתירו
אדם מאדם דם מדם

מי שמדבר צחקתי בכיתי
למראה החיזור של אחי
למבטא המוזר שלו ביטא
ביטא זה יותר תנכי?

הו כתונת פסים שלי
כל פס בי נוגע
כל פס רוצה לקלף לי את העור
הו פסים פסים פסים שלי
אני לא אשתגע
רק אתן לגוונים מעט אור
כן, כל הצבעים עוד יזהירו...

פולנים התנפלו על מרוקו
רוסים נכנסו בתימן
מצרים חטפה מטורקיה
שבדרך תקעה את יוון
איך שביניהם הסתבכנו
כבר סופר אף כי לא יאומן
אבל למה את המלחמות הזרות
שלהם משכנו
אחרי שהם שכחו אותנו
מזמן מזמן
הו כתונת פסים שלי
כל פס בי נוגע
כל פס רוצה לקלף לי את העור
הו פסים פסים פסים שלי
אני לא אשתגע לא אשתגע
רק אתן לגוונים מעט אור
כן, כל הצבעים עוד יזהירו...

י'ק 4

אקסטראדורא

אור וצל

איש הולך חביבה פדיה

ובין אחי אני תועה
ויש ההולכים מעירק לאמריקה
ויש מלבנון לניקוסיה
ויש מישראל לפלשתינ
ויש מישראל לישראל לישראל
ולא מוצאים כלום כי ישראל בישראל נעדרת

אתה אשר רצית להיות חופשי בביתך
עשה לך כלי גולה
אין חפשי בעולם שלא גרש
האם איני ילדה
האם איני אשה
נידחת מאיש
ואין אם ואין אב
האם איני אדם מנשל (מנושל) ממלים
מסולקת אבל לא בגולה

כי אם בארצי בעמי
נקברת אבל לא במדבר
כי אם במיתר (במיתר) ארוני
גולה אבל לא במרחק
כי אם בעפר הזה הכובש דם ודמעות
בתוכו ונחנק

איש עולה ועולה
אם בבכי אם בוודקה
זאת לא אדע
האם תמיד יהא זה כך במזרח
או רוח או אדמה

בינתיים אעדיף אמנם לשכן בתוך מלה
בית אחר טרם קים
ספק אם אי פעם היה
בתוך עבריות עורותי ערביות
שכן זו מוסיקה שרק מתנגנת
שפתי נעות
אך קולי אינו נשמע

שכן זו השפה שבה קללו ואהבו הגדולים
ממנה סולקתי כדי להפדות עברי דבר עברית
עכשו בכל זאת צועק המזרח.

איש הולך
מדמשק לפריז
אם במנהרה עבר אם אויר גזר
זאת לא אדע

פתאום ראיתי שהמזרח נודד
ואין עמוד תיכון כי אם רועד
אני הלכתי מרחק שנים מירושלים לבאר
שבע
ולא עשיתי כלי גולה
כמו יחזקאל השוכב על צדו
במטה בבבל
365 ימים
ואהובתו מתה וציון בגולה
הלך אברהם מבאר שבע למוריה

שלשה ימים
קושר ומתיר את בנו במחשבתו
שלשה ימים שוחט ובוכה
עודנו קשורים ונתירים
מי הם השוחטים ובוכים
מי השוחטים צוחקים
הנה כלם הולכים
וכבר יש מי שהקדים והלך כאן לעיר המתים
האם לשם אנו צועדים
ואלו אני רוצה להחצב החוצה מתוך
הקברים
הנה עד מתי לא יהיה כלום
חוץ מחיים רצים לאחור
פני מסכה ופני אני
אם הייתי גבר באשה כלוא
אם הייתי תפילה במשפטים הדוקים
אם הרי ירושלים במדברות באר שבע
הלכתי מדברות רבים
ולא הגעתי את המוריה
עכשיו אני מרגישה במולדת
שהרי פתאום הבנתי אדמה זו עד כמה
זוה היא
ורעדתי כמה לא נוחה

אני המזרחית * ארבע השורות האחרונות לקוחות מהשיר "אמי אמי", מלים: אהובה עוזרי עדי קיסר

אני המזרחית שאתם לא מכירים
אני המזרחית שאתם לא מכירים
שידעת לדקלם את כל השירים
של זהר ארגוב
וקוראת אלבר קאמי
ובולגקוב
מערבית הכל לאט לאט
על אש קטנה
חלב ובשר
שחר ולבן
האדים מרעילים
את השמים כחל לבן שלכם.
מה תעשו לי?

אני נושמת בעברית
קונה באנגלית
אוהבת בערבית
כפרה על הסורכ
מתבקנת במזרחית
כי בטלויזיה יש רק פרסומות
של כל מיני בלונדיניות
אולי בגלל זה קראו לי בבית ספר
כושית בהפסקות
אני באמצע
לא לכאן ולא לכאן
אם הייתי צריכה לבחור
הייתי בוחרת
אפרו תימן.

מה תעשו לי?
אל תגיד לי איך להיות מזרחית
גם אם קראת אדוארד סעיד
כי אני המזרחית
שלא מפחדת ממך
לא בועדות קבלה
לא בראיונות עבודה
ולא בשדות תעופה
למרות שאתה שואל אותי
לא מעט שאלות
בעינים מאשימות
מחפשות בי שאריות ערביות
לכמה זמן הגעת

וכמה דסף יש לך
לא באת לכאן לעבד נכון?
לא באת לכאן לעבד נכון?
מה תעשה לי?
והנה אני עומדת במרכז השבע
רחוק מהפריפריה הרעבה
ולמדתי לדבר אקדמית
לנסע בקו 25
ולמדתי את המרחק
בין השכל ללב
רק כדי להבין
את הדרך לבית שלי
איפה שאמא ואבא
אף פעם לא דחקו לי ספר ליד
אבל פרכו את הנשמה שלהם בשלי
בהוצאה עצמית
בכל פעם שלקחו אותי לשפריה העירונית
בכל פעם שבקשו אל תקראי בחשך
יהרסו לך העינים אז יצאתי לאור.

מה תעשו לי?
ואתם גווערים
אם תפסיקי לדבר על זה
זה כבר לא יהיה קיץ
אם תפסיקי לדבר על זה
זה כבר לא יהיה קיץ
כי היום כלם מתחתנים עם כלם
שימו מוזיקה מזרחית בחתנה
מזרחית עושה שמח
ובתוך הראש שלי
אהובה עוזרי
נותנת לי טוב את קולה
נותנת לי טוב את הקול
נותנת לי טוב את הכל
ובתוך הראש שלי
צלצולי פעמונים
"אמי אמי פתחי הדלת
כל גופי רועד מקר
אמי אמי פתחי הדלת
על כתפי משא כבד"

”

”סערה התפתחה בבית המדרש בצנעא שבתים סביב מנהג
”סִיּוֹר אֶלְדִּים” (שפך הדם). לפי המנהג העממי כל מי שבנה
בית חדש נהג לשחוט בהמה ולחלק את בשרה לעניים. האמונה
העממית הייתה שבבית חדש עלולים להשתכן שדים ומזיקים,
ובכוחה של הצדקה לבטל את כוחם.

מן העבר האחד עמד מורי (מארי) יחיא קאפח שדרש לבטל
את המנהג וטען: ”היהדות אינה מאמינה בשדים ורוחות, ו”
הצד השני טענו האחרים: ”מנהג אבותינו הוא, וכיצד נייחס
לאבותינו טעות?”

הוויכוח היה סוער, ומורי קאפח ציטט את דברי הרמב”ם וטען
בכל תוקף שיש לבטל מנהג אם יסודו בטעות. אט אט השתכנעו
חבריו הרבנים, ובראשם הרב הראשי בצנעא הרב יחיא קורח,
שטענותיו נכונות וכמעט שהדיון הוכרע.

אלא שאז הביע אחד הרבנים חשש ”המנהג מושרש בעם,
ויש חשש גדול שגם אם נודיע שיש לבטלו - הם לא ישנו את
מנהגם.” אל הדיון הצטרף רב נוסף וטען ”והרי אז יהפכו
המקיימים את המנהג לעבריינים הפועלים במזיד (במכוון),”
והשלישי הוסיף ”ואולי עדיף להעלים עין.”

בסופו של דבר הכריעו חכמי צנעא שלא לפרסם את התנגדותם
למנהג ולהיצמד להנחיה של חז”ל: ’הנח להם לישראל, מוטב
שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין’.

(אתר חכימא)

”

מעבר לגן ולג'ונגל: על גבולותיו החברתיים של שיח זכויות האדם בישראל

קטעים נבחרים מתוך מאמר מאת ניסים מזרחי
מתוך כתב העת 'מעשי משפט' משנת 2011

מאמר זה עוסק בפער שבין האוניברסליות של מסר זכויות-האדם, השוויון והצדק החברתי שנושאים ארגוני זכויות-אדם בישראל, לבין הפרטיקולריות החברתית של מבשריו ושל מתנגדיו. אחת מהשאלות המרכזיות שתידונה בו היא השאלה מדוע מתנגדות "אוכלוסיות המטרה" לאותו מסר אוניברסלי של שוויון, צדק ושחרור שמוצע להן בלהט. הטענה המרכזית שתוצג בו היא כי הפוליטיקה האוניברסלית, הנתפסת מנקודת מבט ליברלית כמפתח לתיקון חברתי, נחוות על-ידי קבוצות שונות בחברה היהודית בישראל כאיום זהותי חמור. קבוצות אלה רואות במסר זכויות-האדם בעיה ולא פתרון. המסקנה שתעלה מניתוח זה היא כי עמדה ליברלית, המודעת להנחותיה הנורמטיביות ומכירה בקיומם ובתקפותם של עולמות משמעות אלטרנטיביים, חיונית ליצירתו של מרחב דיאלוגי. מרחב שכזה נחוץ הן להבטחת אופייה הדמוקרטי של ישראל והן לעיצובו של קיום חברתי משותף שהוא סולידי ומכבד כאחד. המסגרת הפרשנית שתוצג במאמר זה אינה תחומה לגבולותיו של המקרה המקומי, וביכולתה לשפוך אור על גילויי התנגדות למסר זכויות-האדם בהקשרים גלובליים. כך, מציע מאמר זה מתווה ראשוני לניתוח סוציולוגי-ביקורתי שמבקש לחרוג הן מגבולותיו של המקרה הישראלי והן מגבולותיו של הדקדוק הליברלי, המעצב את עולמם של ארגוני זכויות-האדם, כמו גם את סדר היום התיאורטי והמחקרי של הסוציולוגיה והאנתרופולוגיה בנות-זמננו.

6 ביולי 2006, שדרות ח"ן ושדרות בן-ציון בתל-אביב

הפגנת שמאל כנגד מלחמת לבנון השנייה. עשרות מפגינים צועדים, בידיהם שלטים ובהם סיסמאות כנגד המלחמה: "אין לנו ילדים למלחמה מיותרת", "די להרג בחיפה, ביירות ועזה". תוך כדי צעידה משמיעים המפגינים קריאות קצובות כמו: "בביירות ובקריות ילדים רוצים לחיות". עוברת אורח, אישה בגיל העמידה בעלת חזות מזרחית מובהקת, פורצת בריקוד מתריס אל עבר צלם המתעד את האירוע, מוחאת כפיים, מנענעת

את ידיה ואת חזה בתנועות ריקוד מזרחי, מפנה את אצבעה אליו וקוראת: "רק מלחמה, רק מלחמה. תצלם אותי לטלוויזיה. הערבים מבינים רק מלחמה ולא משהו אחר. רק כוח, כוח. בזכות הכוח עם ישראל שרד!".

4 במרץ 2011, גן מאיר תל-אביב

הפגנה נגד גירוש ילדי העובדים הזרים. נציגה מטעם הילדים מקריאה נאום בעברית, המדגיש את ישראליותה ואת התערותה במציאות המקומית. השחקנית גילה אלמגור נואמת בהתרגשות. ברקע הפגנת נגד. כמה עשרות מפגינים, תושבי שכונות הדרום, קוראים קריאות התנגדות אל עבר ההפגנה הרשמית: "ישראל לא הפקר" ו"דרום תל-אביב יהודית". מתוך השלטים שהם מניפים נראות 2 סיסמאות: "ילדי השכונות שווים לא פחות מילדי השוהים הבלתי חוקיים", "הדור הבא בסכנה"

20 באוגוסט 2011, גן צ'רלס קלור בתל-אביב

שבוע חמישי למחאת האוהלים, צעדת הדממה. הצעדה מתקיימת בצל אירועים ביטחוניים של ירי טילים מרצועת עזה לעבר יישובי הדרום. בסיומה של הצעדה מתקיימת עצרת. העצרת נפתחת בדקת דומיה לציון האירועים שבדרום, ובהמשך אליה נישאים נאומים שקטים. במהלך הנאומים מתחילות להישמע קריאות ביניים מאחד המעגלים החיצוניים. כחמישה גברים בעלי מראה ומבטא מזרחי דורשים מהנאומים להתייחס לאירועים שבדרום ולגנותם. קריאותיהם גוברות כשלבמה עולה נאום ערבי. דבריו, שעניינם שותפות הגורל בין יהודים לערבים על רקע המצב הכלכלי, זוכים למחאות כפיים רמות מצד הקהל. מנגד, הגבר המוביל בחבורה צועק: "הפכתם למחאה שמאלנית". אחד המפגינים משיב לו: "לא טוב לך, תלך". כתגובה קורא הגבר לעברו "שתוק, יא-הומו", והמפגין עונה לו: "נכון, אני אוהב להזדיין בתחת". האווירה ממשיכה להתחמם, וברגע מסוים פוצחת החבורה בשיר "אין לי ארץ אחרת". מהקהל נשמעות קריאות – "זה לא משחק כדורגל", "תחזור לגן חיות". מנהיג החבורה לא נשאר חייב – "בן זונה. היטלר לא הרג מספיק ממכם". האלימות המילולית קרובה להפוך לתגרה של ממש. עשרות, ואולי מאות, מהאנשים 3 בקהל נעמדים על רגליהם, פונים אל החבורה וקוראים לעברה בקול שוב ושוב – "יהודים וערבים מסרבים להיות אויבים"

הנושאים שונים: התנגדות למלחמה, גירוש העובדים הזרים וילדיהם, צדק חברתי וסולידריות יהודית-ערבית. גם ההקשרים משתנים: מלחמה, מחאה חברתית, מאבק על מדיניות ממשלתית. אולם הפרופיל החברתי של השחקנים בשני המחנות הניצים אינו משתנה. מבט על שתי הקבוצות – המפגינים והמתנגדים להפגנה – מאפשר לשרטט בבירור את גבולותיהן החברתיים. שדרת המפגינים מורכבת ברובה מאליטה אשכנזית משכילה. היא כוללת אקדמאים ובעלי מקצועות חופשיים, שהם נצר לדור מייסדי המדינה או בעלי זיקה דמוגרפית מובהקת לאליטה 4 מסביב, כמעין תמונת מראה, ניתן לזהות בדיוק מופתי את הקבוצות הנעדרות מקהל המייסדת. המפגינים – מהגרים מברית המועצות לשעבר, דתיים-לאומיים, חרדים ומזרחים מרקע חברתי- 5 הקבוצה האחרונה, שחזרה בשלוש הדוגמאות שהצגתי ותעמוד במוקד הדיון של כלכלי נמוך. מאמר זה, אינה מתאפיינת באידיאולוגיה ימנית סדורה או באורתודוקסיות דתית חמורה. מדובר באוכלוסייה ותיקה, שחלקה המספרי בציבור היהודי בישראל גדול והיא נטועה עמוק במרקם החברתי-תרבותי הישראלי. למפגינים ולמתנגדים מצטרפת במקרים רבים קבוצה נוספת: נציגיה הרשמיים של המדינה, אנשי כוחות המשטרה והביטחון – שאף הם, כמו המתנגדים להפגנה, משתייכים לקבוצות המיעוט החברתי בישראל.

תיאור זה יש בו כדי לייצר אי-נחת כפולה: ראשית, כיצד ניתן להבין את הפער שבין האוניברסליות של מסר זכויות-האדם, השוויון והצדק החברתי שנושאים המפגינים, לבין הפרטיקולריות החברתית של מבשריו ושל מתנגדיו? שנית, כיצד ייתכן כי דווקא "אוכלוסיית המטרה", אותה קבוצה חברתית שגדחקה לשולי מבנה ההזדמנויות במדינה, ועל כן יכולה להיות מאוד מאוד מסר אוניברסלי של שוויון, צדק ושחרור שמוצע לה בלהט, מתייצבת לצדה של 6 על פני הדברים, שאלות אלה מוכרות לעיפה בשיח המדינה ומגינה עליה בחירוף נפש מפניו?

"ישראל לא הפקר - זהות במצור"

נקודת מוצא להבהרת עולם המשמעות של המתנגדים, אפנה להבחנה שעורך טיילור בין שני סוגים של כבוד. במאמרו הידוע על הפוליטיקה טוען טיילור כי הזהות המודרנית התעצבה כחלק ממעבר מסוג אחד של כבוד - "honor", אל כבוד מסוג אחד - "dignity".

הכוונה ב-dignity היא לכבוד הבסיסי ביותר שיש ושראוי שיהיה לכל אדם. מכיוון שה-dignity נתפס כאינהרנטי לאנושיות, כ"נתון", אין צורך לעשות דבר כדי לזכות בו. כמו כן, מדובר בכבוד אוניברסלי, היינו בכבוד המשותף לכל בני האדם באשר הם, ללא הבדל דת, מין, גזע, גיל, או השתייכות מעמדית או קבוצתית. מתוך dignity, נגזרת תרבות של זכויות, שהן אומנם מינימליות, אך בה בעת מוחלטות, ואינן מותנו או נגזרות ממילוי חובות.

ה-honora הוא אינו כבוד "נתון", אלא כבוד שנגזר מתוך היררכיות חברתיות. משום כך הוא מבחין בין מי שיש לו יותר למי שיש לו פחות. כלומר ה-honora אינו רק נגזר מתוך היררכיות חברתיות, אלא גם מכונן אותן. מתוקף טבעו, ה-honora הוא כבוד שמחובר באופן אינהרנטי להשתייכות קבוצתית ולעולמות משמעות מקומיים, שמתוכם מתעצבים זהותו וערכו החברתי של אדם. החיבור הסימביוטי הזה, בין כבודו של אדם, הסדר החברתי ההיררכי ועולמות המשמעות שבהם הוא משוקע, מביא לכך שפגיעה בכבוד או בסדר ההיררכי היא במקרים רבים אינה "רק" פגיעה בכבוד או בסדר ההיררכי, אלא עלולה להפוך לפגיעה בעולם המשמעות כולו ובתחושת הערך העצמי שמשוקעת בתוך הסנטימנט הקולקטיבי.

ניתוח שלוש תיאורי המקרה מתוך הגיונות כבוד שונים:

במקרה הראשון, מתוארת אישה בגיל העמידה בעלת חזות מזרחית, שפורצת במהלך הפגנת שמאל כנגד מלחמת לבנון השנייה בריקוד מזרחי מתריס לעבר המצלמה. היא קוראת קריאות עידוד למלחמה, טוענת שכוח הדרך היחידה להתמודד עם האויב הערבי, וכי רק בזכות הפעלת כוח עם ישראל שרד עד היום. התבוננות בהתנהגותה של האישה יכולה להוליד פרשנויות שונות: ניתן לזהותה כתוצר של בורות, או כביטוי מובהק של גזענות, וניתן לראות בה גם התנגדות מופגנת למהוגנות האשכנזית הדומיננטית. עם זאת התבוננות בדבריה של האישה יכולה לגלות לנו רובד נוסף של משמעות. אל מול המסר חוצה הגבולות, המשווה בין "אנחנו" ו"הם", העושה גזרה שווה בין הרג בחיפה, בביירות ובעזה ומתייחס באופן זהה לחייהם של ילדים בקריות ובביירות, קוראת האישה: "בזכות הכוח עם ישראל שרד". ההתייחסות של האישה ל"עם ישראל" מעלה על פני השטח עולם חברתי של משמעות השונה בתכלית מעולמם

של המפגינים, שבו אנושיות אוניברסלית היא העיקרון הקובע את גבולות הקולקטיב ואת גבולות האחריות המוסרית. עולם המשמעות של האישה מתנגד לפריצה של גבולות הקולקטיב היהודי לטובת סולידיות כלל-אנושית עם מי שנתפס כאויב.

הדוגמה השנייה מתייחסת להתנגדות שמבטאים תושבי דרום תל אביב להשתקעותם של מהגרי העבודה וילדיהם בשכונותיהם. גם כאן ניתן להבין את מחאתם של תושבי שכונות הדרום כגזענות לשמה, ומנגד לפרשה באמצעות ההסברים הביקורתיים. מחאתם יכולה להתפרש למאבק שמתקיים בינם, הממוקמים בתחתית המכנה הריבודי, לבין העובדים הזרים שמתחרים אתם על אותו נתח צר של משאבי חינוך ורווחה. אולם ניתן גם להבין את התנגדותם של תושבי השכונות על רקע קריאותיהם "דרום תל אביב יהודית" ו"ישראל לא הפקר" ההתנגדות של מפגיני השמאל הליברלי לגירושם של ילדי העובדים הזרים ודרישתם להעניק להם מעמד חוקי, מבקשות בעצם להכניס את אותם ילדים בשערי הקולקטיב הלאומית. לאור זאת, ניתן לומר כי לא רק גזענות או תחרות על משאבים יכולות להסביר את התנגדותם של תושבי שכונות הדרום, אלא גם אותה דרישה לפריצת גבולות הקולקטיב. ועל כן קשה לייחס להם גזענות לשמה. כמו חן ההתנגדות למהגרי העבודה היא אינה רק נחלתם של השכבות הנמוכות; היא משותפת לציבורים נוספים בחברה הישראלית וביניהם גם מי שאינם נמנים עם המעמד הנמוך.

מחאת האוהלים - על פני הדברים ניתן היה לצפות כי מחאת האוהלים, שעסקה ביוקר המחיה ובצורך לעמוד על מימושן המלא של זכויותיהם החברתיות של אזרחי המדינה, תתפשט כאש בשדה קוצים. אני מציע לראות בהתנגדותם לא רק כתגובה לדחייה וכאנות, אלא גם התנהגות עצמאית, הנטועה בעולם משמעות המבכר זהות, סולידריות ותחושת שייכות, על פני ערכים ליברליים של "צדק חברתי" ושוויון הזדמנויות". ואכן, אם נסיט את המבט אל הרגע שבו פורצת ההתנגדות, ישוב ויתגלה האיום שמטילה הפוליטיקה האוניברסלית על הזהות היהודית-הפרטיקולרית. הרגע שבו פורצת ההתנגדות במלוא עוצמתה הוא הרגע שבו עולה לבמה נואם ערבי. ככלל, נשמרה מחאת קיץ 2011 בגבולותיה

הלאומיים של החברה היהודית בישראל, ואף הוגדרה לא אחת כ"א-פוליטית". בקריאתו הבוטה "היטלר לא הרג מספיק מכם", ניתן לראות תגובת קצה, שמעידה על עומק האיום שמציבה בפניו הפוליטיקה האוניברסלית. דווקא הם - המזוהים יותר מכל קבוצה אחרת בציבוריות הישראלית עם המיתוס המכונן משואה לתקומה, נכונים לסכן את גבולות הקולקטיב היהודי. כך אותו מתנגד מזרחי נאלץ להגן בכל כוחו על המדינה מפני ההרס שמתכננים לה בניהם ונכדותיהם של מיסדיה.

כאמור, הרחבת המרחב הפרשני אינה רק עניין אקדמי טהור; היא נחוצה לשדה האקטיביסטי והפוליטי בישראל כדי להיחלץ מעמדתו הוודאית ובה בעת המיואשת. ההבנה כי זכויות האדם, הצדק והשוויון האוניברסליים אינם טבעיים מקפלת בתוכה אפיקים חדשים למחשב ולפעולה, שיכולה לתרום לקידומה של פוליטיקה ושל עשייה חברתית הקשובות יותר לעולומתיהם של קהלי היעד שלהן. זוהי הצעה לחשיבה ולעשייה דיאלוגית, המתבססת על ההכרה כי עולמות משמעות של יחידים ושל קבוצות משוקעים תמיד ברשתות חברתיות שונות ומשתנות. הצעה זו מזמינה חיפוש אחר נקודות חפיפה בין רשתות, ניסיון ליצירת רשתות חדשות ואיתור של דמויות מתווכות, שתוכלנה לגשר על הפערים בין עולמות המשמעות השונים.

מיותר לציין כי ההצעות אלו הן בגדר קריאות כיוון ראשוניות בלבד, הרחוקות מלמצות את מרחב האפשרויות התיאורטי או מלהציע תוכנית פעולה קונקרטית וסדורה. מהבחינה הזאת, אין זה קו הסיום, כי אם נקודה ראשית.

אגרת השמד לרמב"ם

יהודי מרוקו היו תחת לחץ מוסלמי להמיר את דתם, וחלק מהם אף לא עמד בניסיון, ואמר את המשפט שדרשו ממנו, כי "אין אלוה מבלעדי אלוה, ומוחמד נביאו". יהודי קנאי יצא בקול קורא לקהילות האנוסים, והורה להם שחובה עליהם למסור נפשם לבל יעברו על איסור עבודה זרה. וכל המודה במוחמד בשפתיו, אפילו לבו רחק ממנו, אין לו חלק באלהי ישראל. רמב"ם יצא נגדו, כדי לתמוך באלפי האנוסים, להציל נפשות ממוות או משמד גמור. הוא כתב את "אגרת השמד" או "מאמר קדוש השם". (קבץ תשובות הרמב"ם, ליפסיה תרכ"ו. נזכרה בתשב"ץ ס' ס"ו ובהריב"ש ס' י"א).

וכך כתב בסוף האגרת:

"והמין הרביעי מעניין זה השמד בין השמדות ומה שראוי לאדם שיעשה בו. דע שכל השמדות שהיו בזמן החכמים, היו מצווים בה לעבור על המצות, והיה בם עשיית מעשה. כמו שאמרו בתלמוד שלא יתעסקו בתורה, ולא ימולו את בניהם, או שיבעלו נשיהן נדות. ואולם זה השמד לא יתחייבו עשיית מעשה, זולת הדיבור בלבד. ואם ירצה אדם לקיים תרי"ג מצות בסתר - יקיים ואין אשם לו.

אלא אם הקרה עצמו בלא אונס שיחלל שבת, והוא אינו בכך אנוס, כי זה האונס אינו מחייב לשום אדם מעשה אלא הדיבור בלבד. וכבר נתאמת אצלם שאין אנחנו מאמינים באותו הדיבור ואינו בפי האומרו רק להנצל מן המלך, כדי להפיס דעתו בדיבורים מן הדיבור.

וכל מי שנהרג כדי שלא יודה בשליחות אותו האיש, לא ייאמר עליו אלא שעשה הישר והטוב, ויש לו שכר גדול לפני השם, ומעלתו במעלה עליונה כי הוא מסר עצמו לקדושת השם ית' ויתעלה. אבל מי שבא לשאול אותנו אם ייהרג או יודה, אומרים לו שיוודה ולא ייהרג. אבל לא יעמוד במלכות אותו המלך, אלא ישב בביתו עד שיצא אם הוא צריך, ומעשה ידיו יעשה בסתר. כי מעולם לא נשמע כמו זה השמד הנפלא, שאין כופים בו כי אם על הדיבור בלבד. ולא יראה מדברי רז"ל שיאמרו ייהרג ואל יעבור ואל יאמר דבר אחד שאין בו מעשה. אבל ייהרג כאשר יחייבוהו לעשות מעשה, או על דבר שהוא מוזהר עליו.

וצריך מי שעבר עליו זה השמד, להתנהג באלה העניינים שאני מציע,

שישים בין עיניו לעשות ולקיים מן המצוות מה שהוא יכול. ואם אירע לו שעבר הרבה, או שחלל שבת, לא יטלטל מה שאינו מותר לטלטלו, ולא יאמר מה שעברתי עליו יותר גדול מזה שאני נזהר ממנו, אלא יזהר מכל מה שהוא יכול.

ותדע שצריך האדם לידע עיקר מעיקרי הדת, והוא שירבעם בן נבט והדומים לו נפרעים ממנו על עשיית העגלים, ועל בטול ערובי תבשילין והדומה לו. שלא יאמר אדם קים ליה בדרכה מיניה, לא יאמר זה אלא בדיני אדם בעולם הזה, אבל השם יתברך נפרע מבני אדם על החמורות ועל הקלות ונותן שכר על כל דבר שעושים. על כן צריך האדם לידע שכל עבירה שיעשה נפרעים ממנו עליה, וכל מצווה שיעשה מקבל עליה שכר. ואין הדבר כמו שחשב.

והעצה שאני יועץ לנפשי, והדעת שאני רוצה בה לי ולאהובי ולכל מבקש ממני עצה, שיצא מאלה המקומות וילך למקום שהוא יכול להעמיד דתו ולקיים תורתו בלא אונס. ולא יפחד, ויעזוב ביתו ובניו וכל אשר לו, כי דת ה' שהנחיל אותנו גדולה, וחיובה קודם לכל המקרים הבזוים בעיני המשכילים שהם אינם עומדים, ויראת ה' היא שעומדת. ולא עוד אלא אפילו היו שתי מדינות מישראל, אחת מהם יותר טובה במעשיהם ובמנהגותיהם ויותר מדקדקת ונכנעים למצות מן האחרת, שחייב ירא ה' לצאת מאותה שמעשיה אינם כל כך נכונים, לאותה מדינה טובה. וכבר הזהירונו רז"ל, אל ידור אדם במדינה שאין בה עשרה חסידים. והביאו ראיה על זה מסדום, דכתיב בראשית י"ח ב' "אולי ימצאון שם עשרה, ויאמר לא אשחית בעבור העשרה".

הרב משה בן שם טוב די לאון

(כנראה 1240-1305) היה מקובל ספרדי שהפיץ לראשונה את ספר הזוהר, החיבור החשוב ביותר בתורת הקבלה. חיבור זה יוחס על ידו לתנא רבי שמעון בר יוחאי.

שנת לידתו, שאינה ידועה בוודאות, הוערכה על ידי גרשום שלום. ככל הנראה נולד בעיר לאון, ומכאן שמו (ייתכן גם שנולד בגוודלחרה והשם בא לו בירושה מאביו). בין השנים ה'מ"ו (1286) ועד ה'נ"ג (1293), חי

ופעל בעיר גוודלחרה, הנקראת בכתביו בשמה הערבי המקורי דאז "ואד אל-חג'ארה". לאחר מכן עבר לעיר ואיאדוליד, ולאחר מכן לאווילה. הוא נפטר בפתאומיות בארבלו בדרך לביתו.

עדות בודדת עליו בצעירותו מצויה בכתב יד של מורה הנבוכים לרמב"ם שתורגם והועתק בשנת 1264 עבור "המשכיל ר' משה די לאון". מכאן שכבר בגיל 24 קרא ספרי פילוסופיה יהודית, נחשב לרב ומשכיל ידוע ואף היה בעל אמצעים - כיוון שהיה בידו לשלם עבור תרגום והעתקה אישית.

די לאון למד אצל מקובלים נודעים בספרד, כרבי טודרוס בן יוסף אבולעפיה ורבי יוסף ג'יקטיליה, וכתב מספר חיבורים בקבלה. בין חיבוריו נדפסו: "הנפש החכמה", "שקל הקודש", "ספר הרמון", "משכן העדות", "אור זרוע", "שושן עדות", "ספר השם", "עשר ספירות", "יסוד המרכבה", "פירוש הגדה של פסח", "משכיות כסף" ו"שו"ת בענייני קבלה"[4]. חיבורו "תפוחי זהב" לא נמצא.

בהמשך חייו נודע כמגלה ספר הזוהר (שנכתב לדבריו על ידי רבי שמעון בר יוחאי במאה השנייה לספירה), וכמעתיק כתב היד שלו. בנוסף, עשה נפשות בקהילות ספרד ללימוד הספר בקרב חוגי מקובלים.

דונה גרציה

נולדה ב-1510 בליסבון שבפורטוגל למשפחת יהודים אנוסים שברחה מקסטיליה עקב גירוש היהודים מספרד בשנת 1492. הוריה אולצו, יחד עם יתר היהודים, להישאר בפורטוגל ולהמיר את דתם לנצרות בשנת 1497. היא הייתה בתם של אלורו דה לונה ופיליפה (כנראה) מנדש בנבנשתי (אחותו של פרנציסקו מנדס בנבנשתי). כשהייתה בגיל בת מצווה, הוריה סיפרו לה על יהדותה (עד אז החשיבה את עצמה לנוצרית).

ב-1528 שודכה לדודה פרנציסקו מנדש (שמו העברי: צמח בנבנשתי), הם נישאו בטקס יהודי חשאי במרתף ביתה ולאחר מכן התחתנו בטקס פומבי בכנסייה.

בימי שגשוגה של האימפריה הפורטוגזית כמעצמה עולמית, הייתה משפחת בנבנשתי/מנדש בין המשפחות העשירות בפורטוגל. ב-1536 נפטר בעלה, וגרציה נשארה עם בתם היחידה אנה - ריינה. דונה גרציה ירשה את רכוש בעלה והמשיכה לנהל אותו. עושרה של דונה גרציה היה מופלג, והיא נחשבה במאה ה-16 לאחת הנשים העשירות באירופה. עם מות בעלה התגבר לחץ האינקוויזיציה הפורטוגזית והיא נאלצה לעזוב את פורטוגל ועברה לאנטוורפן, שם ניהל גיסה, דיוגו (שמו העברי: מאיר בנבנשתי), את העסק המשפחתי, שכלל גם עסקי בנקאות גדולים. היא עברה לאנטוורפן עם אחותה הצעירה, בריאנדה דה לונה, ובן דודה, ז'ואאו מיקז, הידוע בשמו היהודי יוסף נשיא. אחותה בריאנדה התחתנה בשנת 1539 עם דיוגו מנדש. דיוגו מנדש מינה בצוואתו בשנת 1543 את דונה גרציה כמנהלת העסק של משפחת בנבנשתי/מנדש ביחד עם אחיינה יוסף נשיא.

המשפחה עברה בשנת 1544 לוונציה שבאיטליה. המשפחה חזרה בגלוי

ליהדות ובניה החלו להשתמש בשם נשיא כשם משפחה. בזמן שהותה בפרארה היא השתמשה בכוחה ובהונה להגן על יהודים אנוסים ולפדות שבויים. היא כנראה תרמה רבות להוצאת התנ"ך בתרגום ללדינו (תנ"ך פרארה).

בשנת 1552 קבלה את הזמנת הסולטן סולימאן הראשון ובאותה שנה עברה לקושטא שבאימפריה העות'מאנית. שם היא חיתנה את בתה אנה - ריינה עם אחיינה, דון יוסף נשיא, בשנת 1553.

דונה גרציה הייתה פעילה מאוד בחיים היהודיים באימפריה העות'מאנית ובאיטליה. היא בנתה בקושטא בתי כנסת, ישיבות ובתי חולים. אחד מבתי הכנסת שבנתה עודנו עומד באיזמיר ונקרא על שמה "לה סניורה". העובדה שבית הכנסת נקרא רק 'הגברת', בלי ציון שמה המפורש, הוא עדות למעמדה הבולט בקרב יהודי ספרד.

בשנת 1561 היא פנתה ביחד עם דון יוסף נשיא לסולימאן הראשון בבקשת חכירה של ערים בארץ ישראל. תחילה הם ביקשו את ירושלים, ונענו בשלילה, ולבסוף חכרו את טבריה באלף דוקטים זהב לשנה, והחלו לבנות את העיר וליישב בה יהודים מאירופה.

דונה גרציה נשיא התכוננה להתיישב בעצמה בטבריה, אולם ב-1569 נפטרה דונה גרציה לא רחוק מקושטא, בטרם הגשימה את חלומה לעלות לארץ ישראל.

נאום השבטים רובי ריבלין | הנשיא ה-10

החברה הישראלית משנה את פניה. אין מדובר בשינוי של מה בכך, אלא בתמורות שיעצבו מחדש את הזהות שלנו כ"ישראלים" וישפיעו עמוקות על הדרך בה אנו מבינים את עצמנו ואת הבית הלאומי שלנו. מהשינוי הזה לא ניתן לברוח. התמורות הללו אולי יעוררו בחלקנו נוסטלגיה ל"ארץ ישראל הישנה והאהובה", אבל חווית היחד, מול קומוץ ישראלי מדומיין, מדורת השבט ההיא- כבר לא תשוב.

בישראל יש מילה אחת שמזמן הפכה לכלי נשק- "דמוגרפיה". במילה הזאת משתמשים בדרך כלל, כשרוצים לתקף טענה מסוימת. ואולם בעלי האוזן המוסיקלית מבינים שבדרך כלל אין זאת אלא דרך מנומסת לכאורה לתאר אוכלוסייה כזאת או אחרת כ-"איום" או כ-"סכנה", כלא רצויה, כלא לגיטימית. פעם מופנית האצבע כלפי ערבים, פעם כלפי דתיים או חרדים, והכול בתלות בהקשר. לכן, במשך השנים, פיתחתי סלידה עמוקה כלפי המושג הזה. והנה, אני עומד לפניכם היום, במלאת שנה לכהונתי, ומבקש לדבר אתכם על דמוגרפיה. וזאת מפני ששינויים דמוגרפיים משמעותיים- יורדים למהות, ומכתיבים מהות. מעולם לא ראיתי, ולעולם לא אראה באף אדם או קבוצה המרכיבים את החברה הישראלית סכנה, או חלילה איום. אבל, אני עומד בפניכם היום, מכיוון שאני מזהה איום ממשי בהדחקה הקולקטיבית שלנו את התמורות שעוברת החברה הישראלית בעשורים האחרונים. בהזנחת ההתמודדות עם מה שאני מכנה, "הסדר הישראלי החדש", שבו ובמשמעויותיו אבקש לעסוק היום.

"הסדר הישראלי החדש" הוא איננו נבואת זעם עתידינית- זוהי מציאות. מציאות המשתקפת לעינינו כבר היום מהרכב כיתות א' במערכת החינוך הישראלית. בשנות ה-90, כפי שניתן לראות בשקף שמאחורי, החברה הישראלית הייתה חברה הבנויה מרוב ברור ומוצק, שלצדו מיעוטים. רוב ממלכתי ציוני גדול, שלצדו שלושה מיעוטים: מיעוט דתי לאומי, מיעוט ערבי ומיעוט חרדי. התמונה הזאת, אולי קפאה בראשו של רוב הציבור הישראלי. של התקשורת. של המערכת הפוליטית. אבל המציאות בינתיים השתנתה בתכלית.

כיתות א' היום מורכבות מכ-38% חילונים ("ממלכתיים"), כ-15% דתיים לאומיים ("ממלכתיים דתיים"), כרבע ערבים וקרוב לרבע חרדים. אמנם מספרים והגדרות הם עניין דינאמי, זהויות כמו גם שיעורי ילודה אינם קופאים בזמן. אבל, דבר אחד ברור: התהליכים הדמוגרפיים המעצבים מחדש את פניה של החברה הישראלית- יצרו למעשה "סדר ישראלי חדש". סדר שבו אין עוד רוב ברור, ואין מיעוטים ברורים. סדר שבו החברה הישראלית מורכבת מארבעה מגזרים, ואם נרצה- ארבעה "שבטים" מרכזיים, שונים מהותית אלה מאלה, שילכו ויתקרבו זה אל זה בגודלם. שבו, אם נרצה ואם לאו, "מבנה הבעלות" על החברה הישראלית ומדינת ישראל משתנה לנגד עינינו.

[...]

כשאני מתאר את החלוקה הזאת, אני תמיד נשאל: ומה בנוגע לחלוקה בין אשכנזים ומזרחיים? ימין ושמאל? עולים וותיקים? פריפריה ומרכז? עשירים ועניים? האם אלה אינם קווי שבר המפלחים וקורעים את החברה הישראלית? התשובה היא- וודאי שכן. קווי השבר האלה מתקיימים לדאבוננו- בתוך כל אחד מהמגזרים, ובכולם גם יחד- והם מחייבים מענה, התייחסות וטיפול. ואולם, בניגוד לשסעים אלה, הרי שחלוקה זאת לארבעת השבטים המרכזיים המרכיבים את החברה הישראלית חושפת מבנה יסוד שלה. מבנה שלעולם לא יהיה בכוחנו או ביכולתנו לטשטש אותו או למחוק אותו. מבנה, שעבור רבים מאתנו, נתפס כאיום על אופייה החילוני ליברלי של מדינת ישראל מצד אחד, ועל המפעל הציוני מצד שני.

החלוקה החמורה הזאת של החברה הישראלית, מתבטאת בראש ובראשונה בחלוקה לזרמי חינוך שונים ונפרדים. בעוד שמזרחיים ואשכנזים, ימין ושמאל, לומדים יחד- הרי שכאן, במודע ומבחירה, כל ילד שמגיע לעולם במדינת ישראל נשלח לאחת מארבע מערכות נפרדות. למערכת שתכליתה לחנך אותו ולעצב את תפיסת עולמו, לאתוס תרבותי, זהותי דתי ואף לאומי שונה. ילד מבית אל, ילד מרהט, ילדה מהרצליה וילדה מבית"ר עילית, לא רק שהם לא נפגשים- אלא הם גם מתחנכים לתפיסה שונה בתכלית לגביי ערכי היסוד ואופייה הרצוי של מדינת ישראל. האם תהיה זאת מדינה חילונית וליברלית, יהודית ודמוקרטית? האם תהיה זאת מדינת הלכה יהודית? או דמוקרטיה הלכתית? האם תהיה זאת מדינת כל אזרחיה או לאומיה?

שבט, שבט, שבט, שבט. באופן דומה, לכל שבט- מדורת השבט התקשורתית שלו. העיתונים אותם הוא קורא, ערוצי הטלוויזיה בהם הוא צופה. כך לכל שבט גם ערים משלו: תל אביב- היא עיר של שבט, כפי שאום אל פאחם היא עיר של שבט. כך גם אפרת, ובני ברק- מהוות כל אחת עיר של שבט אחר. במדינת ישראל, המערכות היסודיות המעצבות תודעה, הן שבטיות ונפרדות, וכך, גם כנראה יישארו.

אני לא רוצה לחטוא בפשטנות, או בהכללות גסות. מובן, שהחלוקה הזאת, איננה מוחלטת ואינה ממצה. כל מגזר כשלעצמו אינו מקשה אחת, אלא מנעד מלא ומגוון. כך, גם בין המגזרים מתקיים טווח משותף. אבל, חשוב גם, שלא נחטא בעיוורון, או בהכחשה: לא השוליים בכל מגזר, מייצרים את הפער האדיר שבין המגזרים. איננו עוסקים כאן בפער שבין יהודים משיחיים לאומנים מזה, לאנרכיסטיים רדיקאליים מזה, ולפונדמנטליסטים איסלאמיים מזה. אנו עוסקים כאן, בפער ולעיתים בתהום, התרבותית, הדתית והזהותית שבין המיינסטרים שבכל המחנות. שבין ארבעה מנועי זהות נפרדים ועשירים.

[...]

הסדר הישראלי החדש, איננו הבחנה סוציולוגית יצירתית, אלא מציאות בעלת השלכות מרחיקות לכת, על החוסן הלאומי של מדינת ישראל- על עתיד כולנו. כלכלית, המציאות הנוכחית, אינה בת קיימא. זוהי המתמטיקה היא פשוטה, וכל ילד יכול להבין אותה. אם לא נצמצם את הפערים הנוכחיים בשיעור ההשתתפות בשוק עבודה וברמות השכר של הציבור הערבי והחרדי, שעתידים להיות מחצית מכוח העבודה- ישראל לא תוכל להמשיך להיות כלכלה מפותחת. מגפת העוני הקשה והכואבת, שכבר מכה בעוצמה במדינת ישראל, רק תחריף ותתרחב. פוליטית, הפוליטיקה הישראלית, במידה רבה, בנויה כמשחק סכום אפס בין שבטי. שבט אחד, הערבי, מבחירה או שלא, אינו באמת שותף למשחק. שלושת הנותרים, כך נדמה, עסוקים במאבק הישרדותי, על תקציבים ומשאבים- על חינוך, על דיור, על תשתיות- כל אחד לטובת המגזר שלו. בסדר הישראלי החדש, שבו כל מגזר חווה את עצמו כמיעוט, הדינאמיקה הזאת- תהיה הרסנית שבעתיים.

אבל, מעל לכל אלה, עלינו לבחון את ההשלכות החברתיות והערכיות

של הסדר הישראלי החדש. אנו מוכרחים לשאול בכנות, מה משותף לכל המגזרים הללו? האם יש לנו שפה אזרחית משותפת, אתוס משותף? האם יש לנו מכנה ערכי משותף שבכוחו לחבר את כל המגזרים הללו יחד, במדינת ישראל היהודית והדמוקרטית? בעבר, שימש צה"ל כמכשיר המרכזי לעיצוב הישראליות. בצבא, החברה הישראלית הייתה פוגשת את עצמה. מגבשת את עצמה. ובונה את עצמה ערכית וחברתית, ובמידה רבה גם כלכלית. ואולם, בסדר הישראלי המתהווה, קרוב למחצית האוכלוסייה, אינה משרתת בצה"ל. הישראלים ייפגשו לראשונה, אם בכלל, רק בשוק העבודה. ממילא, הבורות ההדדית והיעדר השפה המשותפת בין ארבעת המגזרים הללו, שהולכים ומידמים בגודלם, רק מגבירים את המתח, הפחד, העוינות והתחרות ביניהם.

יש כאלה שיאמרו שאני מחווה את דעתי, אבל אני קודם כל מתאר את העובדות. כדי ליצור תקווה- מוכרחים להכיר את העובדות. ההתעלמות, ההכחשה וההדחקה, של התמורות שעוברת החברה הישראלית, חוסר היכולת לראות אותן- לא יועילו. לאחרונה, נפגשתי עם פורום מנכ"לים צעירים, בהם סמנכ"ל שיווק שעובד בחברת פרסום גדולה בתל אביב. הצגתי בפניהם את הנתונים בשקף הזה, שנמצא כאן מאחורינו. הוא פלט צווחה. דווקא הוא, שפרנסתו תלויה לכאורה ביכולת שלו להבין אותנו, הישראלים, התקשה להאמין באיזו חברה הוא חי. הוא אינו היחיד. שותף לו גם הצופה הממוצע בערוצים המסחריים, שלא רואה ערים חרדיות או ערביות, על מפת תחזית מזג האוויר, ומתרגל לחשוב שהן אינן קיימות. לחילופין, יש מי שרואים היטב את התמורות הללו, ומסרבים להשלים איתן. כך יש מי שזועקים בראש חוצות כנגד, מה שהם מכנים, "ההדתה" של צה"ל. מנגד, יש מי שפשוט מציעים חילופי שטחים: שהרי אי אפשר לשנות את הדמוגרפיה, אבל אפשר לשחק עם הגיאוגרפיה. והרי, כבר היה מי שאמר, שבניכוי חרדים וערבים, מצבנו מצוין.

הדחקה או מאבק, לא יועילו. כולנו, חרדים וחילונים, דתיים וערבים, כאן, כדי להישאר. עכשיו, אם אנחנו באמת רוצים להתמודד עם משמעויות "הסדר הישראלי החדש", הרי שעלינו להישיר אליו מבט אמיץ, ולשאול את עצמנו שאלות נוקבות. האם אנחנו, בני הציבור הציוני, מסוגלים להשלים עם כך ששתי קבוצות משמעותיות, מחצית האוכלוסייה העתידית בישראל- אינן

מגדירות את עצמן ככאלה? אינן צופות בטקס הדלקת המשואות בהר הרצל ביום העצמאות? אינן שרות את ההמנון בעיניים נוצצות? האם אנחנו, בכלל נכונים לוותר על השירות בצבא, כ"כרטיס הכניסה לישראליות" ולמשק הישראלי? ותחת זאת, להסתפק בשירות אזרחי או קהילתי? ומנגד, האם המגזר הערבי והחרדי נכונים לתרום את חלקם לעיצובם של ישראליות זאת, והמשק הישראלי, לשירות אזרחי או קהילתי, מתוך תחושת אחריות ומחויבות?

מי שלא מוכן לשאול את השאלות האלה היום, הוא אינו ציוני יותר ולא לאומי יותר – אלא מתעלם מהאתגר המשמעותי ביותר, המונח בפני המפעל הציוני היום. אם חפצי חיים אנחנו, אם חזון המדינה היהודית והדמוקרטית הוא חלום חיינו ומשאת נפשנו, הרי שאנו נדרשים היום להישיר מבט אמיץ למציאות הזאת. וזאת, מתוך מחויבות עמוקה למצוא, יחד, תשובות לשאלות. מתוך נכונות לשרטט, יחד, כל שבטי ישראל, חזון משותף, של תקווה ישראלית.

"הסדר הישראלי החדש", דורש מאתנו היום לעבור מהתפיסה המקובלת של רוב ומיעוט, לתפיסה חדשה של שותפות, בין המגזרים השונים בחברה הישראלית. בירור מהותה של השותפות הזאת, היא משימה של החברה הישראלית כולה. גם אם אין זה מתפקידי להכתיב את התשובות, הרי שמתפקידי ומחובתי כנשיא מדינת ישראל לשאול את השאלות, ולדרוש את הדיון ואת התשובות. ואני אמשיך לעשות זאת, מעל לכל במה, ובכל מקום; מכל שבט בתוכנו, ומכולנו גם יחד.

אני מאמין, שישנם ארבעה יסודות, שעליהם השותפות הזאת מוכרחה לעמוד.

הראשון, הוא בתחושת הביטחון של כל מגזר, בכך שכניסה לשותפות הזאת, אינה כרוכה בויתור על מרכיבי היסוד של זהותו. החרדי, החילוני, הדתי או הערבי – אינם יכולים להרגיש שציפור נפשם נמצאת בסכנה או תחת איום. בין אם זאת דרך החינוך החרדית, בישיבות הקטנות והגדולות; תפיסת הגאולה הלאומית דתית; אורח החיים הליברלי כיהודי חילוני; או הזהות הערבית-פלסטינית. הביטחון בכך שהזהות הבסיסית שלי אינה מאוימת, הוא תנאי יסודי ליכולת של כל אחד מאתנו להושיט יד לאחר.

להבין את כאבו ואת פחדיו. ליכולת של כולנו לכוון כאן שותפות, בין המגזרים השונים. לא נוכל לעשות זאת, מבלי שנלמד להכיר אלה את אלה. מבלי שנבין מהי ציפור הנפש של כל מגזר ונדע לכבד אותה ולשמור עליה- גם כאשר הדבר קשה ואף מקומם.

היסוד השני, הוא האחריות המשותפת. כאשר אף שבט אינו מיעוט, אף צד לא יוכל להימלט מנשיאה באחריות לגורלה ועתידה של מדינת ישראל וכלל החברה הישראלית. כך, אף שבט אינו פטור מלהציע פתרונות להתמודדות עם אתגר ההגנה על בטחון המדינה. מלהתמודד עם אתגר הצמיחה במשק. או עם השמירה על מעמדה הבינלאומי של ישראל כחלק ממשפחת העמים. שותפות מטילה אחריות.

היסוד השלישי- הוא הוגנות ושוויון. כדי להבטיח את השותפות בינינו, יהיה עלינו להבטיח שאף אזרח אינו מופלה לרעה, או לטובה, מתוקף השתייכותו המגזרית. המציאות הנוכחית של פערים מובנים בין השותפים, בתקציבים, בתשתיות, בקרקעות, היא בלתי נסבלת. כאשר לעוני בישראל, יש גם פנים שבטיות מובהקות מחד, וכאשר רוב ככל התפקידים הבכירים במשק מאוישים על ידי בני מגזר אחד או שניים מנגד, הרי שלא ניתן יהיה לבנות כאן עתיד משותף. כדי לבסס את השותפות בינינו, יהיה עלינו להבטיח "חלום ישראלי" נגיש, אותו יוכלו להגשים כל צעיר וצעירה, שייבחנו אף ורק על פי כישורונם, ולא על פי מוצאם.

היסוד הרביעי, רבותי, והמאתגר מכולם, הוא יצירת הישראליות המשותפת. למרות האתגרים שמעמיד בפנינו הסדר הישראלי החדש, עלינו לדעת: הפסיפס הישראלי המתהווה אינו גזרה- אלא הזדמנות אדירה. הוא טומן בחובו עושר תרבותי, השראה, אנושיות ורגישות. אסור שהסדר הישראלי החדש ידחוף אותנו להיבדלות והיפרדות. אסור לנו לוותר על תפיסה של ישראליות. אלא, עלינו לפתוח את שעריה, ולהרחיב את שפתה.

הדרך לביסוסם של יסודות אלה, עוד ארוכה וקשה- אבל, אם נאמין שלא נגזר עלינו, אלא נועדנו לחיות יחד- נוכל לאתגר.

את השותפות שנדרשת בסדר הישראלי החדש, נצטרך ליישם בכל זירה וזירה בחיינו. יהיה עלינו להבין כיצד נראה חינוך לשותפות- בהינתן

מערכות חינוך נפרדות. כיצד מתנהלים משק ומגזר ציבורי- שמצטיינים בגיוון תעסוקתי. כיצד נראית תקשורת- שמצליחה לשמש גם כפלטפורמה משותפת. אקדמיה שאינה מתפשרת על איכות אבל יודעת לייצר סביבה תרבותית רגישה. פוליטיקה ושיח פוליטי שמביאים בחשבון את הרגישויות והיסודות של השותפות.

ביסוסה של השותפות הזאת היא משימה אדירה. זוהי משימה שלקחתי על עצמי, אך היא בוודאי איננה משימה רק שלי. זוהי משימה שתובעת היום מכולנו, מאמץ קולקטיבי אדיר. בשנה הראשונה לכהונתי פעלתי בניסיון לעורר כל צד בתוכנו, לראות את הצד האחר- גם כשזה קשה. לשמוע אותו- גם כשזה צורם. להושיט לו יד. בתום שנה זאת, אני עומד כאן בפניכם, מתוך רצון לומר את הדברים בצורה גלויה וברורה. מתוך תחושה עמוקה שהחברה הישראלית זקוקה היום לקריאת השכמה.

אני קורא היום לכולכם, התגייסו יחד איתי לאתגר. אני שותף של כל מי שמוכן לתת את חלקו במשימה הזאת. אני כאן לשירותכם, לשירותה של החברה הישראלית כולה. רק כך, יחד ובשותפות, נוכל לחדש תקווה ישראלית.

אל אדון על כל המעשים מן המקורות

מלאים זיו ומפיקים נוגה
נאה זיווה בכל העולם
שמחים בצאתם וששים בבואם
עושים באימה רצון קונם

פאר וכבוד נותנים לשמו
צהלה ורינה לזכר מלכותו
קרא לשמש ויזרח אור
ראה והתקין צורת הלבנה

שבח נותנים לו
כל צבא מרום
תפארת וגדולה
שרפים וחיות ואופני הקודש

אל אדון על כל המעשים
ברוך ומבורך בפי כל הנשמה
גודלו וטובו מלא עולם
דעת ותבונה סובבים הודו

המתגאה על חיות הקודש
ונהדר בכבוד על המרכבה
זכות ומישור לפני כסאו
חסד ורחמים מלא כבודו

טובים מאורות שברא אלוהינו
יצרם בדעת בבינה ובהשכל
כוח וגבורה נתן בהם
להיות מושלים בקרב תבל

לך לך

עקיבא

מילים ולחן: עקיבא

אבל בפנים הכל תלוי ועומד
תלוי ועומד
כחוט השערה
אתה ידוע
מה שהיה לא יחזור להיות
אותו הדבר
עברת צד
עכשיו כולם
בעבר השני של הנהר
כשזה קורה, זה קורה
לא צריך להתבלבל

אישון ליל, כבה ירח
מאחורי ענן
שמעת קול מתחת לחלון
הרגשת זה הזמן
עוטה מעיל אל הקור
כמה חפצים בתיק קטן
פתק על המקרר כתבת
יוצא לדרך
לא יודע לאן
כשזה קורה, זה קורה
לא צריך להתבלבל

לך
לך לך
מארצך
ממולדתך
מבית אביר לך
לך לך
לעצמך

לך
לך לך
מארצך
ממולדתך
מבית אביר לך
לך לך
לעצמך

וזה נדמה
עולם כמנהגו נוהג
והכל כשורה

בצהרי יום

דיויד ברוזה ומאיר אריאל
מילים: מאיר אריאל | לחן: דיויד ברוזה

ירדנו לירוחם
לשתות פחית של צהריים
במרכז המסחרי המאובק
התענוג מתחיל בהליכה איטית
שקולה ומדודה
כמו טורבו מאופק
השרירים החבוטים
מהנסיעה הארוכה
משתחררים בתענוג בכל הגוף
משתרגים ומתמתחים ונעשים
קשוחים ברוח
שמצלף אבק וחום על הפרצוף

וכל העניין
הוא לשתות משהו קר
בלב מדבר

העיירה עושה את עצמה מתנמנמת
אותנו זה אפילו לא מצחיק
חוצים ברחבה בכמו חגיגות סמויה
עוזבים לשמש שתעיק

צרור נקישות טמבור
עוצר אותנו כאחד
נימה וחצי מהצל
עומדים בשמש לא ניד, לא זיע,
מחכים
נימה וחצי מהצל

וכל העניין....

עודנו עומדים לא זיע, לא ניד
נימה וחצי מהצל
כשאיזו מקומית פתאום נועצת
אף בשמש
ופה שבאוזנינו ממלל
תראו תראו את ה"גארי
קופרים" האלה
"קלינט איסטוודים" דמי קולו,
"יענו" בזים לשרב
הגיע הזמן שכבר תוציאו את
הלשון הארוכה שלכם
מתרבות המערב

וכל העניין....

נימה וחצי מהצל, אנחנו סובבים
ונעים באטיות מיריבית
חוצים שקולים את הרחבה של
המרכז המסחרי המאובק
ונכנסים אל המכונית

אחר הצהריים נגביים, מה
עכשיו? לאן נוסעים?
מכחכים בגרון
אולי נספיק עוד להרוג תורכי
קטן של ערב
במצפה רמון!

וכל העניין....

שמש
חנן בן ארי
מילים ולחן: חנן בן ארי

כבר שנים שאני לא דומעת
כבר שנים שבלי סיבה
אני מוצאת עצמי מתגעגעת
מחפשת לי תשובה

תראה אותי, תתן לי יד
אני אחת שמוכנה להשתנות
תבוא תאיר לי את ימי
באור יפה, גנוז כמעט מיליון דורות

ואז אני אהיה כמו שמש לעולם
אהיה כמו ציפור נודדת במרחב
אתה, אתה תהיה לי מלך לעולם
מודה אני לך על דרך שנשבעת לי

ועכשיו שיש קצת אור בחדר
ועכשיו שיש אותך
אני פתאום בוכה ומתפללת
מפחדת שתשכח
תראה אותי, תתן לי יד
אני אחת שמוכנה להשתנות
תבוא תאיר לי את ימי
באור יפה, גנוז כמעט מיליון דורות

ואז אני אהיה כמו שמש לעולם
אהיה כמו ציפור נודדת במרחב
אתה, אתה תהיה לי מלך לעולם
מודה אני לך על דרך שנשבעת לי

קח את הזמן אני לא ממהרת
ונשארת לעמוד
ואגן כאן על מפתן הדלת
עד שתצא אחר כבוד

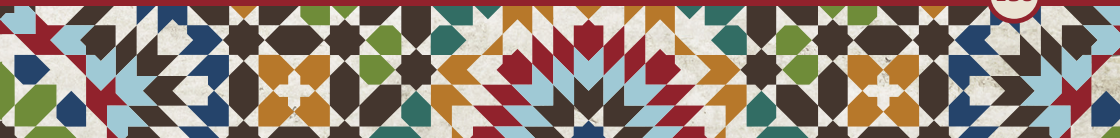
ותקח אותי תתן לי יד
אתה אחד שמסוגל להתגלות
תבוא תאיר לי את ימי
באור יפה, גנוז כמעט מיליון
דורות

ואז אני אהיה כמו שמש לעולם
אהיה כמו ציפור נודדת חופשייה
אתה, אתה תהיה לי מלך לעולם
מודה אני לך על דרך שנשבעת לי

אומרים ישנה ארץ מילים: שאול טשרניחובסקי לחן: נעמי שמר

ודאי ניטל זיווה	אומרים ישנה ארץ
דבר בשבילנו	ארץ שכורת שמש
אדוני לא ציווה	איה אותה ארץ
	איפה אותה שמש
ארץ בה יתקיים	אומרים ישנה ארץ
אשר כל איש קיווה	עמודיה שבעה
נכנס כל הנכנס	שבעה כוכבי לכת
פגע בו עקיבא	צצים על כל גבעה
שלום לך עקיבא	איפה אותה ארץ
שלום לך רבי	כוכבי אותה גבעה
איפה הם הקדושים	מי ינחנו דרך
איפה המכבי	יגיד לי הנתיבה
עונה לו עקיבא	
אומר לו הרבי	כבר עברנו כמה
כל ישראל קדושים	מדברות וימים
אתה המכבי	כבר הלכנו כמה
	כוחותינו תמים
אומרים ישנה ארץ	כיצד זה תעינו
ארץ רוות שמש	טרם הונח לנו
איה אותה ארץ	אותה ארץ שמש
איפה אותה שמש	אותה לא מצאנו
	אולי כבר איננה

5 p/

סוגוביה ומדריד

בשורה פנימה והחוצה

פיגומים

ארז ביטון

ובהריסות האלה
נקים פינת תפילה
למצוא מקום
למקדש מעט.
אבי נשאר בסף
ואני כל ימי
מציב פיגומים
אל לב השמיים.

על סף חצי בית
בארץ ישראל
עמד אבי
מצביע לצדדים ואומר:
בהריסות האלה
נבנה פעם מטבח
לבשל בו זנב לוותן
ושור הבר,

”

”חג סוכות קרב ובא ועימו ההכנות לחג. המחיר של ארבעת המינים בבגדד שבעיראק היה גבוה מאוד ורק מעטים יכלו לקנותם וביניהם חכם יוסף חיים, הבן איש חי.

עוזריו ניגשו אל הסוחר וקנו כפי הנדרש: לולב אחד, שתי ערבות ושלושה הדסים משולשים, אך כשהגיעו לאתרוג הפתיעו אותו בבקשה מוזרה. הם ביקשו לקנות כמה אתרוגים אף שעל פי ההלכה נדרש רק אתרוג אחד.

הסוחר תמה: ”מפני מה אתם צריכים כמה אתרוגים? מה עוד שמחירים יקר מאוד ושווה ערך למשכורת חודשית?” השיבו העוזרים שזו בקשתו של הבן איש חי וששילמו סכום עתק בעבור הסט המוזר שכלל כעת שלושה מינים ועוד כמה אתרוגים.

בערב החג הכריז הבן איש חי שכל בני העיר שלא עלה בידם לקנות ארבעת המינים, יוכלו להשתמש בסט שקנה לעצמו. וכך למחרת הגיעו אליו מאות רבות של אנשים לקיים את המצווה.

בתחילה בירך הבן איש חי על ארבעת המינים והקהל ענה ”אמן” בהתרגשות רבה ואחר כך מסר אותם לקהל.

ארבעת המינים עברו מיד ליד, ורבים זכו במצווה. אך לעיתים תוך כדי כך נפל האתרוג או השתפשף ונפגם, והיה צורך להחליפו באתרוג חדש.

עוזריו של הרב החזיקו בידם ארגז ובו אתרוגים נוספים להחלפה בעת הצורך.

למראה התופעה שאל אחד מתלמידי החכמים את הבן איש חי: ”כיצד אתה נותן לרבים להשתמש בארבעת המינים שלך, והרי הם נפגמים, ואתה מסכן בכך את האפשרות ליטול בימים הבאים ארבעת המינים בהידור?” השיב לו הבן איש חי: ”עדיף לאדם שיזקֶה את הרבים ולא יהדר לעצמו.”

”

גלי סמבירא פוסט בפייסבוק

אנחנו התקועים באמצע.

אנחנו לא שמרנים וגם לא פרוגרסיבים, אנחנו לא מפחדים מהקרב החדשה וגם לא מקהלת,

אין לנו מכוני חשיבה כי אנחנו יותר פרגמטיים ופחות אידיאולוגיים (וגאים בזה),

אנחנו לא מייבאים לכאן רעיונות אמריקאים שלא מתאימים לנו כי פה זה לא אירופה וגם לא אמריקה,

אנחנו מוטרדים מהשחיקה של הדמוקרטיה, גם מימין וגם משמאל,

אנחנו מוטרדים גם כשהיהדות הופכת לפולקלור לצד כריסמס והאלוין,

אנחנו מוטרדים מכפייה דתית וגם מכפייה חילונית ועיוורון ליברלי,

אנחנו לא אוהבים את שכרון הכוח של הממשלה הזאת בשבועות האחרונים וגם לא את אלה שחושבים שהמדינה שלהם וגנבו להם את המדינה, ורק הם ה"נכונים" ואם לא הם אז אף אחד,

אנחנו לא "שבט" אלא נמצאים בכל ה"שבטים" ולכן אין לנו מערכת חינוך, מכינות ומוסדות,

אנחנו נאלצים לבחור אם לשלוח את הילדים שלנו לבית ספר שאומר שיש אלוהים או לבית ספר שאומר שאין אלוהים.

אנחנו מברכים על הנס שהוא העם היהודי, אנחנו רוצים שהילדים שלנו ייכנסו לבית כנסת וירגישו בבית, שהם יתמצאו בסידור, יבקרו במקומות הקדושים ואם ירצו ישתטחו על קברי צדיקים, יכירו את ההיסטוריה המפוארת של העם היהודי, ישמעו על הציונות של אסירי ציון, על ירוסלם של הקהילה האתיופית, ועל הציונות של סבתא טוני, שיבינו מה אנחנו עושים כאן בארץ ישראל.

אנחנו רוצים שהילדות והילדים יגדלו בחברה שיש בה יותר אפשרויות מאשר 1 או 0 ויוכלו לגדל כאן את הילדים שלהם בכל משפחה שיבחרו ועם יותר אפשרויות מאשר כן ולא, שחור ולבן, לחזור בתשובה, לחזור

בשאלה, להיות מסורתיים, להתחתן, לקבל צווי הורות או משכנתא, בלי לפגוע במשפחות אחרות, בלי הורה 1 והורה 2 וכן עם אמא ואמא או אבא ואבא (מבלבל אבל קל מאוד טכנולוגית), בלי בושה ובלי (יותר מדי) גאווה.

אנחנו בעד זכויות אדם אבל גם בעד חובות, למשפחה, לקהילה, למדינה.

אנחנו הקלישאה של קידוש וטלוויזיה בערב שבת, לפעמים אנחנו רוצים לנסוע בשבת וגם לעשות קניות ותמיד להרגיש ברחוב את השקט והאווירה של שבת.

אנחנו רוצים כבוד אבל לא רק כזה של כבוד האדם וחירותו, גם כזה של קזבלן, כבוד להוריד נעליים בכניסה למסגד, כבוד לא להכניס חמץ לבית חולים בפסח, כבוד למי שיוצא בכבוד כדי לא לשמוע שירת נשים כבוד למי שמבקשת אחרי הלידה להיות בחדר עם מי שדומה לה וכבוד כשמבקשים ממשהי לעבור לחדר אחר, בכבוד.

ואם תריבו מי התחיל ומי יתחיל, אנחנו נתחיל לתת כבוד

אנחנו לא רואים מדרון חלקלק בכל דוכן תפילין או בכל דגל גאווה, אנחנו רוצים גם דוכן תפילין וגם דגל גאווה, בלי דווקא, בלי להשתלט.

אנחנו נגד הפרדה מגדרית ובעד מרחבים מגדריים שמאפשרים גם מימוש מגדרי בנפרד.

אנחנו בעד ביחד אם אפשר לפעמים גם לחוד.

אנחנו מתרגשים ודואגים מהסכמי שלום,

אנחנו בעד שתי מדינות (עוד יש אופציה כזאת?) כשיש עם מי לדבר וכנראה שזה לא מספיק על סדר היום שלנו, אולי במקום מזרח תיכון חדש אנחנו צריכים שגם האיסלאם וגם היהדות כאן יהיו קצת יותר דומים למרוקו,

אנחנו זוכרים גם את אוסלו, גם את רצח רבין, וגם את ההתנתקות כאירועים מכוננים ביחסים בינינו.

אנחנו מתרגשים מהכותל ומירושלים, גאים בבאר שבע, בנתניה, ביבנה (ולא רק בתל אביב)

אנחנו חושבים שהידע על החיים שלנו יחד נמצא בבילוק ברמלה ובשכונה בקרית גת לפחות כמו באוניברסיטה או במדיניות הממשלתית ואפשר ללמוד מהצלחות ולפעול "מלמטה בגדול", כי בשטח הכל מעורבב ויש

פחות תיאוריות מופשטות ויותר חיים

אנחנו רוצים תהליכי קבלת החלטות מלמטה ולא רק מלמעלה, שמאפשרים לרשויות להיות יותר מאשר פניו זבל ומדרכות, ומוכנים לקחת חלק כבעלי בית של הרחוב והעיר שלנו.

אנחנו רוצים קהילות תומכות וחזקות, מערכת רווחה מתפקדת ליום מעונן, אנחנו רוצים ביטוח בריאות ומוסר וצדקה יהודיים, לצד שוק חופשי, יזמות וחדשנות.

אנחנו מלאי הכרת תודה על הכלכלה של נתניהו שמאפשרת לנו לחיות טוב, וכועסים על יוקר המחיה ועל המונופולים, אנחנו מעמד ביניים בלי "הכנסה פסיבית" שצריך עבודה כל חודש וכל שנה, שחוסך לפנסיה ודואג לדור הבא

אנחנו רוצים ועדי עובדים אבל לא כאלה שממנים את המנכ"לים לפי צרכיהם אנחנו לא רוצים ראש ממשלה חשוד בפלילים או שרים עם הרשעות אבל גם לא רוצים שלטון של קבוצה אחת שיודעת מה טוב לכולם ורק היא היא הדמוקרטיה והיא הממלכתיות, וכל דבר אחר הוא אספסוף.

אנחנו לא אוהבים את הכוחנות והיוהרה של הממשלה הזאת בשבועות האחרונים אבל יודעים שגם בצד השני יש הרבה, הרבה מאוד כוח, וכשאנחנו שומעים את התגובות של האופוזיציה לפעמים בא לנו להתפקד לליכוד.

אנחנו רוצים רפורמה במערכת המשפט כי ברור שגם שם מישור התבלבל עם הכוח ומובן שבשביל לפרק כוח צריך עוד יותר כוח, אבל אם אפשר שאתם תקשיבו רגע לעוד כמה קולות מורכבים ועמוקים ואתם תפסיקו לאיים עלינו עם מלחמת אחים, יכול להיות שיש כמה מומחים משפטיים שכמונו תקועים באמצע

אנחנו רוצים אליטות יותר מגוונות, אליטות שכל ילד וילדה יוכלו לראות את עצמם בהן

אנחנו רוצים שכל ערביה, חרדית, אתיופי או רוסיה ילכו בכל רחוב בלי פחד, בתחושה שהמרחב הציבורי, במדינה היהודית והדמוקרטית, שייך לכולם.

יש לנו הכרת טוב ותודה לחרדים והאורתודוכסיה על שמירת היהדות ואנחנו מצפים שאלה יכירו בתפקיד היהודי והחברתי שלנו, ויסייעו למשפחות

שלנו, גם אם הן קצת שונות, גם בגיור של הילדים שלנו.

אנחנו רואים את התהליכים הפנימיים והאתגרים של החברה החרדית, אנחנו לא רוצים לקבוע להם מה ילמדו בבית הספר וגם לא שהם יקבעו לנו

התרגשנו לשמוע את מנסור עבאס אומר: "מדינת ישראל נולדה כמדינה יהודית, והשאלה היא איך משלבים את החברה הערבית בתוכה", ואת נזיר מג'לי "אנחנו הערבים הפלסטינים הישראלים בלי סתירות" כי כשהמיעוט לוקח אחריות האצילות מחייבת את הרוב, וחשוב לנו שהערבים הישראלים יחיו בשלום עם המדינה שלהם ועם העם שלהם, הם מכירים אותנו ואותם ואת הכאבים של כולנו הכי טוב, ויודעים הכי טוב לחיות אתנו ואולי גם להיות גשר לשלום.

אתם לא שומעים אותנו בתקשורת כי אין לנו פארדיגמה סדורה, לא תיאוריות ולא "איזמים", אין לנו תשובות מוכנות של כן/לא שחור/לבן, לפעמים אנחנו לא יודעים, לפעמים זה מורכב, לפעמים זה תהליך,

אנחנו תקועים במשחק כדורגל בין נבחרת ישראל שאנחנו כל כך אוהבים לבין הקבוצה הביתית שלנו,

ובתקופה הזאת אנחנו מתבקשים להתמין ולבחור צד שוב ושוב,

פעם היינו הומלסים פוליטיים פעם ב-4 שנים בקלפי,

עכשיו לא רק שאנחנו צריכים להצביע כל שנה, אנחנו נדרשים להכריע מדי יום בלימודים ובעבודה - את אתנו או איתם? בעדנו או נגדנו? ואנחנו גם וגם

אין לנו ארץ אחרת, לא יהודית ולא דמוקרטית

לפעמים ההיגיון הפשוט יותר חזק מכל אידיאולוגיה אבל ההיגיון פשוט לא תמיד מתיישר לצד אחד

אנחנו ישראל המסורתית שלכודה בפארדיגמה דיכטומית,

אתם (כמו שטיילור ובן זיני אומרים) תיקו תיקו,

ואנחנו (כמו שנועה קירל אומרת) לא נהיה דלמטיים, אנחנו לא נבחר צד.

*למען הסר ספק, "התקועים באמצע" הם מסורתיים, חרדים, ערבים, אתיופים, רוסים ועוד, זאת רק הדוגמא שלי.

על דתי וחילוני הרב יהודה לאון אשכני (מניטו)

המושגים דתי וחילוני אינם מושגים יהודיים. הם אומצו באירופה במהלך המאה השמונה-עשרה, כשהתחיל החילון. הם נובעים מתפיסת היחס בין אדם למקום שהיא זרה לתורת ישראל.

אין מושג של יהודי דתי. יהודי מצווה לקיים מצוות. יש יהודי שמקיים יותר ויש שפחות. האסון שנגרם בעם היהודי מאז אותה תקופה, בייחוד אצל האשכנזים שחיו בתוך העולם הנוצרי, הוא שגרם לאמץ תפיסה קיצונית של 'הכל או כלום' ביחס לשמירת המצוות. או שאתה מקיים הכל ואז אתה שייך לאנשי שלומנו או שאתה בחוץ.

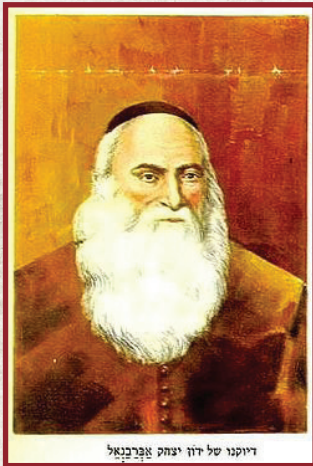
גם אם בהתחלה היו כוונות טובות, אסטרטגיה פדגוגית זאת מוטעית. היא הביאה אנשים רבים לזנוח לחלוטין את קיום המצוות משום שחשו דחויים על ידי המערכת הרבנית.

אסטרטגיה זו מעולם לא אומצה על ידי הרבנים בצפון אפריקה. הם תמיד עודדו אנשים לעשות מצוות גם אם מיד אחרי זה עברו עבירות.

(על התפילה, סוד מדרש התולדות, 4)

רבי יצחק בן יהודה אברבנאל

או דון יצחק אברבנאל.

דיוקנו של דון יצחק אברבנאל

(1508-1437). היה מדינאי יהודי, פילוסוף, מיסטיקן, פרשן מקרא וכלכלן, ממנהיגי היהודים בחצי האי האיברי, שגודע בפירושו על התורה והנביאים ובתפקידיו כשר האוצר של כמה ממלכות באירופה: פורטוגל, קסטיליה, אראגון ונאפולי.

דון יצחק אברבנאל נולד בליסבון שבפורטוגל לדון יהודה. הוא למד תורה מרבו המובהק, רבי יוסף בן אברהם חיון, ובנוסף, למד פילוסופיה אצל רבי יוסף אבן שם טוב לפי הספרים שהיו ידועים בימיו. בנערותו, חיבר את הספר "עטרת זקנים", הכולל ביאור לפרשת "הַיָּה אֶנְכִי

שִׁלַּח מִלֶּאֱלֹהִים לְפָנֶיךָ" שבפרשת משפטים. יחד עם חיבור זה חיבר גם את הספר "צורת היסודות", הכולל השקפות פילוסופיות על העולם והטבע, וכן על ההשגחה הפרטית, הישוארות הנפש ויסודות הדת. הוא החל לכתוב פרוש לספר דברים בשם "מרכבת המשנה", אך עזב את עבודתו הספרותית בגלל שנתמנה לשר האוצר על ידי אפונסו החמישי, מלך פורטוגל (משרה אותה מילא קודם לכן אביו דון יהודה). בנוסף, חיבר ספר בשם "מחזה שדי" בנושא הנבואה בו הוא מרבה לחלוק על השקפתו של הרמב"ם בעניינים הקשורים לנבואה, אך הספר אבד בזמן הכיבוש הצרפתי של נאפולי.

דון יצחק סייע לפדיון 250 שבויים יהודים אשר נמצאו בעיר ארסילה (אנ') במרוקו עם כיבושה על ידי הפורטוגזים בשנת 1471. הוא אסף כסף לפדיונם, דאג למחסורם במשך שנתיים, עד אשר נקלטו בספרד. בשנת 1483 העלילו עליו כי הוא עומד לבגוד במדינתו פורטוגל. ולכן ביקש מקלט בטולדו שבקסטיליה, מושב משפחתו בעבר, משם ניסה להסביר לז'ואאו השני, מלך פורטוגל את חפותו. הדבר לא עלה בידו והמלך החרים

את כל רכושו. באותה התקופה חידש את כתיבת הפירוש לתנ"ך, וסיים את חיבור הפירושים לספרים: יהושע, שופטים ושמואל. במהלך החיבור של פירושו לספר מלכים נקרא על ידי המלכים הקתוליים, פרננדו מאראגון ואיזבלה מקסטיליה, שמינו אותו לתפקיד שר האוצר. בתפקיד זה שירת במשך שמונה שנים.

בשנת 1492 השתדל אצל הזוג המלכותי לביטול גזירת גירוש ספרד, ואף הציע להם שוחד גדול, אך לשווא.

עם גירוש ספרד, גלה עם משפחתו לאיטליה, והתיישב בעיר נאפולי שמלכה, פריננדו הראשון, פתח את שעריה לגולים יהודים רבים. גם שם מונה על ידי המלך לשר האוצר של העיר. כשמת פרדיננדו הראשון ב-1494 פלש שארל השמיני, מלך צרפת, לנאפולי. כחודש לפני הפלישה ברח יורשו של פרדיננדו הראשון, אלפונסו השני למנזר בסיציליה ואברבנאל, שזכר חסד לאביו, ליווה אותו בבריחתו. רכושו של אברבנאל נשאר מאחור ונבזז בפרעות שבוצעו ביהודים עם הגעת הכובשים הצרפתים לעיר. בהמשך הגיע לאי קורפו ופגש שם למדנים יהודים גולי ספרד, בקורפו גם מצא עותק מפירושו הלא גמור לספר דברים. בשנת 1496 עבר למונופולי, עיירה ליד בארי. כאן סיים בערב פסח 1496 את כתיבת ספרו "זבח פסח". בשנת 1503 נקרא לוונציה, שם ניסה לפשר בין מנהיגי העיר לבין סוחרים פורטוגל בנושא המסחר בבשמים, שם גם נפטר בגיל 71. הוא הובא למנוחת עולמים בבית העלמין הישן בפדובה. המצבה על קברו נהרסה בשנת 1509.

בשנים שלאחר מכן, התיישבו בני משפחתו בהולנד, אנגליה ובאימפריה העות'מאנית. חלקים ממשפחת אברבנאל עלו לארץ ישראל באמצע המאה ה-19 והיו מהראשונים לצאת מחומות העיר העתיקה לשכונות החדשות שנבנו בירושלים.

אברהם סניור

קורונל (1412-1493) היה שר אוצר יהודי בספרד במאה ה-15, תחת שלטון המלך פרננדו והמלכה איזבלה. יש אומרים כי הפגיש ביניהם.

נולד למשפחה יהודית בספרד, במאה ה-15, בשם אברהם שניור. תחת שלטונו של המלך אנריקה הרביעי היה חוכר המיסים הראשי בקסטיליה,

כגמול על שירותיו מונה אלבדין (Albedin us) שופט היהודים בעיר סגוביה. בשנת 1474 סייע לעליית פרדיננד ואיזבל ופעל למסירת סגוביה לשלטונם. במהלך שנותיו, הפך להיות שר האוצר של המלך פרדיננד והמלכה איזבלה. עבודה זו העלתה אותו בסולם

המעמדות, והפכה אותו לידיד טוב של המלך. ארמונו שבעיר סגוביה, אחד מהמפורסמים שבספרד, משמש כיום כמוזיאון. שניור שימש גם כראש קהילת יהודי קסטיליה והשתדל למענם. יחד עם דון יצחק אברבנאל ניסה למנוע את גזרת הגירוש. תפקידו הבכיר וקרבתו למלך הייתה בעוכריו.

בימי גירוש ספרד חויב על ידי המלכים הקתולים להתנצר, הוא הוטבל לנצרות במזרקה בכניסה לכנסייה Santa María de Guadalupe בעיר גוואדלופ על ידי החשמן של ספרד פדרו דה מנדוזה, המלכים הקתולים היו הסנדקים. בטקס זה הוטבל גם חתנו מאיר ועוד שלושה יהודים. לאחר הטקס, קיבל אברהם שניור קיבל את שם המשפחה "קורונל". כל משפחתו, שלא רצתה לעזבו בזקנתו, התנצרה גם היא, אך הוא מת כשנה לאחר-מכן. אחיו שלמה שניור עזב את ספרד.

נכדו ברח להולנד לאחר מותו, שם חזר ליהדותו ותרם רבות לבתי-הכנסת. שניים מצאצאיו הם יעקב פרלשטיין, אשר היה אחד ממיסדי תל אביב, ודוד קורן (קורונל), אשר שימש חבר הכנסת וראש מועצה בגליל.

שבטיות מול רציפות בחברה הישראלית

עמיחי דנינו

חלק ממניספט ארוך שקישור ניתן למצוא בסוף המאמר

בניגוד לפרדיגמת השבטיות הגורסת כי כל פרט בישראל יכול להיות מאובחן באופן חד-חד ערכי

לאור הגדרתו השבטית, המציאות הישראלית היא למעשה יותר היברידית מהחלוקה הממסדית.

כל פרט נושא בקרבו מספר זהויות הנאבקות זו בזו ומשלימות זו את זו. את הפרדיגמה המתעמתת

עם הפרדיגמה השבטית אכנה במסגרת מחקר זה פרדיגמת הרציפות.

הרציפות, בניגוד לשבטיות, מניחה כי החברה הישראלית בנויה מרצף של זהויות אשר הגבולות

ביניהם מטושטשים. 85 פרדיגמת הרציפות גורסת כי לחברה הישראלית המאפיינים הבאים:

1. אתוס ישראלי משותף שלו פרשנויות שונות - הרציפות גורסת כי ישנה ישראליות משותפת שלה פנים מגוונות המתבטאות במגוון פרשנויות של שבטים שונים אלה מאלה. הרציפות מאמינה בחשיבותו של מכנה משותף ישראלי. לשיטתה, קיומו של אתוס זה הכרחי להמשך פיתוחה ושגשוגה של החברה הישראלית. ודוק, אין המדובר בתפיסה הגורסת כי הזהות הישראלית היא רב-תרבותית. זוהי תפיסה הגורסת כי לישראל יש צורך בתפיסת כור היתוך חדשה, כפי שכתב לאחרונה ארי שביט (בספרו 'בית שלישי').

2. תפיסה אזרחית פעילה (רפובליקניות) - המדינה נתפסת כמקור לחוקה ולעוצמה, וכמקום המרכזי שבמסגרתו צריכים להיערך הדיונים המהותיים בנוגע לעתידה ולעיצובה של החברה הישראלית. זוהי פילוסופיה פוליטית המעודדת השתתפות אזרחית פעילה, מתוך הזדהות אזרחית עמוקה עם התפיסה הציונית, המורשת היהודית, המדינה ומוסדותיה

3. גבולות מטושטשים ולא חומות בלתי עבירות - החברה הישראלית איננה בנויה מארבע זהויות בינאריות אשר שאלת השייכות שלהם היא בעלת

תשובה חד-חד- ערכית. בפועל, בין הדתי לחרדי ובין הדתי לחילוני יש רצף זהויות ולא חומה בצורה שלא ניתן לעבור דרכה.

4. חשיבות קידום של מרחבים היברידיים - הרצפיות תומכת במרחבים ציבוריים היברידיים שבמסגרתם נפגשות כלל האוכלוסיות בישראל וצורכות שירותים. בתחום החינוך - באמצעות החינוך המשלב, בתחום המגורים - באמצעות ישובים מעורבים ומתחמי מגורים הטרוגניים, בתחום התרבות - באמצעות גיוון תרבותי החוגג את הפנים השונות של הישראליות, בתחום הדתי - באמצעות מפגשים וטקסים החוגגים את מגוון האופנים שבהם האוכלוסיות מבטאות את יהדותן ועוד.

5. תקצוב ציבורי לא שבטי - הרצפיות תומכת במנגנוני תקצוב המתקצבים את כלל האוכלוסיות בשווה, תוך המעטה במנגנונים ייחודיים הפועלים להגבת החומות ולהגדלת התקצוב העודף המופנה כלפי האוכלוסיות הנפרדות.

ניתן לזהות שלושה מופעים מרכזיים של פרדיגמת הרצפיות בחברה הישראלית:

1. אוכלוסיות היברידיות - אלו הן אוכלוסיות אשר לא זכו בחוזה חברתי מיוחד עם המדינה הפועל לכינון וקידום האידיאולוגיה שלהם. אוכלוסיות אלו צורכות את החוזה החברתי של השבטים בחברה הישראלית, ואינן זוכות להתייחסות המכירה בייחודיותן ותרומתן האפשרית לחברה הישראלית. כדוגמא לכך, ניתן לזהות את אוכלוסיית המסורתיות ואוכלוסיית עולי ברית המועצות לשעבר¹.

2. קבוצות מת-שבטיות רצפיות - אלו הן תתי-קבוצות בתוך השבטים הממוצבים ב"אמצע הפיצה" של החברה הישראלית, או בגבולות שבהם

1 בכל הנוגע למסורתיות, ההיברידיות באה לידי ביטוי בקשרי החברות והנישואין עם השבטים בחברה הישראלית. על פי סקר (PEW [Pew Research Center Israel's Religiously Divided Society (2016), המסורתיות הם הקבוצה היהודית היחידה אשר חברה נוספים יותר מאחרים לפתח קשרי חברות עם חברים ממגוון קבוצות יהודיות אחרות. רק כמחצית מהמסורתיות (48%) אומרים שרוב או כל החברים הקרובים שלהם גם הם מסורתיים; לשם השוואה, בקרב חרדים וחילונים, כתשעה מכל עשרה בוגרים אומרים שרוב או כל החברים הקרובים שלהם משתייכים לאותה תת קבוצה יהודית כמוהם. בקרב דתיים - 72% אומרים שרוב או כל החברים הקרובים שלהם הם דתיים. בדומה לכך, 95% מהחרדים הנשואים אומרים כי בן זוגם הוא חרדי, ואילו 93% מהחילונים מדווחים כי בן זוג או שותף לחיים שיש להם הוא חילוני. גם דתיים נוספים מאוד להיות נשואים לבן זוג דתי. בדומה לחבריות, מסורתיות הם הנוטים ביותר להינשא לבני תת קבוצות אחרות של יהודים - 64% נשואים לבן זוג שהוא יהודי מסורתי, אך כשליש מהם נשואים לבן זוג שהם מתארים כדתי (20%) או כחילוני (15%).

השבטים משיקים האחד לשני. קבוצות אלו אינן מזדהות, ממגוון סיבות, עם פרדיגמת השבטיות הבאה לידי ביטוי בחוזה החברתי השבטי. הן תרות אחר מרחבים היברידיים, שבהם יוכלו לממש את פרדיגמת הרצפיות שאיתה הם מזדהים. לעיתים, קבוצות אלו צורכות את החוזה החברתי השבטי אך מעוניינות לאזור אותו או לאתגר אותו. בשיח האקדמי מכונים מרחבי שיח אלו בכינויים כמו "פוסט-" (שיח פוסט חילוני/דתי/חרדי), או בהצמדת הכינוי "החדשים" (החרדים/הדתיים/החילונים החדשים). אלו הן תפיסות המאתגרות את האידיאולוגיה השבטית ומציגות לה אלטרנטיבה בהגות ובמעש.

3. שיח הטוב המשותף - זהו שיח הפועל לגיבוש מכנה משותף לחברה הישראלית, באמצעות דיאלוג והכרה בנכסים הייחודיים של כל שבט ואוכלוסייה בישראל. שיח זה פותח מאוד בשנים האחרונות, באמצעות ארגונים כגון: מכון שחרית; יוזמת לחיות יחד; יוזמת תקווה ישראלית; פנימה; ומעוז. כל אלה פועלים ליצירת "חדרים" מאוזנים שבמסגרתם מגיעים לדיאלוג נציגים מכל השבטים ומכל האוכלוסיות בישראל. חדרים אלו מייצרים חיבור עמוק בין המשתתפים, אשר ללא תכניות אלו, היו נשארים בגבולות השבטיות שלהם.

כפי שציינו למעלה, בחינת המבנה הסוציולוגי של החברה הישראלית מעלה כי בישראל שבט נוסף: האוכלוסייה המסורתית. אוכלוסייה זו המהווה כ-35%-40% מהחברה היהודית בישראל. על אף גודלה, היא איננה נהנית מחוזה חברתי ייחודי עם המדינה, ואין לה אידאולוגיה המשמרת את כוחה וזהותה.

המסורתיים הם מופע של הפרדיגמה הרצפית, זוהי אוכלוסייה היברידית הנעה ונדה בין החוזים החברתיים הקיימים בחברה הישראלית. היעדר הבית והניידות היא אינהרנטית למסורתיות.

כמעט ניתן לומר שההגדרה של מסורתי היא פרט אשר אין לו חוזה חברתי שאליו הוא משתייך באופן מובהק וממנו הוא יונק. אופן התנועה בין החוזים החברתיים הוא מגוון. המסורתי יכול לבחור בחוזה חברתי אחד ולדבוק בו, לנתב את ילדיו לחוזים חברתיים שונים או לחילופין לדלג בין החוזים השונים במהלך חייו.

המסורתיות איננה אידיאולוגיה. אין לה נציגים פוליטיים מובהקים הפועלים לקידומה, היא אינה ברת הגדרה ואינה מצליחה לזכות לתמיכה ממשלתית אשר תתמוך בצמיחתה. ההגדרה המדויקת שלה היא "חיים בצל האידיאולוגיות". אלו הם חיים חתרניים, המאתגרים ללא לאות את השיח המקובל בישראל - באורחות החיים, 92 בתרבות ואמנות, בתרבות הצריכה ובריטואל.

אין פלא שהמסורתיות משגשגת במרחבי השוק החופשי ובאזורים שבהם המדינה אינה נוכחת. גם את המסורתיות ניתן לתאר לאור יחסה העקרוני לשלושת התחומים: זהות; הסדרת חיי החברה והמשפט; וקהילה, ריטואל ומנהג.

המסורתיות יוצאת חוצץ כנגד הבינאריות והדיכוטומיות הדתית הישראלית המחייבת את הפרט לבחור בין אמונה לתבונה, בין קודש לחול ובין קיום מצוות מלא לחילוניות משוחררת.

הפרדיגמה השבטית תופסת את המסורתי כ"פשרן" המזגזג בין דתיות לחילוניות, ואת המסורתיות כחסרת עמוד שדרה רעיוני וכבעלת כשלים לוגיים רבים.

הפרדיגמה השבטית לוקה בהבנתה את המסורתיות. המסורתיות, המזוהה עם מורשת יהדות ספרד והמזרח, איננה פועלת במרחב הדיאלקטי והבינארי המושפע מהתרבות האירופאית. המרחב המסורתי הוא היברידי. קודש וחול משמשים בו בערבוביה. מרחב זה הוא מרחב 'לכתחילאי' המבוסס על הדתיות המזרחית אשר התפתחה בארצות האסלם. דתיות מסוג זה לא חוותה את הטראומות האירופאיות של חילון ורפורמה, אשר יצרו יש מאין קטגוריות אורתודוקסיות, חרדיות ודתיות במטרה להגן על העולם היהודי הדתי. ככלל, תהליכי המודרניזציה והחילון בארצות האסלם היו רכים יותר, והם לוו במתינות הלכתית מכילה אשר מנעה פיצולים ויצירת דיכוטומיות בין חברי הקהילה.

למאמר המלא:

לחזור הביתה

התקווה 6

מילים ולחן: דני קרק ועמרי גליקמן

כביש ארבעים בלילה נותן אחלה מפלט
אני אוהב ת'געגוע לכל מה שנעזב
זה עוזר לי להבין כלום לא מובן מאליו
אני אוהב ת'נחמה שנתנה לי הבמה
כל הזדמנות שונה לפזר את הנשמה
אני אוהב ת'אנשים ת'משקאות
אוהב את זה לאללה

אבל הכי אני אוהב לחזור הביתה
אחרי שלא הייתי כל הלילה
למצוא את השלווה שאני חי בה
לפשוט מעליי את החיים
איך אני אוהב לחזור הביתה
ללב של האישה שאני חי איתה
להחזיר את השפיות שלי אליי כבר
את כל הרגעים הרגילים
איך אני אוהב לחזור הביתה
אז מה פה חשוב עושה בלילות
ת'חישוב, אוו
עם רגל אחת בבמה מנסה להיות שפוי
בשילוב, אוו
אז לקראת השלבים הבאים
ולמרות אחורי הקלעים
אנ'לא מחליף ת'חיים שלי בחיים
אבל הכי אני אוהב לחזור הביתה
אחרי שלא הייתי כל הלילה....

אני אוהב למצוא את הרגע שלי לברוח
לנסוע יום יומיים לאוורר תאים במוח
אני אוהב את הדרכים ואת הזמן שלי
בחוץ

לילה בצפון צימר בקיבוץ
אני אוהב להסתכל על החיים שלי מהצד
להבין שאני יודע גם לבד
אני אוהב את הצלילים החוזרים
של האולם
12 שניות לפני שנכנסים כולם
אני אוהב את הפנסים את האורות
ואת הידיים למעלה

אבל הכי אני אוהב לחזור הביתה
אחרי שלא הייתי כל הלילה
למצוא את השלווה שאני חי בה
לפשוט מעליי את החיים
איך אני אוהב לחזור הביתה
ללב של האישה שאני חי איתה
להחזיר את השפיות שלי אליי כבר
את כל הרגעים הרגילים
איך אני אוהב לחזור הביתה
אני אוהב ת'שקט
לשמוע את המציאות שותקת
נכנס לאוטו בלי כיוון
שם בוב מארלי הלקט
אני אוהב לנהוג דרומה
מצפה עד אילת

אנחנו

גיא מזיג

מילים ולחן: גיא מזיג

היי

מי יהיה פה ביום שאחרי
סוף החלום ושברו הקהה
מה שהיה ויותר לא יהיה

מה?

מה יישאר אחרי מלחמה?
בית ועץ על אותה אדמה
שמלבדה לא נמצא נחמה

(רק) שיר נדודים שכתבנו
כל השבילים שעזבנו
ברית עולמים ששכחנו
והאחים והפרחים שהנחנו

כאן

כאן הניצוץ הראשון כבר הוטמן
זה שנמצא בכולנו מזמן
זה שלא לכולנו מובן

הלב

נישא לאן שהרוח נושב

רק התקווה יכולה לקרב
את החבר שהפך לאויב

מי יזכור לנו
שיר נדודים שכתבנו
כל השבילים שעזבנו
ברית עולמים ששכחנו
והאחים והפרחים שהנחנו

שיר נדודים שכתבנו
כל השבילים שעזבנו
ברית עולמים ששכחנו
והפרחים שהנחנו

שיר נעורים שאהבנו
כל הפצעים שכאבנו
ה"תהילה" שקצרנו
והמילה שכבר שנים
לא אמרנו אנחנו!

העיר

אנסמבל שם טוב לוי
מילים: יורם ברונובסקי, עלי מוהר וקאופיס
לחן: שם טוב לוי

אלך לארץ אחרת
אפליג לים אחר
אמצא לי עיר שונה
טובה מזו פי כמה

כי כאן אני כושל
רפה ומוותר
כי כאן נמק ליבי
ורוח בי לא קמה

האם תקום בי רוח
לקום מן הרפיון
האם אמצא בי כוח
למצוא מקום אחר
כי כאן שוקעים חיי
גגל של חורבות
להבל ולריק זריתי את ימי

לא תמצא ערים שונות
לא תפליג בים אחר
העיר תלך תמיד בעקבותיך
גם אם תרחיק לגדוד
לא תוכל להשתחרר
מן העיר שבה אבדו לך ימיך

אלך לארץ אחרת
אפליג לים אחר
אמצא לי עיר שונה
טובה מזו פי כמה

עלי להתנער
לקום מן הרפיון
לצאת למרחקים
למצוא לי עיר אחרת

האם תקום בי רוח
לקום מן הרפיון
האם אמצא בי כוח
למצוא מקום אחר
כי כאן שוקעים חיי
כגל של חורבות
להבל ולריק זריתי את ימי

לא תמצא ערים שונות
לא תפליג בים אחר
העיר תלך תמיד בעקבותיך
הזקנה תשיג אותך
באותם הרחובות
שבהם לריק חלפו לך ימיך

לא תמצא ערים שונות
לא תפליג בים אחר
העיר תלך תמיד בעקבותיך
כי הן כל המקומות
הם העיר הזאת
אשר בה כילית את ימיך

[illegible]

This image shows a full page of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slightly textured appearance with some minor discoloration or foxing, particularly towards the edges. The lines are a light blue color.

[illegible]

[illegible]

”המסורתיות היא מרחב זהותי יהודי הבנוי על העברת המסר (מכאן מסורתיות). המסר, הרעיון היהודי, עובר בשרשרת מסירה מדור לדור. המסורתי רואה עצמו חוליה אחת בשרשרת שבה נמצא גם עולמם של הוריו ושל סביו וסבתותיו. הנאמנות היא למוסרים עצמם. זהותי היהודית נובעת מתוך רצוני לשמר את שרשרת המסירה של משפחתי, ובכך להיות חלק מעולמם של הוריי ושל הורי הוריי. לכן יש לי גם אחריות להעביר את אותו המסר לילדיי שלי.”

(פרופ' מאיר בוזגלו)

